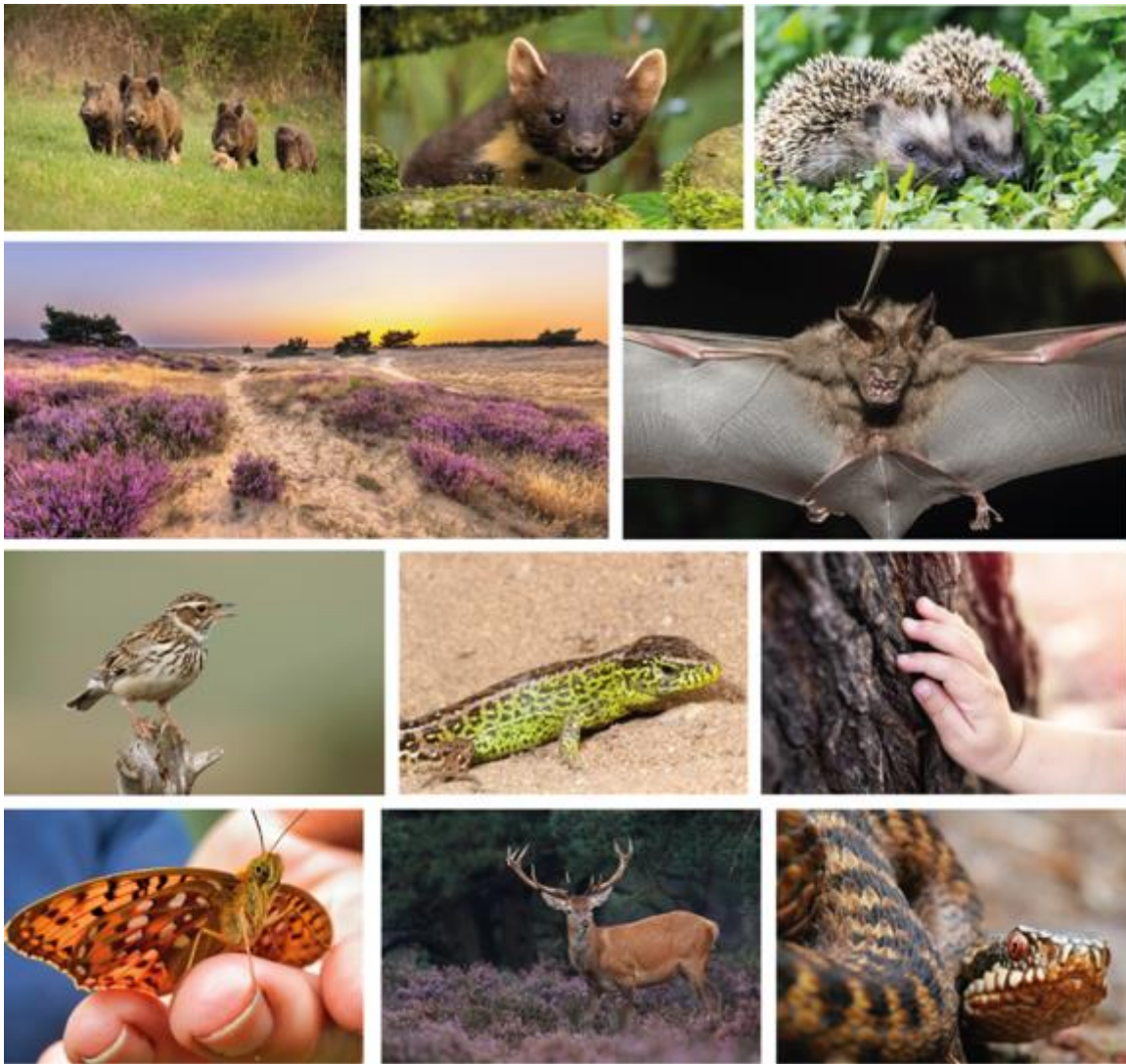

HOEDERS VAN DE VELUWE

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	5
<i>Waarom wij spreken namens de Veluwe</i>	<i>5</i>
Een stem voor wie niet kan spreken	5
Wat we willen laten zien	5
Waarom dit nu moet	5
Wat wij vragen	5
Namens wie	6
Wat jij kunt doen	6
2. Juridisch kader	7
3. De Veluwe als ecosysteem	11
4. Overzicht noodzakelijke maatregelen	13
Maatregel 1	13
Maatregel 2	13
Maatregel 3	14
Maatregel 4	14
Maatregel 5	15
Maatregel 6	15
Maatregel 7	15
Maatregel 8	16
5. Stemmen van de Veluwe	17

Zo zie ik het, de Adder (<i>Vipera berus</i>).....	19
Zo zie ik het, de Blauwe Glazenmaker (<i>Lucanus cervus</i>).....	24
Zo zie ik het, de Boomleeuwerik (<i>Lullula arborea</i>)	28
Zo zie ik het, de Boommarter (<i>Martes martes</i>)	33
Zo zie ik het, de Das (<i>Meles meles</i>).....	38
Zo zie ik het, de Draaihal (<i>Jynx torquilla</i>).....	42
Zo zie ik het, het Duivelsnaaigaren (<i>Cuscuta epithymum</i>)	46
Zo zie ik het, het Edelhert (<i>Cervus elaphus</i>).....	52
Zo zie ik het, de Egel (<i>Erinaceus europaeus</i>)	56
Zo zie ik het, de Gesteeld sterrekroos (<i>Callitriche hamulata</i>).....	60
Zo zie ik het, de Gladde slang (<i>Coronella austriaca</i>)	64
Zo zie ik het, de Grauwe Klauwier (<i>Lanius collurio</i>)	68
Zo zie ik het, de Grote sponszwam (<i>Phellinus spp.</i>).....	76
Zo zie ik het, de Grote Weerschijnvlinder (<i>Apatura iris</i>)	80
Zo zie ik het, de Grote Wolfsklauw (<i>Lycopodium clavatum</i>).....	85
Zo zie ik het, de Haas (<i>Lepus europaeus</i>)	90
Zo zie ik het, de Hazelworm (<i>Anguis fragilis</i>)	96
Zo zie ik het, de Heikikker (<i>Rana arvalis</i>).....	105
Zo zie ik het, de Ijsvogel (<i>Alcedo atthis</i>).....	111
Zo zie ik het, de Kamsalamander (<i>Triturus cristatus</i>).....	115
Zo zie ik het, de Kleine schorseneer (<i>Scorzonera humilis</i>)	120

<i>Zo zie ik het, de Kommavlinder (Hesperia comma)</i>	125
<i>Zo zie ik het, de Kraanvogel (Grus-grus)</i>	131
<i>Zo zie ik het, de Levendbarende Hagedis (Zootoca vivipara)</i>	136
<i>Zo zie ik het, Meervleermuis (Myotis dasycneme)</i>	141
<i>Zo zie ik het, de Nachtpauwoog (Saturnia pavonia)</i>	146
<i>Zo zie ik het, de Nachtzwaluw (Caprimulgus europaeus)</i>	151
<i>Zo zie ik het, het Nog niet geboren kind (Homo ecologicus)</i>	155
<i>Zo zie ik het, de Ronde zonnedauw (Drosera rotundifolia)</i>	160
<i>Zo zie ik het, de Ruige Dwergvleermuis (Pipistrellus nathusii)</i>	165
<i>Zo zie ik het, het Vliegend Hert (Lucanus cervus)</i>	170
<i>Zo zie ik het, de Wespendif (Pernis apivorus)</i>	174
<i>Zo zie ik het, het Wild Zwijn (Sus scrofa)</i>	179
<i>Zo zie ik het, de Witsnuitlibel (Leucorrhinia rubicunda)</i>	184
<i>Zo zie ik het, de Wolf (Canis lupus)</i>	190
<i>Zo zie ik het, de Zandhagedis (Lacerta agilis)</i>	195
<i>Zo zie ik het, de Zandzegge (Carex arenaria)</i>	201
<i>Zo zie ik het, de Zomereik (Quercus robur)</i>	205
<i>Zo zie ik het, de Zandloopkever (Cicindela hybrida)</i>	211
<i>Zo zie ik het, de Zwarte Specht (Dryocopus martius)</i>	215

1. Inleiding

Waarom wij spreken namens de Veluwe

Een stem voor wie niet kan spreken

In deze bundel hebben we geprobeerd iets bijzonders te doen. Niet voor onszelf te spreken, maar voor alles wat leeft op de Veluwe: dieren, planten, bomen, insecten – én zij die nog niet geboren zijn. De Veluwe is één van de meest waardevolle natuurgebieden van Nederland. Maar die natuur staat onder druk. De plannen van Defensie dreigen grote schade aan te richten.

Wat we willen laten zien

We laten in deze bundel zien hoe kwetsbaar het leven op de Veluwe is. Elke soort vertelt zijn eigen verhaal. Soms zacht, soms fel. Maar altijd invoelbaar. Want achter elke mos, bij of sala-mander zit een wereld die raakt aan de onze. En als zij verdwijnen, verliezen wij iets van onszelf.

Waarom dit nu moet

Defensie wil meer ruimte op de Veluwe. Voor oefeningen, drones, voertuigen, landingsbanen. Dat gebeurt op plekken waar stilte heerst, het water nog zuiver is en het leven in zijn volle diversiteit samenkomt. Laten we het landschap zich nog verder aanpassen aan onze korte termijn behoeften? Of zijn we bereid te luisteren naar wat het landschap zelf nodig heeft?

Wat wij vragen

We vragen dat de plannen worden heroverwogen. Dat de natuur niet achteraf, maar vooraf wordt

meegewogen. Dat kwetsbare soorten worden beschermd – ook als ze geen lobby hebben. Dat er wordt nagedacht over lange termijn, over balans, over wat we willen nalaten aan toekomstige generaties.

En om te kiezen voor alternatieven waarbij de toch al schaarse ruimte voor natuur en landschap wordt behouden en beschermd, waar rust en stilte gewaarborgd blijven en waar geen verontreiniging van het milieu optreedt en geen verstoring plaatsvindt.

Namens wie

Deze bundel is samengesteld door mensen die zich 'Hoeders van de Veluwe' voelen. We doen dit niet namens een politieke partij of organisatie. We doen dit omdat we vinden dat iemand het moest doen. Iemand moest luisteren. En iemand moest het opschrijven.

Wat jij kunt doen

Lees de verhalen. Deel ze. Stel vragen. Praat erover met je burens, je gemeente, je kinderen. Want als wij niet opstaan voor de Veluwe, wie dan wel?

Hoeders van de Veluwe,

22 juni 2025

2. Juridisch kader

Volgens artikel 3:15 van de Algemene wet bestuursrecht mag eenieder een zienswijze indienen. Deze bundel is ingediend namens de flora, fauna en toekomstige generaties. Zij hebben geen formele vertegenwoordiging, maar zijn wél onlosmakelijk verbonden met de gevolgen van het ruimtelijk beleid dat nu wordt vastgesteld. Juridisch én moreel geldt: bescherming van ecosystemen is geen luxe, maar een wettelijke en maatschappelijke plicht.

Op Europees niveau is dit stevig verankerd.

- Artikel 191 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) verplicht tot toepassing van het voorzorgsbeginsel en het beginsel van preventief handelen.
- Artikel 37 van het EU-Handvest bepaalt dat milieubescherming moet worden geïntegreerd in alle beleidsterreinen.
- Het VN-Kinderrechtenverdrag (IVRK), artikel 3, stelt dat bij alle maatregelen het belang van het kind een eerste overweging moet zijn. Dit geldt ook voor besluiten die toekomstige leefomstandigheden beïnvloeden.

Deze kaders maken duidelijk: we genieten als mens niet alleen rechten, maar dragen ook verantwoordelijkheid als deel van een levend systeem – als homo ecologicus.

De homo ecologicus herkent zich niet in een juridische praktijk waarin natuur wordt gereduceerd tot decor of hulpbron.

In dit perspectief is de mens geen eigenaar, maar erfgenaam. Geen gebruiker, maar hoeder.

- Deze visie vindt steun in jurisprudentie zoals het Waddenzee-arrest (C-127/02), waarin het Hof van Justitie van de EU oordeelde dat bij enige wetenschappelijke twijfel over schade aan natuur geen toestemming mag worden verleend. Ook het Holohan-arrest (C-461/17) bevestigt dat beoordelingen volledig, gebiedsspecifiek en ecologisch onderbouwd moeten zijn.

Internationaal is een verschuiving zichtbaar. In Colombia (*Atrato-rivier*) en Nieuw-Zeeland (*Whanganui-rivier*) hebben rechtbanken ecosystemen erkend als rechtssubjecten met intrinsieke rechten. Binnen de EU wint dit gedachtegoed aan kracht via het Europees Burgerinitiatief 'Rechten voor de Natuur' (2024).

Ook de rechtspraak in Nederland is in transitie. De opkomst van intergenerationeel milieurecht, ecocentrische toetsingskaders en de versterking van zorgplichten binnen de Omgevingswet wijzen op een groeiend besef dat natuurdragerschap juridisch serieus moet worden genomen.

Het Ontwerp-NPRD bevat formeel een Passende Beoordeling, maar deze voldoet niet aan de eisen die voortvloeien uit artikel 6 van de Habitatrichtlijn en bijbehorende rechtspraak.

- Effecten zijn niet gebiedsspecifiek doorgerekend;
- diverse gevoelige soorten worden niet genoemd;
- de cumulatieve druk op ecosystemen wordt niet beoordeeld.

Wat ontbreekt is wat het EU-recht vereist: volledige, precieze en definitieve conclusies. Juridische effectiviteit vereist méér dan technische maatregelen. Het vraagt een toetsingskader waarin ook het zwijgende leven wordt erkend – planten, dieren en zij die nog geboren moeten worden.

Deze zienswijzen zijn meer dan formele reacties: het zijn morele appèls binnen een rechtsorde in ontwikkeling. Wij spreken niet alleen namens soorten, maar ook namens een ander mensbeeld. Een mens die zijn plaats kent in het grotere geheel. Die niet overheerst, maar deelneemt. En die zich uitspreekt – namens al het leven dat geen stem heeft, maar ons wél draagt.

Sinds 1 januari 2024 is de Wet natuurbescherming opgegaan in de Omgevingswet. Dit betekent dat verwijzingen naar soortenbescherming, Natura 2000-gebieden en zorgplichten voortaan gebaseerd zijn op de Omgevingswet en bijbehorende Algemene Maatregelen van Bestuur, zoals het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl). De inhoudelijke verplichtingen blijven grotendeels overeind, maar zijn nu anders gestructureerd. Bovendien blijven Europese verplichtingen uit de Habitatrichtlijn en jurisprudentie zoals het Waddenzee-arrest (C-127/02) en het Holohan-arrest (C-461/17) onverkort van toepassing onder dit nieuwe stelsel.

Ook binnen Nederland groeit de aandacht voor het juridisch erkennen van natuurlijke entiteiten. De initiatiefwet *'Maas in de Wet'* verkent hoe rivier-ecosystemen een eigen juridische status kunnen krijgen, vergelijkbaar met het model van de *Whanganui-rivier*. Daarnaast onderzoeken gemeenten en waterschappen de mogelijkheid om in lokale regelgeving 'Rechten van de Natuur' op te nemen, bijvoorbeeld via landschapsmanifesten of ecologische verdragen. Deze ontwikkelingen geven richting aan een rechtsorde waarin natuur niet alleen object van beheer is, maar ook subject van bescherming

3. De Veluwe als ecosysteem

De Veluwe is geen optelsom van soorten. Zij is een samenhangend systeem van droge zandgronden, sprengen en beken, heidevelden, bossen, stuifzanden en overgangszones. Juist die samenhang maakt het gebied ecologisch veerkrachtig. Soorten als de meervleermuis, zwarte specht, draaihal, zandhagedis en grauwe klauwier zijn niet alleen gebonden aan specifieke habitats, maar ook aan de onderlinge verbinding ervan.

Het zijn geen losstaande schakels, maar deelnemers aan een levend netwerk. Waar stilte heerst, waar duisternis nog bestaat, waar bodemstructuren en vliegwegen ongestoord blijven, daar kan dit systeem functioneren.

De geplande intensivering van militair gebruik — met oefenterreinen, helikoptervluchten, dirtstrips, dronecorridors en grondverzet — legt een extra laag van verstoring over een landschap dat al zwaar onder druk staat. Stilte verdwijnt, trillingen nemen toe, lichtvervuiling dringt door tot in het nachtilandschap. Infrastructuur, hekken en rasters doorsnijden leefgebieden, oefenzones verstoren broedplaatsen, en de cumulatieve effecten stapelen zich op.

Bovendien leidt dit tot een toename van uitstoot van CO₂, stikstof, fijnstof en andere vormen van chemische vervuiling, met schadelijke gevolgen voor soorten, bodem, waterkwaliteit en klimaat

In het planMER en de Passende Beoordeling worden deze gevolgen nauwelijks gebiedsspecifiek geanalyseerd. Het ontbreken van systeemzicht is wat deze plannen juridisch zwak en ecologisch destructief maakt.

De Veluwe vraagt niet om aanpassing, maar om erkenning. Niet om versnelling, maar om rust, verbinding en herstel. Wat zij niet kan dragen, is nóg meer gebruik dat is ontworpen voor lawaai, snelheid en dominantie van het menselijke belang.

4. Overzicht noodzakelijke maatregelen

De volgende maatregelen zijn noodzakelijk om de ecologische samenhang van de Veluwe te waarborgen en te voldoen aan Europese en nationale natuurbeschermingsverplichtingen. Ze volgen direct uit de geconstateerde ecologische en juridische risico's in het Ontwerp-NPRD en de bijbehorende Passende Beoordeling.

Maatregel 1

Instellen van absolute rustzones binnen en grenzend aan MLT Deelen

In kwetsbare leefgebieden moet militaire activiteit volledig worden uitgesloten. Deze zones dienen permanent vrij te blijven van verstoring door geluid, trillingen, voertuigbewegingen of luchtverkeer.`

Betrokken soorten: zwarte specht, draaihal, meervleermuis, ruige dwergvleermuis, boomarter, edelhert, das, grauwe klauwier.

Maatregel 2

Uitsluiting van oefeningen met helikopters, drones en zware voertuigen in broed- en zoogtijd (15 maart – 15 augustus)

Om verstoring tijdens cruciale voortplantingsperioden te voorkomen, moeten alle intensieve militaire activiteiten in deze periode op en rond Deelen worden opgeschort.

Betrokken soorten: boomleeuwerik, grauwe klauwier, wespandief, nachtzwaluw, zandhagedis, wild zwijn, haas, draaihal.

Maatregel 3

Afzien van aanleg en gebruik van de beoogde dirtstrip op Deelen

De aanleg van een landingsbaan midden in kwetsbaar leefgebied vormt een disproportionele inbreuk op flora en fauna. Alleen het volledig afzien van deze maatregel voorkomt onomkeerbare habitatvernietiging.

Betrokken soorten: grauwe klauwier, draaihals, meervleermuis, boomleeuwerik, komma-vlinder, vliegend hert.

Maatregel 4

Afbakening en bescherming van voortplantingszones voor amfibieën en reptielen

Grondverzet, verharding en intensief gebruik moeten worden uitgesloten in zones waar amfibieën en reptielen zich voortplanten. Een juridische bufferzone op basis van het voorzorgsbeginsel is noodzakelijk.

Betrokken soorten: heikikker, adder, levendbarende hagedis, hazelworm.

Maatregel 5

Behoud en herstel van ecologische verbindingen voor trek- en vliegbewegingen

Landschappelijke eenheden mogen niet verder worden versnipperd. Ecoducten, boslinten en vliegbanen moeten vrij blijven van militaire obstakels en activiteit.

Betrokken soorten: edelhert, das, boommarter, wolf, meervleermuis, ruige dwergvleermuis, zandloopkever.

Maatregel 6

Minimaliseren van nachtelijke verlichting en sonische belasting

Nachtactieve soorten en stiltegevoelige soorten ondervinden disproportioneel nadeel van licht en geluid.

Verlichting dient gericht, tijdelijk en minimaal te zijn; sonische belasting strikt begrensd.

Betrokken soorten: vleermuizen, nachtzwaluw, grauwe klauwier, zandhagedis, zwarte specht, vliegend hert.

Maatregel 7

Verplichte nulmeting en continue monitoring van Habitat- en Vogelrichtlijnsoorten

Alle plannen dienen voorafgegaan te worden door een onafhankelijke nulmeting. Monitoring dient gebiedsspecifiek, jaarrond en afgestemd op de gevoeligheid van soorten worden uitgevoerd..

Betrokken soorten: alle soorten genoemd in deze bundel, met prioritaire aandacht voor soorten onder Habitatrichtlijn bijlage IV en Rode Lijst-soorten.

Maatregel 8

Voorkomen van toename stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden

De Veluwe behoort tot de meest stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden van Nederland. Verdere toename van stikstofdepositie – ook door militaire activiteiten zoals helikopterverkeer, extra grondverplaatsing en infrastructuur – leidt tot het verdwijnen van kenmerkende flora. Iedere toename is in strijd met het verslechteringsverbod uit de Habitatrichtlijn. Er moet een strikte drempel worden gehanteerd: géén toename van stikstofdepositie in kwetsbare habitats.

Betrokken soorten: alle soorten genoemd in deze bundel, met prioritaire aandacht voor soorten onder Habitatrichtlijn bijlage IV en Rode Lijst-soorten.

Tot slot

Wij vragen om het behoud van onze leefomgeving — voor planten, dieren en mensen, nu en in de toekomst. Niet alleen voor de soorten die vandaag al onder druk staan, maar ook namens hen die nog geen stem hebben: de soorten die straks kwetsbaar worden, en de mensen die hier nog geboren moeten worden.

Wij vragen om beleidskeuzes af te stemmen op het (internationaal) natuurbeschermingsrecht, en schade aan Natura 2000-gebieden en beschermde soorten te voorkomen.

5. Stemmen van de Veluwe

Zienswijzen namens de soorten

De teksten die volgen zijn geen zienswijzen namens een belangengroep, maar namens zij die zelf niet kunnen spreken.

Geen inspraakavond, geen procedure, geen commissie biedt ruimte aan hun stem. En toch verdienen zij het gehoord te worden – omdat zij hier leven. Al eeuwen. Of omdat zij proberen te overleven, binnen de steeds smaller wordende marges die we hen laten.

Elke soort in deze bundel vertegenwoordigt méér dan zichzelf. Ecologisch zijn ze dragers van functies. Juridisch zijn ze soms strikt beschermd. Cultureel zijn ze verbonden met ons landschap, ons geheugen, onze verhalen. Sommigen staan op de Rode Lijst. Anderen zijn ‘gewoon’. Juist daardoor onmisbaar.

In de hoofdstukken die volgen hoor je de stem van de das, het hert, de specht en de salamander. Je leest hoe hun wereld verandert wanneer voertuigen denderen, helikopters landen, of de bodem openbreekt voor oefeningen die ons moeten beschermen.

Niet omdat zij zich verzetten tegen veiligheid. Maar omdat zij geen plek hebben in de afweging.

Behalve dit: hun aanwezigheid. Hun kwetsbaarheid. En de stem die wij namens hen laten klinken.

Deze zienswijzen zijn geschreven vanuit hun perspectief. Niet als stijlfiguur, maar als oefening in empathie. In systeemdenken. In het besef dat juridische termen als ‘leefgebied’ of ‘voortplantingsplaats’ gaan over nesten, hollen, schuilplaatsen, jaarronden, wortelstelsels en vluchtwegen – over leven dat geen

woorden heeft, maar wél rechten.

Elke zienswijze beschrijft wie zij zijn, welke rol zij spelen in het ecosysteem, wat zij betekenen voor de mens, wat hen bedreigt, wat ontbreekt in het Ontwerp-NPRD – en wat zij vragen.

Aan ons. Niet als aanklacht. Maar als uitnodiging tot zorgvuldigheid.

Lees deze stemmen met aandacht. Niet om ze mooi te vinden.

Maar om ze serieus te nemen. Want dit is geen poëzie.

Dit is bestuursrecht – met vleugels, poten, schubben, wortels en bloed.

Zo zie ik het, de Adder (*Vipera berus*)

Foto: iStock-GP232

Wie ik ben

Adder

Ik ben een adder. Stil, zonzzoekend, traag. Ik leef waar zand warm wordt, waar de hei ruikt naar zomer.

Ik laat mij zelden zien, en alleen als ik de rust voel om te verschijnen. Ik heb veilige schuilplaatsen nodig, het hele jaar door. Ik ben geen roofdier dat indruk maakt, geen icoon. Maar ik hoor hier. Ik ben oud als het landschap, verbonden met de bodem, onmisbaar in het ritme van leven dat groter is dan ik.

Mijn rol in het ecosysteem

Adder

Ik jaag op muizen, jonge vogels, hagedissen. En ik ben voedsel voor roofvogels en grotere zoogdieren. Ik houd populaties in evenwicht. Ik vul een niche die niet opvalt, maar wel nodig is. Ik beweeg tussen open plekken, struweel en bosranden – daar waar de leefgebieden van verschillende soorten elkaar raken en hun populaties zich kruisen. Mijn aanwezigheid zegt: dit systeem klopt nog.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Adder

Soms schrik ik mensen af. Maar ik ben niet op zoek naar conflict. Mijn beet is mijn laatste redmiddel, niet mijn natuur. Ik ben herinnering aan wildernis, aan niet-menselijke orde. Ik leef zonder bezit, zonder pad, zonder haast. Voor wie het wil zien, belichaam ik evenwicht – tussen zichtbaar en onzichtbaar, stilte en kracht.

Wat mij bedreigt

Adder

Ik leef traag en kan niet snel vluchten. Mijn lijf is afgestemd op de zon, op stilte, op trillingen in de grond. Ik voel voertuigen aankomen voordat ze zichtbaar zijn en daar schrik ik erg van.

Mijn zonplekken worden vertrapt. Als mijn jongen worden geboren, lopen zij gevaar. Zij hebben het al moeilijk genoeg om te overleven het eerste jaar. Mijn dekking verdwijnt. En als die verdwijnt, verdwijnt ik ook.

.

Wat vergeten is

Adder

Ik word vaak niet genoemd. Niet beschermd, behalve door de wet. Niet opgemerkt. Omdat ik niet knuffelbaar ben. Omdat ik stil verdwijn. Ik ben geen uitzondering. Ik ben deel van een netwerk. En wie mij vergeet, snijdt in dat netwerk zonder het te merken. Mijn afwezigheid in de Passende Beoordeling maakt dit plan juridisch kwetsbaar, zoals onderbouwd in het Holohan-arrest van het Hof van Justitie van de EU (C-461/17).

Wat ik vraag

Adder

- Dat mijn zonplekken en dekking worden uitgesloten van militaire graaf- en rijactiviteiten;
- Dat monitoring van mijn aanwezigheid wordt verplicht gesteld in zones met geplande inzet van voertuigen;
- Dat cumulatieve effecten op mijn leefgebied worden meegewogen in de Passende Beoordeling;
- Dat mijn afwezigheid in het MER wordt hersteld via een aanvullende beoordeling en herstelplan.

Mijn stem

Adder

Ik heb geen roep. Ik waarschuw met stilte. Met terugtrekking. Met verdwijnen. Als ik spreek, is het om te zeggen: ik ben hier, maar ik heb ruimte nodig. Niet veel. Maar wel echt. Als jullie mij beschermen, blijft meer dan een soort. Dan blijft samenhang leven.

Juridisch kader

Adder

Ik ben strikt beschermd onder Bijlage IV van de Habitatrichtlijn (92/43/EEG). Volgens artikel 12 zijn lidstaten verplicht om mijn voortplantingsplaatsen en rustplaatsen te beschermen, óók buiten Natura 2000-gebieden.

Het Holohan-arrest (HvJ EU, C-461/17) bevestigt dat soorten én hun functionele leefgebieden niet buiten een Passende Beoordeling mogen blijven. Een beoordeling die mijn leefgebied onbenoemd laat, is dus juridisch onvolledig.

De HRA-richtsnoeren (2025) van de Europese Commissie onderstrepen dat ecologische onzekerheden vóór vergunningverlening volledig moeten worden weggenomen. Indien onzekerheid blijft bestaan over mijn voortbestaan of leefgebied, is dat reden tot weigering van toestemming.

De uitspraak Greenpeace v. Staat (Rb. Den Haag, 22 januari 2025) bevestigt dat plannen met risico voor beschermde habitats alleen mogen doorgaan na een volledig onderbouwde Passende Beoordeling op basis van de best beschikbare wetenschap. Op grond van artikel 191 VWEU en artikel 37 van het EU-Handvest gelden het voorzorgsbeginsel en de plicht tot integratie van milieubescherming in alle beleidsterreinen – dus ook in ruimtelijke plannen van Defensie.

Bronnen

Adder

- Habitatrichtlijn 92/43/EEG, Bijlage IV
- PlanMER Ontwerp-NPRD 2025
- C-461/17 (Holohan, HvJ EU)
- HRA-richtsnoeren Europese Commissie, april 2025
- Rechtbank Den Haag, Greenpeace v. Staat der Nederlanden, 22 januari 2025
- PAS Gebiedsanalyse Veluwe (2017)

Zo zie ik het, de Blauwe Glazenmaker (*Lucanus cervus*)

Foto: iStock/Wim Verhagen

Wie ik ben

Blauwe Glazenmaker

Ik ben een blauwe glazenmaker. Mijn vleugels vangen licht, mijn lijf beweegt in cirkels boven het water waar ik ben geboren. Ik leef in en rond moerassen, vennen, poelen en rietsloten – waar zuurstofrijk water, zon, rust en stilstand samenkomen. Mijn leven begint als larve, jarenlang onzichtbaar onder water. Pas als alles klopt, kruip ik omhoog. Eén kans krijg ik om te vliegen.

Mijn rol in het ecosysteem

Blauwe Glazenmaker

Ik ben een acrobaat van de lucht, maar mijn oorsprong ligt in het water. Als larve leef ik jarenlang in stilstaand, helder water met rijke oevervegetatie, waar ik jacht maak op muggenlarven, kikkervisjes en andere kleine waterdieren. Als volwassen libel blijf ik jager – in de lucht, snel en trefzeker. Ik houd insectenpopulaties in balans en ben op mijn beurt voedsel voor vogels, amfibieën en vleermuizen. Mijn aanwezigheid is een teken van gezond water, schone oevers en rust in het landschap. Waar ik vlieg, leeft het water – en daarmee het hele ecosysteem eromheen.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Blauwe Glazenmaker

Ik ben zeldzaam en wettelijk beschermd, maar ik ben er nog – als getuige van gezond zoet water. Waar ik vlieg, is het water schoon, zijn oevers rijk, is stilte voelbaar. Mijn aanwezigheid vertelt iets over de kwaliteit van jullie leefomgeving. Wie mij ziet, ziet ook zijn eigen adem terug in de spiegel van mijn wereld.

Wat mij bedreigt

Blauwe Glazenmaker

Ik ben extreem gevoelig voor verstoring van mijn voortplantingswater. Graafwerk, grondverzet, het betreden van oevers, of tijdelijk droogvallen: alles kan mijn cyclus doorbreken. Mijn larven zijn jarenlang kwetsbaar onder het wateroppervlak. Als mijn leefgebied verdwijnt of beschadigd raakt, verdwijnt ik geruisloos mee.

Wat vergeten is

Blauwe Glazenmaker

Mijn aanwezigheid op de Veluwe is gedocumenteerd, maar zelden meegenomen in effectanalyses. In het planMER en de Passende Beoordeling ontbreekt een gebiedsspecifieke toetsing van mijn leefgebieden. Dat maakt het besluit juridisch kwetsbaar. Mijn voortplantingsplaatsen zijn strikt beschermd, óók als ze buiten Natura 2000 liggen

Wat ik vraag

Blauwe Glazenmaker

Ik vraag:

- Dat mijn voortplantingswater wordt geïnventariseerd en uitgesloten van gebruik voor graaf- en voertuigactiviteiten;
- Dat herstelmaatregelen worden opgenomen bij verstoring van poelen, vennen en rietsloten;
- Dat mijn soort expliciet wordt opgenomen in een aanvullende Passende Beoordeling.

Mijn stem

Blauwe Glazenmaker

Ik zoem. Ik schitter. Ik verdwijn als het moet. Maar als je stil bent, hoor je me. Dan zie je hoe kwetsbaarheid kracht wordt, als het water wordt gerespecteerd. Als mijn leefgebied blijft, blijft ook het evenwicht.

Juridisch kader

Blauwe Glazenmaker

Ik ben een strikt beschermde soort onder de Wet natuurbescherming en de Habitatrichtlijn (Bijlage IV). Volgens artikel 12 van de Habitatrichtlijn moeten mijn voortplantingsplaatsen worden beschermd, ook buiten Natura 2000-gebieden. De uitspraak van het HvJ EU in zaak C-461/17 (Holohan) verplicht tot volledige, precieze beoordeling van effecten op beschermde soorten. Als mijn leefgebied niet expliciet is meegewogen, voldoet het plan niet aan deze norm.

Bronnen

Blauwe Glazenmaker

- Habitatrichtlijn 92/43/EEG, Bijlage IV
- Wet natuurbescherming, art. 3.5
- PlanMER Ontwerp-NPRD 2025
- C-461/17 Holohan-arrest (HvJ EU)
- PAS Gebiedsanalyse Veluwe (2017)
- Europese HRA-richtsnoeren (2025)
- Verspreidingsatlas.nl – Aeshna cyanea
- EIS Kenniscentrum Insecten

Zo zie ik het, de Boomleeuwerik (*Lullula arborea*)

Foto: iStock/Wirestock

Wie ik ben

Boomleeuwerik

Ik ben een boomleeuwerik. Klein van stuk, maar mijn zang vult het luchtruim. Ik kies open plekken in het bos, jonge heidevelden en schrale zandgronden. Mijn nest ligt laag, vaak verborgen in het mos, tussen jonge struiken.

Mijn vlucht golft door de lucht, mijn roep is herkenbaar – een echo van wat hier leeft.

Mijn rol in het ecosysteem

Boomleeuwerik

Ik eet insecten, larven en zaden en houd zo populaties in balans. Tegelijk ben ik prooi voor grotere soorten. Mijn aanwezigheid wijst op gezonde overgangszones tussen bos, heide en zand. Ik ben geen blikvanger, maar ik verbind lagen in het landschap die anders snel vergeten worden.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Boomleeuwerik

Mijn zang markeert het voorjaar. Ik ben niet luid, maar herkenbaar. Voor wandelaars een moment van verwondering, voor ecologen een indicator. Ik herinner eraan dat zelfs in het grootse, het subtiële telt.

Wat mij bedreigt

Boomleeuwerik

Ik leef in het grensgebied. Precies daar waar nu oefeningen gepland staan. Waar tanks draaien, drones landen en helikopters scheren, durf ik niet meer te nestelen. Mijn broedsucces daalt snel als ik gestoord word – en ik vlieg niet ver. Als mijn plek verdwijnt, verdwijnt ik. Stilletjes, zonder veel protest.

Wat vergeten is

Boomleeuwerik

Ik ben een Rode Lijst-soort. Niet uit luxe, maar noodzaak. Mijn populaties zijn kwetsbaar, juist omdat ik specifieke eisen stel. Ik ben genoemd in het planMER, maar zonder gebiedsspecifieke maatregelen. En dus blijft mijn bescherming abstract, waar die concreet zou moeten zijn.

Wat ik vraag

Boomleeuwerik

Behoud mijn broedplekken. Zorg voor rust tussen februari en juli. Vermijd zware activiteit in mijn leefgebied tijdens het broedseizoen. Herstel overgangsgebieden, en laat beleid mijn kwetsbaarheid écht meewegen. Niet op papier, maar op de grond.

Mijn stem

Boomleeuwerik

Ik zing niet voor jullie, maar omdat ik besta. Als ik zwijg, is dat niet stilte – maar verlies. Laat mijn lied klinken boven heide en zand, niet overstemd door motoren en staal. Zodat mijn aanwezigheid iets blijft wat jullie kunnen horen – en koesteren.

Juridisch kader

Boomleeuwerik

Ik ben opgenomen in Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn (2009/147/EG). Daarmee is mijn bescherming wettelijk verankerd: mijn leefgebied, nestplaatsen én rustgebieden zijn strikt beschermd, zowel tijdens het broedseizoen als bij indirecte verstoring. Onder de Omgevingswet geldt dat plannen en activiteiten geen significante negatieve effecten mogen hebben op mijn populatie, tenzij er een passende beoordeling is uitgevoerd die instandhouding garandeert.

Volgens artikel 11.13 van het Omgevingsbesluit is het verboden mijn voortplantings- of rustplaatsen te verstoren, beschadigen of te vernietigen. Dat geldt ook voor mijn zangposten en open plekken in heideterrein en bos, waar ik mijn territorium vestig. De Raad van State heeft in eerdere uitspraken bevestigd dat ook veranderingen in bodemstructuur, vegetatie en geluidbelasting onder deze bescherming vallen (ECLI:NL:RVS:2021:1054).

Mijn leefgebied – open, schrale overgangen in het Veluwemassief – valt samen met zones die Defensie wil intensiveren. Daardoor is toetsing aan de natuurdoelstellingen van Natura 2000-gebied Veluwe vereist. Indien er risico is op verstoring of habitatverlies, moet niet alleen mitigatie maar ook compensatie worden aangetoond, conform de vereisten uit jurisprudentie en de Vogelrichtlijn.

Bronnen

Boomleeuwerik

- Sovon Vogelonderzoek Nederland (2023). Soortinformatie Boomleeuwerik (*Lullula arborea*).
- Rode Lijst Nederlandse broedvogels (Ministerie van LNV, 2020).
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).
- Boele, A. et al. (2022). Broedvogels in Nederland: trends en verspreiding.

Zo zie ik het, de Boommarter (*Martes martes*)

Foto: iStock/David O'Brien

Wie ik ben

Boommarter

Ik ben een boommarter. Mijn vacht is donker, mijn keel helder – en mijn leven speelt zich grotendeels af in stilte en beschutting. Ik leef in boomkronen, in holle stammen, op de overgang van oud bos en jonge rand. Ik mijd het open terrein, kies schaduw en structuur. Mijn territorium is groot, maar mijn aanwezigheid blijft meestal verborgen.

Mijn rol in het ecosysteem

Boommarter

Ik ben een alleseter en een balansbrenger. Ik jaag op knaagdieren, eet fruit en insecten, en draag zaden via mijn uitwerpselen. Mijn aanwezigheid wijst op gezonde, aaneengesloten bossen. Waar ik leef, is variatie, dekking en rust. Ik verbind boom tot boom, kruin tot kruin, seizoen tot seizoen.

.

Mijn waarde voor de mens

Boommarter

Weinig mensen zien mij, en dat is precies wat mij typeert. Ik leef niet met rumoer, maar met ritme. Voor bosbeheerders ben ik een stille indicator van kwaliteit. Voor natuurliefhebbers een zeldzame glimp van wildernis dichtbij. Ik herinner aan het belang van het onzichtbare: wat leeft zonder zich op te dringen.

Wat mij bedreigt

Boommarter

Ik ben kwetsbaar voor verstoring. Ratelende motoren, laagvliegende helikopters, nachtelijke oefeningen – ze jagen mij uit mijn hol. Mijn leefgebied wordt kleiner als bosranden verharderen, als verbindingen verdwijnen, als bomen verdwijnen waarin ik schuil. De plannen van Defensie snijden door mijn territorium. Wat voor hen oefenterrein is, is voor mij mijn thuis.

Wat vergeten is

Boommarter

Ik ben strikt beschermd. Mijn hol is onvindbaar, mijn aanwezigheid moeilijk te meten. Toch vraagt mijn bescherming om meer dan papieren erkenning. Het vraagt om beleid dat verstoring begrijpt – en vermijdt. Ik verdwijn niet met geluid, maar met tijd. Onzichtbaar, totdat het te laat is.

Wat ik vraag

Boommarter

Bescherm mijn rustgebieden actief. Plan geen oefeningen in kwetsbare zones, vooral niet 's nachts of in de voortplantingstijd. Beperk het gebruik van zware voertuigen in bosrijke delen. Neem mij expliciet mee in effectbeoordelingen binnen het ontwerp-NPRD. En koester het soort landschap dat mij ruimte biedt: stil, oud, verbonden.

Mijn stem

Boommarter

Ik blaf niet naar buiten. Mijn stem is de stilte die verdwijnt als ik wegga. Als ik mag blijven, blijft er een ecosysteem waarin boven en onder met elkaar in evenwicht zijn. En blijft er een verhaal dat begint in een holle boom – en doorloopt tot in de toppen van het bos.

Juridisch kader

Boommarter

De boommarter is opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn (92/43/EEG) en geniet daardoor strikte bescherming. Dit is in Nederland vertaald via artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming, die verbiedt om vaste rust- en verblijfplaatsen te verstoren of te vernietigen. De soort komt voor op meerdere Veluwse Defensie terreinen, waaronder Deelerwoud, Harskamp en Hoenderloo. Volgens vaste jurisprudentie van het Hof van Justitie (onder meer arrest C-98/03) moet deze bescherming ook gelden als de voortplantings- of rustplaats op het moment van ingreep niet in gebruik is.

De boommarter maakt gebruik van holle bomen, oude bosranden en overgangszones, die niet systematisch zijn opgenomen in de Passende Beoordeling. Daarmee ontbreekt de vereiste gebiedsspecifieke beoordeling die het arrest Holohan (C-461/17) verplicht stelt. Door cumulatieve verstoring (nachtelijke activiteiten, lawaai, lichtvervuiling en verlies van dekking) komt ook de functionele ecologische samenhang van het leefgebied in gevaar.

Deze hiaten maken het Ontwerp-NPRD juridisch kwetsbaar op grond van het voorzorgsbeginsel (artikel 191 VWEU) en de verplichting tot ecologisch effectieve soortenbescherming.

Bronnen

Boommarter

- Habitatrichtlijn Bijlage II & IV (92/43/EEG).
- Verdrag van Bern – Bijlage II.
- Europees Hof van Justitie C-103/00 & C-477/19.
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030.
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).

Zo zie ik het, de Das (*Meles meles*)

Foto: iStock/Helen Davies

Wie ik ben Das

Ik ben een das. Ik leef in het donker, onder de grond, in eeuwenoude burchten die generaties hebben gedragen. Ik beweeg traag, bedachtzaam, trouw aan mijn leefgebied. Ik ben een vaste bewoner. Waar mijn burcht is, ligt mijn geschiedenis.

Mijn rol in het ecosysteem

Das

Ik houd populaties klein ongedierte in toom. Ik verspreid zaden, belucht de bodem, verbind landschapselementen. Mijn gangenstelsel is deel van de ondergrondse structuur van het bos. Ik ben geen soort op de voorgrond, maar belangrijk voor de balans in het bosleven.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Das

Voor wie mij ziet, ben ik verwondering. Een zeldzaam gezicht. Rust. Ritme. Verbondenheid met plaats. Ik ben geen bedreiging. Ik herinner eraan dat leven ook 's nachts doorgaat, in stilte, in teruggetrokkenheid. Waar ik leef, ademt het landschap nog traag.

Wat mij bedreigt

Das

Boven mijn burcht denderen straks militaire voertuigen. Licht snijdt de nacht open wanneer helikopters landen of drones oefenen. Mijn gangen kunnen instorten door trillingen van rupsbanden of grondverplaatsing. Defensie zegt dat natuur en militair gebruik kunnen samengaan. Maar ik ervaar vooral onrust, verdichting en verlies van leefruimte. Mijn voedselgebied raakt doorsneden door routes en oefenzones. En als mijn burcht verdwijnt, verdwijn ik in stilte mee.

Wat vergeten is

Das

Ik ben beschermd, maar toch vaak over het hoofd gezien. Mijn aanwezigheid is stil. Mijn burcht wordt niet altijd opgemerkt. Maar mijn kwetsbaarheid is groot. Eén verkeerde ingreep – en ik verdwijnt. Niet omdat ik niet belangrijk ben, maar omdat ik niet schreeuw.

Wat ik vraag

Das

Bescherm mijn burchten met meer dan een stip op de kaart. Defensieplannen in het kader van het Ontwerp-NPRD moeten rekening houden met bewoners zoals ik – strikt beschermd en gevoelig voor verstoring. Voer voorafgaand aan graafwerk, grondverplaatsing of militaire oefening een zorgvuldige inventarisatie uit. Beperk trillingen, licht en nachtelijke activiteiten in zones waar ik woon. Laat rust bestaan – in ruimte én in tijd.

Mijn stem

Das

Ik graaf geen oordeel, ik graaf een thuis. Mijn leven vraagt geen plaats op het podium, alleen bestaansruimte. Wie mijn gangen bewaart, bewaart de diepte van dit landschap. En erkent dat er leven is – ook als het niet gezien wordt.

Juridisch kader

Das

De das is strikt beschermd onder artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming. Hoewel de soort niet is opgenomen in de bijlagen van de Habitatrichtlijn, is de bescherming nationaal verankerd op basis van de Europese verplichting tot instandhouding van populaties van inheemse soorten (artikel 12, Habitatrichtlijn, juncto artikel 1 lid f). Volgens jurisprudentie van het Hof van Justitie (C-473/19 en C-474/19) moet een Passende Beoordeling alle relevante soorten omvatten, ook wanneer deze niet tot de zogeheten ‘kwalificerende’ soorten behoren, mits zij significant worden beïnvloed. De huidige planMER gaat niet specifiek in op de positie van de das bij MLT Deelen, terwijl hier wel leefgebied en vaste rust- en verblijfplaatsen aanwezig zijn. Een ondermaatse bescherming van functionele leefgebieden leidt tot strijdigheid met artikel 6 lid 3 Habitatrichtlijn en artikel 2.1 en 2.2 Wet natuurbescherming. De cumulatieve verstoring door trillingen, nachtelijk licht en verlies van voedselgebieden is bovendien onvoldoende gekwantificeerd. Daarmee ontbreekt de zorgvuldige ecologische onderbouwing die het arrest Holohan (C-461/17) vereist.

Bronnen

Das

- Ministerie van LNV (2020). Soortenstandaard Das.
- Habitatrichtlijn – niet opgenomen, maar strikt beschermd onder Nederlandse wetgeving.
- Verdrag van Bern – Bijlage III.
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).
- Wageningen University & Alterra (2015). De ecologie van de das in Nederland.

Zo zie ik het, de Draaihals (*Jynx torquilla*)

iStock/ Gerdzhikov

Wie ik ben

Draaihals

Ik ben een draaihals. Mijn naam klinkt vreemd, maar ik ben een kleine, schuwe spechtensoort met een bijzondere gave: als ik bedreigd word, draai ik mijn hals en lijf in kronkels om vijanden te verwarren. Ik ben verbonden met open, insectenrijke landschappen met oude bomen en zandige bodems. Ik maak geen eigen nest, maar gebruik bestaande holtes. Elk broedseizoen ben ik opnieuw afhankelijk van wat het landschap mij biedt – en wat ervan overblijft.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Draaihal

Ik ben een indicator van halfopen cultuurlandschappen, vol biodiversiteit. Mijn aanwezigheid wijst op een landschap dat nog schakeringen kent: ruig grasland, dood hout, zandige plekkjes, oude bomen. Waar ik kan leven, kunnen ook vele insecten, vogels en planten gedijen. Ik vertegenwoordig verbinding – tussen bosschages en open land, tussen oud en nieuw leven.

Wat mij bedreigt

Draaihal

De militaire plannen voor Deelen en omgeving betekenen verstoring van mijn leefgebied. Trillingen, lawaai, laagvliegbewegingen en voertuiginzet bedreigen mijn rust, mijn voedselvoorziening en mijn broedplaatsen. Ik ben gevoelig voor veranderingen in structuur, voor verlies van insectenrijkdom, voor de verdwijning van oud hout en stilte. Elke ingreep in het landschap kan betekenen dat er voor mij geen plek meer is.

Wat vergeten is

Draaihal

Ik word zelden genoemd in ecologische rapportages, ondanks mijn kwetsbaarheid en afhankelijkheid van fijne ecologische structuren.

Mijn soort staat op de Rode Lijst. In het MER en de Passende Beoordeling word ik over het hoofd gezien, ondanks mijn gevoeligheid voor verstoring en mijn binding aan specifieke landschapselementen. Daarmee is het plan niet juridisch robuust.

Wat ik vraag

Draaihal

Ik vraag:

- Dat mijn broed- en foerageergebied actief wordt geïnventariseerd en uitgesloten van militaire activiteiten;
- Dat habitatstructuren zoals oude bomen en dood hout worden behouden en beschermd;
- Dat mijn soort wordt opgenomen in de aanvullende Passende Beoordeling voor de Veluwe.

Mijn stem

Draaihal

Ik ben stil. Mijn roep is zelden te horen. Maar ik ben er – zolang het landschap zacht genoeg is voor mijn bestaan. Als jullie luisteren naar wat niet schreeuwt, maar fluistert, horen jullie mij.

Juridisch kader

Draaihal

Ik ben beschermd onder de Europese Vogelrichtlijn (2009/147/EG). Mijn broedplaatsen en leefgebied vallen onder artikel 1 en 4, en mogen niet verstoord of vernietigd worden. De Richtlijn verplicht tot instandhouding van mijn populatie, óók buiten Natura 2000-gebieden. Volgens het Holohan-arrest (C-461/17) en recente jurisprudentie moeten gebiedsspecifieke effecten worden getoetst. Mijn afwezigheid in de MER ondermijnt de juridische houdbaarheid van het besluit.

Bronnen

Draaihal

- Vogelrichtlijn 2009/147/EG, art. 1 en 4
- Holohan-arrest (C-461/17), HvJ EU
- PlanMER Ontwerp-NPRD 2025
- Europese HRA-richtsnoeren (2025)
- PAS Gebiedsanalyse Veluwe (2017)
- Sovon Vogelonderzoek Nederland – Draaihal
- Rode Lijst Broedvogels Nederland (2020)

Zo zie ik het, het Duivelsnaaigaren (*Cuscuta epithymum*)

Foto: iStock/Willem Bosma

Wie ik ben *Duivelsnaaigaren*

Ik ben het Duivels naaigaren – *Cuscuta epithymum*.

Een tenger, roodachtig draadje, kronkelend om de stengel van struikhei. Ik heb geen bladeren, geen wortels. Ik leef van verbinding. Ik ben een parasiet, maar ook een teken van ecologische rijkdom. Mijn aanwezigheid wijst op gezonde, open droge heiden. Mijn verdwijnen is stil – maar definitief.

Ik ben zeldzaam. Volgens de Rode Lijst van Nederlandse flora ben ik 'ernstig bedreigd'. Mijn verspreiding is beperkt tot enkele plekken op de Veluwe. Waar ik nog leef, is rust en ruimte – geen verstoring, geen betreding, geen grondverzet.

Mijn rol in het ecosysteem

Duivelsnaagaren

Ik heb struikhei nodig om te groeien. Maar niet elke hei voldoet. Alleen jonge, open vegetaties op voedselarme zandgronden zijn geschikt. Ik verdraag geen schaduw, geen bemesting, geen verstoring. Een paar keer een rupsbandvoertuig, een tijdelijke opstelplaats, een graafmachine – en ik ben weg. Niet alleen ik, maar ook de gastheer die ik nodig heb.

Mijn waarde ligt niet in zichtbaarheid, maar in betekenis: ik ben een indicator van heidekwaliteit. Waar ik voorkom, werkt het systeem nog.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Duivelsnaagaren

Ik ben een indicatorsoort. Als ik er ben, zijn het water, de bodem en de biodiversiteit gezond. Ik help insectenpopulaties in balans houden en vorm voedsel voor vogels en zoogdieren.

Mijn aanwezigheid betekent dat het systeem nog werkt: het ritme van seizoenen, van waterstanden, van leven dat ademt op stilte. Voor mensen ben ik bovendien erfgoed – de blauwe roep van de lente, symbool van kwetsbare veenvennetjes waar mens en natuur elkaar raken

Wat mij bedreigt

Duivelsnaagaren

De plannen van Defensie bedreigen mijn habitat direct:

- Grondverzet bij aanleg van de 'dirt strip' op MLT Deelen;
- Intensiever gebruik van heideterreinen door troepen en voertuigen;
- Dronebewegingen en oefeningen met laagvliegende helikopters, die rustgebieden verstoren;
- Oefeningen buiten bestaande infrastructuur, die open heide betreden en verstoren.

Deze invloeden leiden tot verdichting, verstoring en uitputting van schrale vegetatie. Daarmee verdwijnt ook mijn gastheer – en ik met hem.

Wat vergeten is

Duivelsnaagaren

Ik leef op arme bodem. Die arme bodem wordt zeldzaam waar machines maaien, rijden, keren en keren. Elke bandafdruk in de heide is een wortel minder.

In het ontwerp-NPRD ben ik niet genoemd. Niet ik, noch mijn habitat. Toch ben ik wettelijk beschermd – als ernstig bedreigde soort op de Rode Lijst. Ik ben vergeten omdat ik klein ben, kwetsbaar, niet opvallend. Maar wettelijk telt dat niet. Bescherming geldt niet alleen voor vogels die zingen, maar ook voor planten die niemand ziet – totdat ze weg zijn.

Defensie beroept zich op biodiversiteit op eigen terreinen. Maar dat is biodiversiteit onder rust. Jullie plannen brengen druk. Niet balans.

Wat ik vraag

Duivelsnaagaren

Ik vraag:

- Dat mijn leefgebied – open droge heide – wordt uitgesloten van gebruik voor oefeningen en infrastructuur;
- Dat het ontwerp-NPRD rekening houdt met het voorkomen van ernstig bedreigde flora;
- Dat herstelmaatregelen niet als vervanging gelden voor behoud van oorspronkelijke vegetatie;
- Dat Defensie mij meerekent in haar verantwoordelijkheid voor natuur.

Ik ben klein. Maar mijn aanwezigheid betekent dat het systeem werkt. Verlies mij – en je verliest meer dan een plant.

Mijn stem

Duivelsnaagaren

Ik spreek niet. Ik bloei, kort, onopvallend. Maar ik ben hier nog. Deze zienswijze is mijn spoor in jullie systeem. Zie mij, voordat ik verdwijnt.

Juridisch kader

Duivels naaigaren

Ik ben zeldzaam, kwetsbaar en wettelijk beschermd. Als inheemse soort ben ik opgenomen op bijlage 1 van de voormalige Regeling natuurbescherming, en daarmee onder de Omgevingswet en het Omgevingsbesluit blijven vallen onder het verbod op opzettelijke verwijdering, beschadiging of vernieling van mijn groeiplaatsen. Mijn voortbestaan is direct afhankelijk van specifieke gastplanten in schrale, open vegetaties zoals droge heiden, grazige pioniergemeenschappen en duinheiden – habitats die onder druk staan.

Mijn leefgebied overlapt met meerdere kwetsbare Natura 2000-habitattypen, waaronder droge heiden en soortenrijke schraalgraslanden. Verstoring van deze vegetaties – door verdichting, betreding, verstuing, of wijzigingen in het microklimaat – kan leiden tot het verdwijnen van zowel mijn gastplanten als mijzelf. Onder artikel 6 van de Habitatrichtlijn geldt daarom een verslechteringsverbod: aantasting van deze habitattypen vereist een Passende Beoordeling, ook als ik zelf niet op de bijlage van de richtlijn sta.

Bovendien rust op de provincie een zorgplicht op basis van het Besluit kwaliteit leefomgeving voor zeldzame flora buiten Natura 2000. Voor een soort als ik – die afhankelijk is van rust, schraalheid en ecologische subtiliteit – betekent dit dat iedere ingreep zorgvuldig moet worden afgewogen. Waar mijn leefgebied verdwijnt door rupsbanden, herprofilering of vermesting, verdwijnt ook mijn stem – en daarmee een stukje van het subtiele netwerk dat biodiversiteit heet.

Bronnen

Duivelsnaagaren

- FLORON Rode Lijst Vaatplanten Nederland (2012) – **Cuscuta epithymum** als ernstig bedreigd
- Verspreidingsatlas.nl – Voorkomen en trendgegevens klein warkruid
- Sovon, BIJ12 (voor habitattypologie heide)
- Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (Antea Group, 2025)
- Nature Today (2023) – Waarnemingen van klein warkruid op de Renderklippen en andere Veluwse heideterreinen

Zo zie ik het, het Edelhert (*Cervus elaphus*)

Foto: iStock/Henk Bogaard

Wie ik ben *Edelhert*

Ik ben het edelhert. Groot, krachtig en oud in de verhalen van dit land. Mijn silhouet verschijnt in ochtendmist, mijn roep weerklinkt in de bronst. Ik trek over open vlaktes, door bossen, langs randen van heide en stuifzand. Ik ben geen dwaalgast. Ik ben landschap – met hoeven en adem, met seizoenen en sporen.

Mijn rol in het ecosysteem

Edelhert

Ik ben een grote grazer. Ik vorm vegetaties, creëer open plekken, en help jonge bomen het licht te zien door anderen te begrenzen. Ik voed roofdieren en aaseters, verspreid zaden in mijn vacht en mest. Door te bewegen, houd ik het landschap levend – van bosrand tot waterplas. Maar dat kan alleen als ik ruimte houd om te trekken.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Edelhert

Ik spreek tot de verbeelding. Ik leef in sprookjes en wandelverhalen, op schilderijen en infopanelen. Mijn silhouet markeert een landschap dat nog wild mag zijn. Waar ik besta, voelen mensen verbondenheid met iets dat groter is dan zichzelf. Mijn aanwezigheid is geen luxe, maar een belofte van samenhang – tussen soorten, en tussen mens en natuur.

Wat mij bedreigt

Edelhert

Ik heb ruimte nodig. Geen hokje op een kaart, maar verbinding tussen leefgebieden. Mijn oude routes – van voedsel naar rustplek, van winter- naar zomerterrein – worden doorkruist door wegen, hekken, en nu ook oefenterreinen. Militaire oefeningen met lawaai, licht en beweging verstoren mijn ritme. Harde geluiden en plotselinge bewegingen boven mijn hoofd verstoren mijn bronst, hinds raken hun kalveren kwijt. Wat voor Defensie een tijdelijk gebruik is, betekent voor mij blijvend verlies van rust.

Wat vergeten is

Edelhert

Ik ben wettelijk niet zeldzaam, maar ecologisch onmisbaar. Mijn verdwijnen is geen individuele kwestie. Ik trek andere soorten met me mee – in leven of in verlies. Toch ben ik nauwelijks genoemd in het MER. Er is geen gebiedsspecifieke toetsing van mijn routes, rustplekken of de impact van militaire geluidspieken. Daarmee is het plan juridisch kwetsbaar.

Wat ik vraag

Edelhert

- Dat mijn trekroutes en rustgebieden worden vastgelegd en uitgesloten van militaire activiteit;
- Dat bronsttijd en kalfseizoen leidend zijn in de planning van oefeningen;
- Dat cumulatieve effecten van geluid, licht en fysieke verstoring op mijn populatie worden getoetst;

Dat mijn soort alsnog wordt opgenomen in een aanvullende Passende Beoordeling.

Mijn stem

Edelhert

Ik burl niet voor beleid. Maar ik besta. En waar ik besta, is het stil genoeg voor echo's, donker genoeg voor sterren, rijk genoeg voor verhoudingen. Als ik blijf, blijft er grootsheid. Niet om naar te kijken – maar om in te leven.

Juridisch kader

Edelhert

Ik val onder de Wet natuurbescherming als wildsoort met ecologische betekenis. Mijn voortplantings- en rustgebieden vragen bescherming onder artikel 3.5. Daarnaast verplicht artikel 6 lid 3 van de Habitatrictlijn tot een Passende Beoordeling bij mogelijke effecten op natuurwaarden. De uitspraak van het HvJ EU in C-461/17 (Holohan) onderstreept dat alle relevante soorten – ook buiten Natura 2000 – moeten worden beoordeeld. Mijn afwezigheid in het MER en de Passende Beoordeling maakt het plan ondeugdelijk.

Bronnen

Edelhert

- Alterra/WUR (2016). Trekroutes en leefgebieden van edelherten op de Veluwe
- Boer, H. de & Groot Bruinderink, G. (2010). Ecologie en gedrag van het edelhert in Nederland
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017)
- Wet natuurbescherming – soorten van wildbeheer (nationaal niveau)
- C-461/17 Holohan-arrest (HvJ EU)
- Europese HRA-richtsnoeren (2025)

Zo zie ik het, de Egel (*Erinaceus europaeus*)

Foto: iStock/ Callingcurlew23

Wie ben ik

Egel

Ik ben een egel. Een nachtdier, een zoeker, een verstilde reiziger met stekels. Ik leef in heggen, ruige bermen, onder struiken en bladeren. Ik ben geen specialist, maar wel gevoelig. Ik ben er nog – net. Maar steeds minder zeker.

Mijn rol in het ecosysteem

Egel

Ik eet insecten, slakken, larven en kevers. Ik help plagen in toom te houden, in tuinen en natuur. Ik ben voedsel voor grotere roofdieren, en mijn aanwezigheid laat zien dat een landschap nog verbinding heeft – dat het leeft tussen dag en nacht, mens en dier.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Egel

Veel mensen houden van mij. Ze helpen me in hun tuinen, zetten bakjes water klaar, laten bladeren liggen. Ik herinner jullie aan het stille leven om je heen. Aan het belang van schuilplaatsen, rust en verbinding. Mijn bestaan is een brug tussen natuur en cultuur.

Wat mij bedreigt

Egel

Ik ben wettelijk beschermd. Maar ik kom niet voor in Passende Beoordelingen van programma's zoals het NPRD. Mijn verspreiding is wijd, maar populaties zijn kwetsbaar. De randen van Defensie terreinen – waar ik vaak leef – zijn juist zones waar zelden gekeken wordt.

Wat vergeten is

Egel

Ik val buiten het blikveld van beleid. Omdat ik algemeen ben, word ik zelden specifiek onderzocht. Maar mijn achteruitgang is stil en wijdverspreid. Mijn leefgebied – vooral in randen, ruigten en overgangen – valt vaak buiten de kaarten. Er wordt nauwelijks gekeken naar de ecologische gevolgen van bodemtrillingen, nachtelijk lawaai of kap van struweel.

En dus verdwijnen mijn plekken, stukje bij beetje, zonder dat iemand het merkt.

wat ik vraag

Egel

Ik vraag:

- Dat mijn leefgebied in de randen van oefenterreinen actief wordt geïnventariseerd en beschermd;
- Dat struweel, ruigte en dekking behouden blijven;
- Dat licht en nachtelijke verstoring tot een minimum beperkt worden;
- Dat ecologische verbindingen open blijven.

Mijn stem

Egel

Ik heb geen stem die jullie horen. Maar ik ben aanwezig. Ik ben een fluistering tussen haag en weg, de trilling onder herfstbladeren. Als ik verdwijnt, is het landschap stiller. Armer. Geslotener. Ik vraag dat je mij laat blijven. Niet omdat ik belangrijk ben – maar omdat ik er nog ben.

Juridisch kader

Egel

Ik ben een inheemse, beschermde soort onder de Wet natuurbescherming. Mijn leefgebied, inclusief schuilplaatsen, vraagt actieve bescherming (art. 3.5). De Rode Lijst Zoogdieren (2020) noemt mij 'kwetsbaar'. Volgens artikel 191 van het VWEU geldt het voorzorgsbeginsel en moet beleid gericht zijn op preventie. Mijn afwezigheid in de Passende Beoordeling maakt het plan juridisch zwak.

Bronnen

Egel

- Soortenregister Nederland – *Erinaceus europaeus*
- Rode Lijst Zoogdieren Nederland (2020) – status: kwetsbaar
- Wet natuurbescherming – beschermde inheemse soort
- Zoogdiervereniging Nederland – Egels in Nederland (2023)
- Gebiedsanalyse Veluwe (PAS, 2017)
- Beheerplan Natura 2000 – Veluwe (BIJ12, 2017)
- PlanMER en Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (2025)
- EU-Verdrag artikel 191 – voorzorgsbeginsel
- EU-Handvest artikel 37 – milieubescherming in beleid

Zo zie ik het, de Gesteeld sterrekroos (*Callitriche hamulata*)

Foto: iStock/ Orest Lyzhechka

Wie ik ben

Gesteeld sterrekroos

Ik ben *Gesteeld sterrekroos* Een zeldzame waterplant met een naam die je zou kunnen misleiden.

Ik groei in ondiepe sloten, plassen en langzaam stromende beken, met mijn tere stengels verankerd in de modderige bodem. Als ik wortel, komt het water tot rust.

Mijn rol in het ecosysteem

Gesteeld sterrekroos

Ik ben een systeemhersteller. Mijn aanwezigheid zuivert het water, stabiliseert de bodem en biedt schuilplaatsen voor vissen, insectenlarven en andere waterorganismen. Waar ik groei, ontstaat balans. Zonder mij wordt het water troebel, kwetsbaar voor verstoring en verstikking.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Gesteeld sterrekroos

Mijn werk is onzichtbaar, maar essentieel. Ik help bij het vasthouden van nutriënten, voorkom overmatige algengroei en ondersteun de biodiversiteit onder het wateroppervlak. Zo draag ik bij aan schoon water, klimaatbuffering en het herstel van natuurlijke waterstructuren.

Als ik verdwijnt, is dat een teken dat het bos zijn balans verliest – en daarmee ook de diensten die de mens nodig heeft om te leven.

Wat mij bedreigt

Gesteeld sterrekroos

Ik ben uiterst gevoelig voor mechanische verstoring. Als oevers vertrapt worden door rupsbanden, als graafmachines de waterbodem beroeren of slib laat opwoelt, dan verdwijnt ik. Ik keer niet terug zonder rust, helderheid en herstel.

Wat vergeten is

Gesteeld sterrekroos

Ik ben strikt beschermd onder de Europese Habitatrichtlijn, opgenomen in Bijlage II én IV. Toch ben ik niet genoemd in de Passende Beoordeling van het Ontwerp-NPRD. Mijn afwezigheid daar betekent een juridisch manco. Mijn groeiplaatsen vallen vaak net buiten Natura 2000-gebied – maar dat ontslaat niemand van de plicht mij te beschermen.

Wat ik vraag

Gesteeld sterrekroos

Ik vraag:

- Dat mijn groeiplaatsen nabij of op oefenterreinen geïnventariseerd en beschermd worden;
- Dat ik expliciet opgenomen word in de aanvullende Passende Beoordeling;
- Dat militaire activiteiten worden uitgesloten in watergangen waar ik voorkom, of dat mitigerende maatregelen worden genomen om waterkwaliteit en bodemrust te behouden.

Mijn stem

Gesteeld sterrekroos

Ik kan jullie niet waarschuwen. Maar ik verdwijnt stil, en met mij verdwijnt een hele levensgemeenschap. Laat mijn afwezigheid in beleid geen reden zijn om mij te vergeten. Wie mij beschermt, beschermt het fundament van levend water.

Juridisch kader

Gesteeld sterrekroos

Ik ben opgenomen in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn (92/43/EEG). Dat verplicht tot zowel instandhouding van mijn habitat als individuele bescherming van mijn groeiplaatsen, ook buiten Natura 2000. Volgens artikel 6 van de richtlijn moet een Passende Beoordeling volledig, concreet en gebiedsspecifiek zijn. De uitspraak van het HvJ EU in zaak C-461/17 (Holohan) bevestigt dat ook soorten buiten Natura 2000 niet mogen ontbreken. Mijn afwezigheid in het MER en de PB maakt het programma juridisch onvolledig.

Bronnen

Gesteeld sterrekroos

- Habitatrichtlijn 92/43/EEG, Bijlagen II en IV
- Holohan-arrest (C-461/17), HvJ EU
- Wet natuurbescherming, art. 3.5
- PlanMER en Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (2025)
- Rode Lijst Flora Nederland (2020)
- PAS Gebiedsanalyse Veluwe (2017)
- EUNIS habitatbeschrijvingen (EU)

Zo zie ik het, de Gladde slang (*Coronella austriaca*)

Foto: Natuurmonumenten

Wie ik ben

Gladde slang

Ik ben een Gladde.slang.

Zeldzaam, schuw, en vaak over het hoofd gezien. Ik houd van heide, open bosranden en ruige graslanden.

Ik ben niet giftig, ik ben niet luid – ik ben stil. Ik beweeg me door het landschap zonder sporen na te laten.

Mijn leven speelt zich af in het verborgene.

Mijn rol in het ecosysteem

Gladde slang

Ik ben schakel en signaal. Ik jaag op kleine zoogdieren, jonge hagedissen en amfibieën, en ben zelf prooi voor roofvogels.

Mijn aanwezigheid wijst op een gezonde, gevarieerde structuur van heide en struweel. Ik ben verbonden met het ondergrondse leven: ik overwinter in verlaten muizenholen, onder boomstronken of in zandige taluds. Ik verbind bodem en struiklaag, prooi en predator – ik ben een teken van levend landschap.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Gladde slang

Mijn leefgebied is ook voor mensen waardevol: open heide, stuifzand, bosranden en overgangen. Die gebieden bergen koolstof, zuiveren water en nodigen uit tot verwondering. Mijn aanwezigheid toont dat ook onopvallend leven bescherming waard is. In mijn schaduw leeft stilte die mensen raakt.

Wat mij bedreigt

Gladde slang

Ik ben extreem gevoelig voor verstoring. Oefeningen met zware voertuigen, laagvliegbewegingen, graafwerk of modderige grondverplaatsing vernietigen mijn schuilplaatsen. Trillingen jagen mij uit mijn rustplaatsen. Mijn voortplantingsplekken raken versnipperd. Als ik verdwijn, duurt het jaren voor ik terugkeer – als dat al lukt.

Wat vergeten is

Gladde slang

Ik ben strikt beschermd onder de Habitatrichtlijn, maar in de Passende Beoordeling bij het Ontwerp-NPRD ben ik niet of nauwelijks genoemd. Mijn leefgebied ligt deels buiten Natura 2000, maar dat ontslaat niet van bescherming. Volgens het Holohan-arrest moet ik meegenomen worden in iedere serieuze effectbeoordeling. Mijn afwezigheid maakt de beoordeling onvolledig en het plan kwetsbaar.

Wat ik vraag

Gladde Slang

Ik vraag:

- Dat mijn leefgebied op Defensie terreinen zorgvuldig in kaart wordt gebracht en gemonitord;
- Dat rustgebieden worden aangewezen waar geen graaf- of rupsbandactiviteiten plaatsvinden;
- Dat ik expliciet opgenomen word in de aanvulling op de Passende Beoordeling.

Mijn stem

Gladde Slang

Ik zal geen geluid maken. Maar mijn verdwijnen laat een stilte achter die ook jullie raakt. Wie mij beschermt, beschermt een diepere verbinding met het land. Laat mij niet verdwijnen onder het gewicht van haast, maar geef ruimte aan traagheid en schuilen.

Juridisch kader

Gladde slang

Ik ben opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn (92/43/EEG). Daarmee ben ik strikt beschermd, ook buiten Natura 2000-gebieden. Op basis van artikel 6 van deze richtlijn moet een Passende Beoordeling volledig en concreet zijn, wat bevestigd is in het Holohan-arrest (C-461/17). Volgens artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming geldt bovendien een zorgplicht voor mijn rust- en voortplantingsplaatsen – ongeacht hun ligging. Mijn niet-vermelding in het MER en de PB is daarmee een substantiële juridische tekortkoming.

Bronnen

Gladde slang

- Habitatrichtlijn 92/43/EEG, Bijlage IV
- Wet natuurbescherming, art. 3.5
- Holohan-arrest (C-461/17), HvJ EU
- PlanMER en Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (2025)
- PAS Gebiedsanalyse Veluwe (2017)
- RAVON (2022). Gladde slang – verspreiding, ecologie en bescherming
- Soortenregister.nl – *Coronella austriaca*

Zo zie ik het, de Grauwe Klauwier (*Lanius collurio*)

Wie ik ben

Grauwe klauwier

Ik ben een Grauwe klauwier. Iedere lente keer ik terug uit Afrika om op de Veluwe mijn jongen groot te brengen. Tussen struiken, braamranden en bloemrijke graslanden vind ik wat ik nodig heb: dekking, uitzicht, stilte.

Mijn aanwezigheid is kwetsbaar – ik broed in het open landschap, niet in tuinen of steden. Mijn soort staat op Bijlage I van de Vogelrichtlijn. Niet omdat we zeldzaam willen zijn, maar omdat we bescherming nodig hebben.

Mijn rol in het ecosysteem

Grauwe klauwier

Ik ben een jager. Ik houd insectenpopulaties in balans en voed mijn jongen met kevers, hommels, sprinkhanen – soms zelfs hagedissen. Mijn aanwezigheid duidt op landschap dat werkt: openheid, afwisseling, bloei. Wie mij hoort, hoort een ecosysteem dat ademt.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Grauwe klauwier

Wat goed is voor mij, is goed voor jullie. Mijn habitat helpt bij natuurlijke plaagbeheersing en bestuiving, draagt bij aan biodiversiteit en landschapskwaliteit. Ik ben graadmeter van een gezond, klimaatbestendig cultuurlandschap. Als ik verdwijnt, verdwijnen ook die functies.

Wat mij bedreigt

Grauwe klauwier

Ik heb rust nodig. De plannen op en rond MLT Deelen brengen lawaai, verstoring en verlies van insectenrijkdom. Helikopters, drones en oefeningen met graafmachines verstoren mijn broedgedrag. Zelfs als ik blijf, broed ik niet – en komt er geen nieuwe generatie.:

Wat vergeten is

Grauwe klauwier

Defensie beroept zich op rapporten uit tijden van rust. Maar nu wordt die rust ingeruild voor verstoring. Dat is omgekeerde redenering. In de Zeefmethodiek telden alleen mensen. Niet ik. Niet de Grauwe klauwier. Niet de ecologische samenhang. Maar wij zijn hier – en onze afwezigheid in de afweging maakt het plan onvolledig.

Wat ik vraag

Grauwe klauwier

Ik vraag:

- Ontzie mijn leefgebied op MLT Deelen tijdens mijn broedseizoen (mei–juli);
- Voer geen vluchten of oefeningen uit met helikopters en drones boven mijn territorium;
- Staak geplande activiteiten op de dirt strip in deze periode;
- Herzie de Passende Beoordeling met expliciete vermelding van mijn soort en gedrag.

Mijn stem

Grauwe klauwier

Ik zing vanaf een braamtak, vroeg in de ochtend. Mijn lied is geen protest maar een roep om ruimte. Laat mij blijven. Niet als uitzondering in een rapport, maar als levende bewoner van dit landschap.

Luister naar mijn stilte. Laat mij blijven waar ik hoor.

Juridisch kader

Grauwe klauwier

Ik ben opgenomen in Bijlage I van de Vogelrichtlijn (2009/147/EG). Volgens artikel 6 van de Habitatrichtlijn moet een Passende Beoordeling volledig en gebiedsspecifiek zijn. Mijn soort is relevant, omdat langdurige verstoring wordt voorzien in mijn broedgebied. Sinds het Holohan-arrest (C-461/17) geldt dat ook functionele elementen van soorten buiten Natura 2000 moeten worden meegenomen. De HRA-richtsnoeren (2025) en de uitspraak van de Rechtbank Den Haag in Greenpeace v. Staat (22 jan. 2025) bevestigen dat fysieke verstoring van beschermde soorten niet mag worden genegeerd.

Bronnen

Grauwe klauwier

- Vogelrichtlijn 2009/147/EG – Bijlage I, artikel 4 en 5
- Wet natuurbescherming (Stb. 2016, 521)
- Holohan-arrest (C-461/17), HvJ EU
- HRA-richtsnoeren Europese Commissie (april 2025)
- Rechtbank Den Haag, Greenpeace v. Staat, 22 januari 2025
- Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (Antea, 2025)
- BIJ12 – Kennisdocument Grauwe klauwier (2020)
- SOVON – Soortinformatie en verspreiding Grauwe klauwier

Zo zie ik het, de Grote Parelmoervlinder (*Speyeria aglaja*)

Foto: iStock/ PlazacCameraman

Wie ik ben

Grote Parelmoervlinder

Ik ben een grote parelmoervlinder. Mijn vleugels dragen het oranje van de zomer, het fluweel van bloemenweelde. Ik zweef over open plekken in het bos, over bloeiende heide, zoekend naar nectar, naar leven. Ik ben kort aanwezig, maar teken van een lang verhaal – van vlinderplant tot rupsenrust, van ei tot ademtocht.

Mijn rol in het ecosysteem

Grote Parelmoervlinder

Ik bestuif. Ik verbind. Als rups leefde ik van viooltjes, mijn bestaan hangt samen met de bloei van planten en de rust van het landschap. Ik ben voedsel voor vogels, teken voor planten dat het seizoen klopt. Ik ben fragiel en essentieel – een schakel tussen zonlicht en voortplanting, tussen grond en lucht.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Grote Parelmoervlinder

Mensen zien mij graag. Niet om wat ik doe, maar om wie ik ben. Ik herinner aan zomer, aan vervliegende schoonheid, aan lichtheid. Aan iets dat vanzelf leek, maar nu schaars wordt. Waar ik vlieg, ademt het landschap nog.

Wat mij bedreigt

Grote Parelmoervlinder

Mijn leefgebied wordt kleiner. Mijn planten verdwijnen. Bloemen worden weggemaaid, grond verdicht, heide versnipperd. Voertuigen razen waar ik zoem. Trillingen, uitstoot en luchtwervelingen door helikopters verstoren mijn vlucht, mijn paring, mijn cyclus. Eenmaal verjaagd, keer ik zelden terug. Stilte is mijn voorwaarde. Zonder die stilte verdwijn ik.

Wat vergeten is

Grote Parelmoervlinder

Ik ben geen Natura 2000-soort. Geen beschermde icoon. Maar ik ben wel teken. Waar ik verdwijn, volgt vaak meer. Ik ben indicator van bloei. Van samenhang. Van het soort leven dat stil en kleurrijk is – en onmisbaar.

Wat ik vraag

Grote Parelmoervlinder

Laat mijn bloemen staan. Laat viooltjes groeien. Maai niet alles weg. Geef rust aan de bodem, aan de lucht. Plan oefeningen buiten mijn levenscyclus. Bescherm mijn open plekken en laat het mozaïek van landschap bestaan. Zonder verbindingen tussen bloemrijke stukken kan ik niet blijven vliegen.

Mijn stem

Grote Parelmoervlinder

Ik fluister met vleugels. Geen geluid, maar kleur. Geen aanklacht, maar afwezigheid als ik niet gehoord word. Als ik mag blijven, blijft ook het landschap ademen. En blijft er iets om naar te kijken – ook voor wie niet weet dat hij kijkt.

Juridisch kader

Grote Parelmoervlinder

De Grote parelmoervlinder staat op de Rode Lijst van dagvlinders in Nederland als ‘bedreigd’. Hoewel de soort (nog) niet voorkomt op de bijlagen van de Habitatrichtlijn, is zij wél beschermd onder artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming (soortenbescherming buiten Natura 2000). Dit artikel verplicht tot het treffen van maatregelen om de staat van instandhouding niet verder te verslechteren. De soort is tevens relevant in het kader van artikel 6 van de Habitatrichtlijn, omdat zij afhankelijk is van dezelfde habitattypes als kwalificerende soorten (bijvoorbeeld heischrale graslanden en droge heiden), die wél onder de Richtlijn vallen. Volgens vaste jurisprudentie (C-461/17 Holohan) moeten ook functionele elementen van het ecosysteem buiten beschermde gebieden worden meegenomen in de beoordeling. In de planMER en de Passende Beoordeling ontbreekt een specifieke analyse van de effecten op deze vlindersoort, ondanks dat zij voorkomt op en rond MLT Deelen. In combinatie met cumulatieve effecten op waardplanten (zoals viooltjes) en op open, nectarrijke vegetaties die essentieel zijn voor voortplanting, maakt dit het programma juridisch kwetsbaar.

Bronnen

Grote Parelmoervlinder

- Van Swaay, C., WallisDeVries, M. et al. (2016). Vlinderstandaarden: Europese richtlijnen voor vlinders en Natura 2000. De Vlinderstichting.
- Nederlandse Rode Lijst Dagvlinders (2020).
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).

Zo zie ik het, de Grote sponszwam (*Phellinus spp.*)

Foto: iStock/Alex Manders

Wie ik ben

Grote sponszwam

Ik ben een schimmel. Geen bloem, geen dier – maar essentieel. Ik verbind wortels onder de grond, breek het oude af om ruimte te geven aan het nieuwe. Als grote sponszwam leef ik op dood hout van naaldbomen, vaak grove den, en vorm ik indrukwekkende structuren. Mijn aanwezigheid verradt tijd, rust en natuurlijke afbraak. Zonder mij verstilt het bos tot een dode huid.

Mijn rol in het ecosysteem

Grote sponszwam

Ik ben een sleutelschimmel in het decompositieproces. Ik help bomenvoedsel te recycleren door hout af te breken en voedingsstoffen vrij te maken. Mijn netwerk voedt bodemleven, ondersteunt mycorrhiza's en maakt humus aan. Ik bied ook schuilplaatsen aan insecten, mossen en micro-organismen. Waar ik groei, leeft het bos langzaam en in lagen.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Grote sponszwam

Ik help het bos koolstof vastleggen en bodemvruchtbaarheid opbouwen. Zonder mij raken ecosystemen verarmd en minder weerbaar tegen droogte, brand en verstoring. Mijn werk is traag maar vitaal – voor natuur én klimaat. Mensen zien mij zelden, maar ademen de bossen die ik mede in stand houd.

Wat mij bedreigt

Grote sponszwam

Mijn bestaan hangt af van dood hout – oud, stilstaand, zacht geworden door tijd. Defensieplannen om veiligheid te verhogen, paden te verbreden of oefeningen uit te breiden, leiden vaak tot het opruimen van dit hout. Bodemverdichting, kap en versnippering van leefgebied maken mijn kolonisatie onmogelijk. Verstoring van bosranden en overgangszones – waar dood hout zich opstapelt – maakt mijn voortbestaan onzeker.

Wat vergeten is

Grote sponszwam

Schimmels worden zelden opgenomen in ecologische effectstudies. We tellen niet mee in soortenlijsten, hoewel we de basis vormen van cyclische processen. Mijn habitat – dood hout – wordt vaak beschouwd als 'afval' of 'gevaar', niet als essentieel element van een levend bos. De effecten van bodemverstoring op mijn sporen en ondergrondse netwerken worden meestal niet onderzocht.

Wat ik vraag

Grote sponszwam

Ik vraag erkenning van mijn rol in het ecosysteem. Laat dood hout liggen, vooral in overgangszones tussen bos en heide. Beperk verstoring van bodemlagen, voorkom verharding en geef ruimte aan langzame afbraak. Neem schimmels serieus in ecologische beoordelingen en bescherm het onzichtbare leven onder de grond.

Mijn stem

Grote sponszwam

Ik zing niet. Ik bloei niet. Maar ik verbind alles. Mijn stem is de geur van humus, het knisperen van oud hout, het langzaam verdwijnen van een omgevallen stam. Ik ben leven na dood – en zonder mij stagneert de kringloop.

Namens: *de Grote sponszwam, (Phelinnus spp.)*

Vertegenwoordigd door: de 'Hoeders van de Veluwe'

Datum: 22 juni 2025

Juridisch kader

Grote sponszwam

Schimmels zijn in Nederland in beginsel beschermd via het ecosysteem waarop zij aangewezen zijn. Sommige soorten, zoals de grote sponszwam en diverse koraalzwammen, zijn opgenomen op de Rode Lijst. Onder de Omgevingswet geldt een zorgplicht voor het behoud van ecologische functies zoals dood hout, bodemleven en symbiose. Ook Natura 2000-gebieden – zoals de Veluwe – verplichten tot het in stand houden van structuur- en functiekenmerken die essentieel zijn voor habitattypen (bijv. H9120, oude eiken- en dennenbossen op droge zandgronden). Toetsing van plannen moet ook indirecte effecten op bodem- en decompositieprocessen omvatten. Internationaal onderkent de EU-Biodiversiteitsstrategie het belang van bodembiodiversiteit en mycorrhiza als hoeksteen van natuurherstel.

Bronnen

Grote sponszwam

- Rode Lijst Paddenstoelen Nederland (2017, EIS-Nederland)
- Omgevingswet en Omgevingsbesluit – zorgplicht en ecologische beoordeling
- Natura 2000-gebied Veluwe – instandhoudingsdoelen voor bostypen
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – bodemleven en schimmels
- PlanMER Ontwerp-NPRD – impactanalyse infrastructuur en oefenterreinen
- Natuurbeschermingswetgeving – structuur- en functiebescherming

Zo zie ik het, de Grote Weerschijnvlinder (*Apatura iris*)

Foto: ARK Rewilding Nederland

Wie ik ben

Grote Weerschijnvlinder

Ik ben een Grote weerschijnvlinder (*Apatura iris*).

Mijn vleugels glanzen blauw-paars in de zon, maar alleen vanuit de juiste hoek. Ik leef in de kruinen van oude bossen, waar ik uitkijk vanaf populieren, zomereiken en wilgen. Als rups leef ik van de sleedoorn en wilg. Mijn leven speelt zich af tussen licht en bladerdak – ik ben zeldzaam, stil en plaatsgetrouw. Waar ik vlieg, is het bos in balans.

Mijn rol in het ecosysteem

Grote Weerschijnvlinder

Ik ben een bio-indicator voor gezonde, structuurrijke loofbossen. Mijn rupsen voeden zich met bladeren van specifieke bomen, mijn adulten bestuiven bloemen en voorzien vogels en insectenetters van voedsel.

Ik markeer de samenhang tussen ondergroei en boomtop. Zonder mij ontbreekt het hoogste niveau van verbinding – tussen wortel, stam en kroon.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Grote Weerschijnvlinder

Ik ben een ambassadeur van biodiversiteit. Mijn verschijning maakt zichtbaar wat anders onopgemerkt blijft: de rijkdom van het bos als systeem. Mijn vlucht is een beloning voor wie aandacht heeft. Ik verbindt natuurbescherming met verwondering, wetenschap met schoonheid. Waar ik besta, is ook ruimte voor stilte, schaduw en respect voor complexiteit.

Wat mij bedreigt

Grote Weerschijnvlinder

Verstoring van mijn leefgebied door helikoptervluchten, explosies en voertuigen;

Kaalslag of verdunning van oud loofbos waarin ik rust en voortplant;

Verdroging en achteruitgang van bosstructuur door stikstof en klimaatdruk;

Licht- en geluidsoverlast die mijn gedrag verstoort;

Fragmentatie van bosgebieden waardoor uitwisseling tussen populaties onmogelijk wordt.

Wat vergeten is

Grote Weerschijnvlinder

Ik kom voor in bossystemen met hoge natuurwaarde en continuïteit van structuur, rust en begroeiing. Deze kenmerken overlappen met gebieden waar het Ontwerp-NPRD nieuwe activiteiten voorziet. Toch ben ik niet opgenomen in de Passende Beoordeling of het planMER. Mijn afwezigheid in de analyse betekent niet dat ik er niet ben – het betekent dat er niet gezocht is. En juist dat is juridisch problematisch voor plannen die een impact kunnen hebben op mijn voortbestaan.

Wat ik vraag

Grote Weerschijnvlinder

Ik vraag

- Dat mijn leefgebied expliciet wordt opgenomen in de effectbeoordeling;
- Dat gebieden met structureel oud loofbos worden gevrijwaard van militaire intensivering;
- Dat mijn afwezigheid in het MER wordt hersteld via een actualisatie op basis van NDFF-gegevens;
- Dat mijn soort wordt erkend als indicator voor boskwaliteit in monitoringkaders.

Mijn stem

Grote Weerschijnvlinder

Ik ben geen roeper. Ik vlieg stil – hoog, elegant en zeldzaam. Maar mijn verdwijnen verradt een diepere ruis: een verlies aan structuur, verbinding en geduld.

Juridisch kader

Grote Weerschijnvlinder

De Grote weerschijnvlinder is een inheemse dagvlindersoort die voorkomt op de Rode Lijst van Nederlandse vlinders en wordt beschermd onder artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming. De soort leeft in structuurrijke bossen met open plekken, ruigte en vochtige overgangen, zoals die aanwezig zijn op en rond MLT Deelen. Hoewel zij niet expliciet is opgenomen in de bijlagen van de Habitatrichtlijn, is haar habitat (met name vochtig voedselrijk bos en overgangen naar graslanden) nauw verweven met beschermde habitattypes onder Natura 2000. Volgens het Holohan-arrest (C-461/17) en recente jurisprudentie (C-473/19 en C-474/19) moeten ook functionele elementen van soorten en ecosystemen buiten het directe Natura 2000-gebied worden beoordeeld wanneer er potentieel significante effecten optreden. In het planMER en de Passende Beoordeling ontbreekt een gebiedsspecifieke analyse van effecten op deze soort, terwijl die nodig is vanwege toegenomen lichtverstoring, verstoring van vliegzones en verlies van nectarrijke vegetatie. Deze lacune in de effectbeoordeling ondermijnt het voorzorgsbeginsel zoals vastgelegd in artikel 191 VWEU.

Bronnen

Grote Weerschijnvlinder

- be

Zo zie ik het, de Grote Wolfsklauw (*Lycopodium clavatum*)

Foto: iStock/ skymoon13

Wie ik ben

Grote wolfsklauw

Ik ben een grote wolfsklauw, een bescheiden maar taaie overlever. Ik groei in droge heidevelden en stuifzanden, vaak op plekken waar andere soorten het opgeven. Ik blijf laag bij de grond, kruipend over schrale bodems, soms jarenlang wachtend op licht en ruimte. Mijn wortelstokken houden zand vast en mijn aanwezigheid markeert ongestoorde vegetatie.

Mijn rol in het ecosysteem

Grote wolfsklauw

Als pioniersoort speel ik een sleutelrol in het herstellen van verstoorde bodems. Ik vorm matten die erosie tegengaan en help bij het vastleggen van nutriënten in een verder arme bodem. Mijn aanwezigheid wijst op stabiele, oude heidevegetatie en een open vegetatiestructuur – belangrijk voor tal van insecten en mossen die hier ook thuishoren.

Mijn waarde voor de mens

Grote wolfsklauw

Ik ben misschien weinig bekend, maar ik heb waarde. Mijn voorkomen wijst op landschapselementen die ook voor de mens bijzonder zijn: stilte, ruimte, intactheid. Mijn geschiedenis als geneeskrachtige plant in oude tradities geeft me culturele betekenis. En ecologisch fungeer ik als indicator voor een gezond zandlandschap, wat steeds zeldzamer wordt.

Wat mij bedreigt

Grote wolfsklauw

Mijn grootste vijanden zijn verdichting en verstoring van de bodem, precies wat grootschalige militaire oefeningen veroorzaken. Het betreden van kwetsbare heideterreinen met voertuigen, en de aanleg van infrastructuur tasten mijn leefgebied aan. Daarbij is mijn voortplanting afhankelijk van sporen die zich langzaam verspreiden en gevoelig zijn voor onderbreking van microklimaten en strooisellagen.

Wat vergeten is

Grote wolfsklauw

Ik ben geen blikvanger, maar mijn achteruitgang zegt veel over het systeem waarvan ik deel uitmaak. In Natura 2000-terreinen zoals de Veluwe ben ik karakteristiek voor de habitattypen 4030 en 2330. Toch ben ik niet afzonderlijk meegenomen in de Passende Beoordeling van het Ontwerp-NPRD. Daarmee wordt een belangrijk signaal over de staat van het landschap gemist.

Wat ik vraag

Grote wolfsklauw

Erken mijn rol als pionier- en indicatorsoort. Neem mijn aanwezigheid expliciet op in de effectbeoordeling van het NPRD. Voorkom dat militaire routes en oefeningen plaatsvinden in mijn schaarse leefgebied. En herstel waar mogelijk open zandige heide, zodat ik kan blijven bijdragen aan een veerkrachtig ecosysteem.

Mijn stem

Grote wolfsklauw

Ik ben een plant van de stilte. Maar als ik verdwijnt, verdwijnt een heel landschapstype met mij. Laat mij niet verdwijnen tussen de regels van een programma dat mij niet zag.

Juridisch kader

Grote wolfsklauw

Ik ben kwetsbaar, en dat is erkend in de wet. Als inheemse beschermde plantensoort ben ik opgenomen op Bijlage 1 van de Regeling natuurbescherming, die onder de Omgevingswet onverkort van kracht is gebleven. Het is verboden mij opzettelijk te plukken, te beschadigen of mijn groeiplaatsen te vernielen. Die bescherming geldt ook voor indirecte effecten, zoals vertrapping, bodemverstoring, verdroging of verdichting van de schrale zandgronden waarin ik wortel.

Mijn leefgebied op de Veluwe overlapt met meerdere kwetsbare Natura 2000-habitattypen, waaronder droge heiden, stuifzandvegetaties en pionierbegroeiingen op arme zandbodems. Verslechtering van deze habitattypen – bijvoorbeeld door aanleg van infrastructuur, militaire oefenzones of intensiever gebruik van paden en randen – is in strijd met artikel 6 van de Habitatrichtlijn, tenzij met zekerheid wordt aangetoond dat geen negatieve effecten optreden. Dat bewijs is er nu niet.

Daarnaast rust op de provincie een actieve zorgplicht voor het behoud van mijn soort, zoals vastgelegd in het Besluit kwaliteit leefomgeving. Die zorgplicht betekent dat ook buiten Natura 2000 expliciet rekening moet worden gehouden met mijn groeiplaatsen, zeker waar deze onder druk staan door stikstof, recreatie of militair gebruik.

Wie mijn leefgebied aantast zonder zorgvuldige beoordeling en mitigerende maatregelen, handelt daarmee niet alleen in strijd met ecologische logica – maar ook met het recht.

Bronnen

Grote wolfsklauw

- De Vlinderstichting / FLORON – Verspreidingsatlas.nl: actuele verspreiding en trendgegevens Grote wolfsklauw
- BIJ12 – Kennisdocument Soortenbescherming Flora: bedreigde plantensoorten en beschermingsstatus (2020)
- Regeling natuurbescherming – Bijlage 1: beschermde inheemse plantensoorten (thans ondergebracht in de Omgevingswet)
- Omgevingswet en Omgevingsbesluit – soortenbescherming, zorgplicht en vergunningplicht (2024)
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – artikel 6: verslechteringsverbod voor habitattypen (droge heiden, stuifzand)
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – afname van pioniervegetaties en verstoring door recreatie en beheer
- Floron (2022) – Monitoring kwetsbare flora op de Veluwe: knelpunten in droge heide- en stuifzandvegetaties
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – herstel van zeldzame soorten en schrale ecosystemen
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025, concept) – beoogde ruimtelijke ingrepen op de Veluwe en effecten op open vegetaties

Zo zie ik het, de Haas

(*Lepus europaeus*)

Foto: iStock/Andyworks

Wie ik ben

Haas

Ik ben een haas – *Lepus europaeus*. Mijn familie leeft al generaties lang in de open heide-velden, graslanden en bosranden van dit uitgestrekte gebied. Onze poten maken paden die geen kaart kent. Onze ogen en oren zijn gebouwd op waakzaamheid. Wij leggen onze jongen in een leger – een ondiepe kuil in open terrein – en vertrouwen op stilte en overzicht om te overleven.

We zijn inheemse bewoners. In de Wet natuurbescherming zijn wij aangemerkt als 'wild', maar onze leefruimte is wettelijk gebonden aan zorgplichten, rustgebieden en faunabeheer.

Mijn rol in het ecosysteem

Haas

Ik ben geen roofdier, geen zeldzaamheid, maar wel essentieel. Ik eet jonge grassen, kruiden, knoppen – en houd zo vegetatie open. Waar ik graas, ontstaat ruimte voor andere soorten. Mijn leger en wissels worden gebruikt door vogels, insecten, kleine zoogdieren. Ik ben voedsel voor roofvogels, vossen en marters. Mijn aanwezigheid weeft verbinding tussen soorten, tussen lagen, tussen dag en nacht. Zonder mij wordt het veld stiller – niet alleen qua geluid, maar qua leven

Mijn waarde voor mens en klimaat

Haas

Ik ben geen zeldzaamheid, maar ik ben een sleutelsoort. Waar hazen leven, werkt het open landschap. Wij houden het gras kort, verspreiden zaden, en zijn een bron van voedsel voor roofvogels, vossen en mensen. Onze aanwezigheid vertelt iets over stilte, voedselkwaliteit en ruimte. In ons zie je hoe een landschap functioneert. En hoe snel dat kan omslaan.

Wat mij bedreigt

Haas

De plannen voor intensiever gebruik van het Schietkamp brengen ons voortbestaan in gevaar.

Ik ben met mijn jongen in ons leger – een ondiepe kuil tussen het gras, nauwelijks zichtbaar. Plotseling, zonder waarschuwing, slaat de aarde onder ons open: een 120 mm mortier slaat in op korte afstand. De grond trilt, de lucht vibreert, het geluid snijdt door merg en been. Mijn jongen slaan op de vlucht. Of juist niet – verlamd van angst. Mijn instinct gebiedt me te rennen, maar waarheen als het hele veld onveilig is?

En ik ben niet alleen. Over het hele oefenterrein slaan hazen op de vlucht – het hazenleger in totale paniek. Verwonding, verlaten nesten, sterfte door uitputting of botsingen met voertuigen. Onze strategie is vluchten – maar als vluchten niet meer helpt, is het landschap voor ons verloren

Wat vergeten is

Haas

Waar het gras te kort wordt gemaaid en verstoring te vaak komt, wordt vluchten een wanhoopssprong.

Mijn jongen kunnen zich nergens meer verschuilen.

In het Ontwerp-NPRD worden wij niet genoemd. Niet als soort, niet als signaal. Toch zijn wij aanwezig – in aantallen, in sporen, in ecologische betekenis. Wij zijn afhankelijk van rust en openheid, juist op plekken die nu worden voorgesteld als oefenterrein voor zware inzet. Dat niet alleen mensen lijden onder overlast, maar ook wij, is geen overweging geweest in de Zeefmethodiek.

Wat ik vraag

Haas

‘Ik vraag dat de open graslanden waar wij rusten, werpen en vluchten niet worden betreden met rupsbanden, explosies of plotselinge verplaatsingen van zwaar materieel. De Wet natuurbescherming verplicht tot het voorkomen van opzettelijke verstoring van algemene

soorten wanneer de ernst of herhaling hiervan leidt tot duurzaam populatieverlies. Houd rekening met die zorgplicht.’

Mijn stem

Haas

Wij hazen maken geen wet, geen rapport. Maar wij zijn hier. Als het leger van hazen verdwijnt, is dat geen nieuwsbericht. Het is een verlies dat stil valt. En pas later wordt gevoeld – als het landschap niet meer leeft.

Juridisch kader

Haas

De haas is als inheemse soort beschermd onder artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming. In 2020 is de soort opgenomen op de Rode Lijst van Nederlandse zoogdieren als ‘gevoelig’, vanwege afnemende aantallen en versnippering van leefgebieden. Hoewel de haas niet expliciet valt onder de Habitatrichtlijn, geldt op basis van artikel 191 VWEU het voorzorgsbeginsel ook voor soorten buiten de bijlagen. Volgens de jurisprudentie van het Hof van Justitie (C-461/17, Holohan) moet in een Passende Beoordeling ook aandacht worden besteed aan functionele elementen van het ecosysteem buiten beschermde gebieden, wanneer soorten daarin afhankelijk zijn van rust, dekking en voortplantingsmogelijkheden. Voor de haas betreft dit met name de heideterreinen en open zones binnen MLT Harskamp, waar loopgraven, mortierinzet en grootschalige voertuigbewegingen de vaste verblijfplaatsen structureel kunnen verstoren. De cumulatieve druk op leefgebied is niet gekwantificeerd in het planMER of de Passende Beoordeling, waarmee het programma tekortschiet in zijn zorgplicht en artikel 2.1 Wet natuurbescherming

Bronnen

Haas

- Berendse, F., et al. (2022). *Verlies van open graslandfauna door intensieve verstoren: een analyse vanuit zoogdierstandpunten*. Alterra Wageningen.
- ELO (2020). *Wildbeheereenheden in balans met recreatie en natuurdoelen*. Ecologisch rapport voor Veluwezoom.
- LNV (2020). *Rode Lijst Zoogdieren Nederland*. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Van Wieren, S.E. (2010). *De haas (Lepus europaeus) als ecologische indicator voor landschapskwaliteit*. WUR Publicaties.
- Wet natuurbescherming – artikelen 3.1 t/m 3.20 (m.n. zorgplicht en bescherming rustgebieden).
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – artikel 6 lid 2 (indirecte werking via ecosysteemimpact).

- Milieueffectrapportage Ontwerp-NPRD – Deel B & Passende Beoordeling (2025).
- PAS Gebiedsanalyse Veluwe (2017) – o.a. afname biodiversiteit en verstoringsgevoeligheid in open terrein op militaire gronden.
- EU-Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) – artikel 191 (voorzorgsbeginsel en preventiebeginsel).

Zo zie ik het, de Hazelworm (*Anguis fragilis*)

Foto: iStock/CreativeNature_n

Wie ik ben *Hazelworm*

Ik ben een hazelworm. Geen slang, geen worm, maar een pootloze hagedis. Ik glijd geruisloos door de strooisellaag, tussen heidestruiken en langs bosranden.

Ik hou van halfopen landschappen – warm, vochtig, maar met genoeg dekking. Ik kan zelfs leven in de tuin van mensen.

Je ziet mij zelden, maar ik ben er. Of ik wás er.

Mijn rol in het ecosysteem

Hazelworm

Ik ben een schakel in het fijnmazige leven op de Veluwe. Ik help de populaties van slakken, insecten en larven in balans houden. Ik ben voedsel voor roofvogels en grotere zoogdieren. Mijn voortbestaan is verweven met de structuur en rust van het landschap. Waar ik leef, is het systeem nog in evenwicht – daar werkt de bodem, leeft de zoom, groeit het struweel.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Hazelworm

Ik ben stil. Ik verstoor niets. Mijn aanwezigheid wijst op zorgvuldigheid in beheer: extensieve begrazing, behoud van strooisel, terughoudendheid in gebruik. Waar ik leef, is het landschap robuust maar niet ruig. Mijn levenswijze nodigt uit tot zachtheid – iets wat ook mensen nodig hebben.

Wat mij bedreigt

Hazelworm

Ik ben kwetsbaar voor alles wat de bodem verstoort: betreding, trillingen, verdichting, bewerking. Omdat ik paden en wegen oversteek op zoek naar goed leefgebied of om te zonnen, wordt ik vertrapt of overreden omdat mensen mij niet zien. Ik blijf liefst stil liggen en reken op mijn schutkleur maar dat kost mij dan mijn leven.

Het versnipperen van leefgebied maakt overleven moeilijker. De plannen in het Ontwerp-NPRD – landingszones, dronecorridors, voertuigroutes – kruisen exact de zones waar ik me

verschuil. Ik kan niet vluchten. Mijn legsels zijn afhankelijk van rustige, warme plekken. Als mijn leefgebied eenmaal verstoord is, herstel ik niet zomaar.

Wat vergeten is

Hazelworm

De hazelworm is niet meegenomen in de Passende Beoordeling, ondanks zijn bescherming onder Bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Daarmee geniet hij bescherming op grond van artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming. Mijn afwezigheid in het MER maakt het plan juridisch kwetsbaar onder HvJ EU C461/17 (Holohan).

Ik sta op Bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Toch kom ik nauwelijks voor in de Passende Beoordeling. Mijn stille aanwezigheid wordt vaak over het hoofd gezien, terwijl ik strikte bescherming geniet. Dat maakt de juridische onderbouwing van het NPRD onvolledig – en ecologisch onverantwoord.

.Wat ik vraag

Hazelworm

Laat mijn leefgebied ongemoeid. Neem mij op in de effectbeoordeling. Respecteer mijn verborgen bestaan en herstel waar nodig open struweelzones, zoomstructuren en bodembedekking. En toets ingrepen niet alleen op zichtbare soorten, maar ook op wie zich stilhoudt – maar verdwijnt als niemand oplet.

Mijn stem

Hazelworm

Ik ben een teken van ongestoord leven. Mijn stilte is geen zwakte, maar een manier van zijn. Als ik verdwijnt, gebeurt dat zonder ophef. Maar het zegt alles over het landschap dat we verliezen.

Juridisch kader

Hazelworm

Sinds het Holohan-arrest (HvJ EU, C-461/17) en recente HRA-richtsnoeren (april 2025) mag geen relevante soort óf functionele habitat-element buiten de Passende Beoordeling worden gehouden. Zeker niet als het plan langdurige verstoring voorziet, zoals behoefte 44 in het Ontwerp-NPRD. De recente uitspraak van Rechtbank Den Haag (Greenpeace v. State, 22 jan. 2025) onderstreept dat zelfs stikstofgerelateerde of fysieke verslechtering van habitats juridisch verboden is – een precedent dat ook bodem-, geluids- en lichtschade door militaire activiteiten onder het NPRD onacceptabel maakt

Bronnen

Hazelworm

- Soortenregister Nederland – *Anguis fragilis* (www.nederlandsesoorten.nl)
- Rode Lijst Reptielen Nederland (2017) – status: gevoelig
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – Bijlage IV: strikte bescherming
- Wet natuurbescherming – beschermde inheemse soort
- Beheerplan Natura 2000 – Veluwe (BIJ12, 2017)
- Gebiedsanalyse Veluwe (PAS, 2017) – verspreiding en habitatvereisten
- Creemers, R. et al. (2009). **Reptielen van Nederland**. RAVON / KNNV Uitgeverij
- PlanMER en Passende Beoordeling bij Ontwerp-NPRD (2025)
- HvJ EU, C-127/02 – eisen Passende Beoordeling
- VWEU artikel 191 – voorzorgsbeginsel
 - EU-Handvest artikel 37 – milieubescherming in beleid

Zo zie ik het, de Heidekartelblad (*Pedicularis sylvatica*)

Foto: iStock/ Mantonature

Wie ik ben *Heidekartelblad*

Ik ben het heidekartelblad, een bescheiden plantje van schrale zandgronden. Ik verschijn laat in het jaar, wanneer anderen al uitgebloeid zijn. Ik ben een halfparasiet – ik leef van, maar ook samen met mijn burens in het heischraal grasland.

Mijn rol in het ecosysteem

Heidekartelblad

Mijn aanwezigheid wijst op een gezonde, voedselarme bodem. Ik versterk de biodiversiteit door mijn afhankelijkheid van andere planten en het leven dat op mij afkomt – van insecten tot schimmels. Ik verbind bovengrondse en ondergrondse processen.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Heidekartelblad

Ik ben kwetsbaar én waardevol. Een indicator van zeldzaam geworden vegetaties die alleen blijven bestaan waar zorgvuldig beheerd wordt. Mijn verdwijnen is een signaal dat het systeem uit balans is geraakt.

Wat mij bedreigt

Heidekartelblad

Het aanleggen van loopgraven, sleuven en andere graafstructuren op de zandgronden waar ik wortel, beschadigt mij. Mijn habitat is eeuwen in wording, maar wordt in minuten verstoord. Bodemverdichting, vergraving en stikstofdepositie doden mij langzaam of in één keer.

Wat vergeten is

Heidekartelblad

De Passende Beoordeling noemt mij niet. Ik besta kennelijk niet voor het systeem. Maar ik ben er wel – op oefenterreinen zoals Harskamp en Deelen. En ik verdraag geen diepe bodemingrepen. Mijn humuslaag is dun. Mijn bestaan broos.

Wat ik vraag

Heidekartelblad

Voer een gebiedsspecifieke effectbeoordeling uit voor schrale graslanden met Rode Lijst-soorten. Sluit zones met heidekartelblad uit van graafactiviteiten onder behoefte 44. Herstel waar nodig open, stikstofarme heischrale vegetatie actief

Mijn stem

Heidekartelblad

Ik spreek niet hard. Maar ik duid iets aan wat groter is dan mijzelf: het verdwijnen van zeldzaam geworden bodemgemeenschappen. Bescherm mij als een stem van de bodem, voordat ook die stem verstomt.

Juridisch kader

Heidekartelblad

Het heidekartelblad staat op de Rode Lijst van planten in Nederland en maakt deel uit van typische soorten van habitattypen H4030 (droge heide) en H6230 (heischrale graslanden), waarvoor instandhoudingsdoelen gelden onder de Habitatrichtlijn. Volgens artikel 6 van die richtlijn mag geen significant effect optreden zonder zorgvuldige, gebiedsspecifieke beoordeling. Het Hof van Justitie van de EU (C-127/02 'Waddenzee' en C-461/17 'Holohan') stelt dat ook niet-vermelde, maar ecologisch kenmerkende soorten in de toetsing moeten worden meegenomen. Het niet meenemen van effecten van diepe graafactiviteiten onder behoefte 44 op deze bodemafhankelijke soort vormt een substantieel juridisch hiaat

Bronnen

Heidekartelblad

- Rode Lijst Vaatplanten Nederland, Ministerie van LNV (2020)
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG, Bijlage I (H4030, H6230)
- Hof van Justitie EU: C-127/02 (Waddenzee) & C-461/17 (Holohan)
- Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), art. 191
- EU-Handvest van de Grondrechten, art. 37
- Van Diggelen, R. et al. (2014). "Restauratiebeheer van heischrale graslanden".

Zo zie ik het, de Heikikker (*Rana arvalis*)

Foto: iStock/ Stepan Modenskiy

Wie ik ben

Heikikker

Mijn leven begint in venige wateren, waar ik in het voorjaar roep, paar, en mijn eieren leg. Mijn huid is kwetsbaar, mijn habitat beperkt, mijn overleving afhankelijk van waterkwaliteit, rust en bodemstructuur. In de lente kleuren de mannetjes blauw, een zeldzaam schouwspel dat slechts enkele dagen duurt. Ik ben een van de meest karakteristieke amfibieën van de Veluwe – stil, bescheiden, maar onvervangbaar.

Ik ben strikt beschermd onder bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Elke opzettelijke verstoring van mij, mijn eieren of leefgebied is verboden – overal.

Mijn rol in het ecosysteem

Heikikker

Ik leef tussen land en water, in de randen waar leven zich vernieuwt. Als larve zuiver ik het water door algen en organisch materiaal te verteren. Als volwassen kikker houd ik insectenpopulaties in balans en ben ik zelf voedsel voor vogels, ringslangen, reigers en roofdieren. Mijn aanwezigheid zegt iets over de kwaliteit van water, bodem en rust in het landschap. Ik verbind seizoenen: mijn paartijd kleurt het ven blauw, mijn eieren voeden het voorjaar, mijn trektochten markeren een gezond ecosysteem. Waar ik voortplant, leeft het moeras – waar ik zwijg, droogt het systeem langzaam uit.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Heikikker

Ik ben een indicatorsoort. Als ik er ben, zijn het water, de bodem en de biodiversiteit gezond. Ik help insectenpopulaties in balans houden en vorm voedsel voor vogels en zoogdieren.

Mijn aanwezigheid betekent dat het systeem nog werkt: het ritme van seizoenen, van waterstanden, van leven dat ademt op stilte. Voor mensen ben ik bovendien erfgoed – de blauwe roep van de lente, symbool van kwetsbare veenvennetjes waar mens en natuur elkaar raken.

Wat mij bedreigt

Heikikker

De plannen van Defensie brengen mijn voortplantingscyclus en habitat direct in gevaar:

Ik vraag dat mijn voortplantingsplaatsen – de ondiepe poelen waarin ik roep, paring zoek en mijn eieren afzet – worden beschermd. Niet abstract, maar concreet: door ze zichtbaar af te bakenen en van februari tot en met mei volledig uit te sluiten van menselijke activiteiten. Ik vraag om zichtbaarheid: dat mijn aanwezigheid wordt gemonitord, juist daar waar grondverzet of zware voertuigen zijn gepland. Niet omdat ik zeldzaam ben, maar omdat ik kwetsbaar ben. Ik vraag dat Defensie haar zorgplicht serieus neemt. Niet alleen binnen de grenzen van Natura 2000, maar overal waar mijn leefgebied zich uitstrekt. En ik vraag dat de effectbeoordelingen van het ontwerp-NPRD mij niet vergeten. Dat ze mij niet wegvinken, maar werkelijk meenemen in de beoordeling – met aandacht voor mijn cyclus, mijn biotoop, en de samenhang die ik nodig heb om te overleven. Ik ben afhankelijk van rust, van natte schrale zones, van intacte verbindingen tussen land en water. Worden die onderbroken – dan verdwijn ik.

Wat vergeten is

Heikikker

Grondtrillingen, verdichting en drainage raken precies die plekken waar ik mijn eiklompjes afzet – natte laagtes in het open veld. Wat stil lijkt, sterft toch.

Ik ben niet genoemd in de Passende Beoordeling van het ontwerp-NPRD, ondanks mijn status als strikt beschermde soort. Mijn voortplantingswateren liggen pal naast geplande oefenzones. Mijn kwetsbaarheid voor trillingen, schaduw en licht is goed bekend in ecologisch onderzoek – maar ontbreekt in besluitvorming.

De Zeefmethodiek keek naar mensen. Niet naar amfibieën die zich stil voortbewegen over natte bodem, in kwetsbare tijdvensters. Dat is niet alleen een ecologische omissie, maar ook een juridische.

Wat ik vraag

Heikikker

Ik vraag dat mijn voortplantingsplaatsen – de ondiepe poelen waarin ik roep, paring zoek en mijn eieren afzet – worden beschermd. Niet abstract, maar concreet: door ze zichtbaar af te bakenen en van februari tot en met mei volledig uit te sluiten van menselijke activiteiten. Ik vraag om zichtbaarheid: dat mijn aanwezigheid wordt gemonitord, juist daar waar grondverzet of zware voertuigen zijn gepland. Niet omdat ik zeldzaam ben, maar omdat ik kwetsbaar ben. Ik vraag dat Defensie haar zorgplicht serieus neemt. Niet alleen binnen de grenzen van Natura 2000, maar overal waar mijn leefgebied zich uitstrekt. En ik vraag dat de effectbeoordelingen van het ontwerp-NPRD mij niet vergeten. Dat ze mij niet wegvinken, maar werkelijk meenemen in de beoordeling – met aandacht voor mijn cyclus, mijn biotoop, en de samenhang die ik nodig heb om te overleven.

Mijn stem

Heikikker

Ik ben een heikikker. Ik roep niet vaak, en als ik roep, hoor je mij maar even. Maar mijn roep betekent dat het ecosysteem nog leeft. Als ik zwijg – is het landschap stiller geworden dan goed is.

Juridisch kader

Heikikker

De heikikker is opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn (92/43/EEG) en geniet daarom strikte bescherming. Deze verplichting is geïmplementeerd in artikel 3.5 en 3.10 van de Wet natuurbescherming, wat betekent dat zowel de voortplantingsplaatsen als de functionele leefgebieden buiten Natura 2000-gebieden behouden moeten blijven. Volgens vaste jurisprudentie (C-98/03, Commissie vs. Duitsland en C-477/19, Föreningen Skydda Skogen) moet bij ieder plan of project worden verzekerd dat geen schade wordt toegebracht aan essentiële functies zoals voortplanting, overwintering en migratie. De planMER en de Passende Beoordeling die horen bij het Ontwerp-NPRD onderkennen het voorkomen van de heikikker op de Veluwe, maar verzuimen een gebiedsspecifieke impactanalyse uit te voeren, bijvoorbeeld op MLT Harskamp en Deelen, waar (tijdelijke) waterpartijen en natte laagten worden verstoord of verdrogen. Dit is in strijd met het voorzorgsbeginsel (artikel 191 VWEU), het integratiebeginsel (artikel 37 EU-Handvest) en de vereisten uit het Holohan-arrest (C-461/17), dat eist dat alle elementen die bijdragen aan het behoud van een soort meegewogen worden

Bronnen

Heikikker

- BIJ12 – Kennisdocument Heikikker (2017)
- Zoogdiervereniging / NDFF – verspreidingsgegevens
- Habitatrichtlijn (Bijlage II + IV)
- Wet natuurbescherming
- Rijksuniversiteit Groningen – *Licht op Natuur*
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030
- Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD
- Zeefmethodiek Defensie

Zo zie ik het, de IJsvogel (*Alcedo atthis*)

Foto: iStock/ CreativeNature_nl

Wie ik ben

IJsvogel

Ik ben de ijsvogel – een flits van blauw langs een heldere beek, stil op een tak tot ik duik op mijn prooi.

Mijn naam suggereert winter, maar ik ben een vogel van water en rust. Ik broed in steile oevers van schone, visrijke beken, waar ik mijn nestgang graaf en mijn jongen grootbreng. Ik ben kwetsbaar voor verstoring, vervuiling en verdroging – en dus ook voor alles wat menselijke druk op het landschap vergroot

Mijn rol in het ecosysteem

IJsvogel

Als gespecialiseerde viseter houd ik de populatie van kleine visjes in balans. Ik ben een indicator van helder, zuurstofrijk water en natuurlijke oeverstructuren. Mijn aanwezigheid vertelt dat het watersysteem in ecologisch evenwicht is, met natuurlijke dynamiek, voldoende rust en gezonde biodiversiteit.

Mijn waarde voor mens en klimaat

IJsvogel

Ik ben een ambassadeur van de beekdalen. Mijn verschijning roept verwondering op. Wie mij ziet, herinnert zich hoe water, oever, bos en stilte met elkaar verbonden zijn. Mijn kwetsbaarheid maakt mij een waarschuwingvogel: als ik verdwijnt, is het waterleven uit balans. Mijn bescherming helpt ook mensen die afhankelijk zijn van gezond water.

Wat mij bedreigt

IJsvogel

Mijn nest is een tunnel in een steile oeverwand langs heldere beken. Kwetsbaar voor trillingen, erosie, en verstoring. Militair grondverzet of intensief gebruik van zware voertuigen in nabijgelegen gebieden kan oevers destabiliseren en waterkwaliteit beïnvloeden. Verontreiniging, verdroging door aantasting van kwelstromen, en verlies van overhangende takken maken het voor mij moeilijk om te jagen en te broeden. Enkele beekdalen op de Veluwe zijn nog geschikt – zoals het Renkums Beekdal en de Heelsumse beek – maar liggen deels in de invloedsfeer van Defensieplannen.

Wat vergeten is

IJsvogel

In veel effectstudies wordt geen aandacht besteed aan specifieke oevervogels. De combinatie van verstoring én waterkwaliteit wordt zelden als cumulatief probleem onderzocht. Mijn aanwezigheid wordt

vaak gemist omdat ik stil ben en weinig territoriaal roep. Maar als mijn nest instort, stopt mijn seizoen abrupt.

Wat ik vraag

IJsvogel

Ik vraag om bescherming van natuurlijke beekoevers, rust in de omgeving van mijn nestplaatsen, en helder, visrijk water. Laat oefenterreinen, militaire routes of infrastructurele projecten niet samenvallen met kwetsbare beekdalen. Voorkom hydrologische ingrepen die mijn leefgebied verdrogen of vervuilen. Laat mijn aanwezigheid tellen in ecologische effectbeoordelingen.

Mijn stem

IJsvogel

Mijn roep klinkt scherp en hoog, als een schel fluitje. Ik spreek kort, maar ik ben er – als water, rust en vis samenkomen. Ik ben een gids langs vergeten beken. Mijn stem is een herinnering aan verborgen natuur.

Juridisch kader

IJsvogel

Ik ben beschermd onder de Europese Vogelrichtlijn (2009/147/EG), bijlage I. Dat betekent dat mijn leefgebied en broedplaatsen strikt beschermd zijn. Onder de Omgevingswet en het Omgevingsbesluit is het verboden mijn nestplaatsen te verstoren, beschadigen of vernietigen. Volgens artikel 11.13 is ook indirecte verstoring – zoals trillingen of vernatting door nabijgelegen activiteiten – onderdeel van de beschermingsplicht. De jurisprudentie (zoals ECLI:NL:RVS:2022:3154) bevestigt dat afdoende onderbouwing vereist is bij plannen met mogelijk negatieve effecten. Voor Defensieactiviteiten in beekdalen geldt dus een toetsings-plicht én de noodzaak tot mitigatie, compensatie of heroverweging.

Bronnen

IJsvogel

- Vogelrichtlijn 2009/147/EG – Bijlage I, artikelen 4 en 5
- Omgevingswet en Omgevingsbesluit – soortenbescherming, artikel 11.13
- Sovon – Soortinformatie IJsvogel
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025, concept) – analyse effecten op beekdalen en verstoring
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – herstel van waterkwaliteit en bescherming van stroomgebieden
- ECLI:NL:RVS:2022:3154 – jurisprudentie over verstoring van broedvogels

Zo zie ik het, de Kamsalamander (*Triturus cristatus*)

Foto: iStock/ CreativeNature_nl

Wie ik ben

Kamsalamander

Ik ben de Kamsalamander – een bewoner van poelen, bosranden en kleinschalig cultuurlandschap. Mijn naam klinkt als iets zeldzaams, en dat ben ik ook. Ik leef in stilte, onder water in het voorjaar, en in schaduwrijke bosranden en ruige graslanden tijdens de rest van het jaar. Ik ben een teken van landschap in balans. Waar ik leef, is water schoon, bodemleven rijk en het landschap verbonden. Waar ik verdwijnt, is iets verloren gegaan dat lastig terugkomt.

Mijn rol in het ecosysteem

Kamsalamander

Ik ben schakel en graadmeter tegelijk. In mijn larvestadium eet ik muggenlarven en kleine waterdiertjes, als volwassen dier help ik bij het reguleren van insectenpopulaties op land.

Mijn aanwezigheid is een signaal van ecologisch gezonde overgangen tussen water en land. Omdat ik afhankelijk ben van meerdere leefgebieden – voortplantingswater, landhabitat en winterverblijf – ben ik gevoelig voor versnippering. Wat mij beschermt, beschermt een rijk scala aan andere soorten.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Kamsalamander

Ik ben zeldzaam en kwetsbaar, en dat maakt mij waardevol in beschermingsbeleid. Ik fungeer als ambassadeur voor kleine landschapselementen en voor het herstel van natte natuur. Waar ik leef, daalt de stikstofdruk, herstelt de bodem en ontstaan poelen die bijdragen aan water-berging. Mijn aanwezigheid vertelt iets hoopvol: dat natuur zich kan herstellen als ze de ruimte krijgt. Voor mensen ben ik niet luidruchtig, maar wel betekenisvol.

Wat mij bedreigt

Kamsalamander

Ik verdraag geen zware voertuigen, geen verdroging, geen verdichting van de bodem en geen kap van bosranden. Elke versnippering van mijn leefgebied maakt voortplanting lastiger. Poelen verdwijnen of raken vervuild, verbindingzones tussen land en water worden onbruikbaar. Ik ben kwetsbaar voor trillingen, stikstof en fysieke vernietiging van structuren. En net die risico's nemen toe in de zones waar Defensie uitbreidingen plant.

Wat vergeten is

Kamsalamander

Mijn leefwijze is complex: ik heb water én land nodig, én verbinding ertussen. Te vaak worden deze onderdelen apart bekeken in effectrapportages. Maar zonder samenhang is bescherming een illusie. En terwijl ik op papier streng beschermd ben, verdwijnen mijn leefgebieden in stilte – vaak onzichtbaar, omdat er geen onderzoek is gedaan of omdat men mijn aanwezigheid niet vermoedde.

Wat ik vraag

Kamsalamander

Ik vraag herstel van bestaande poelen en bescherming van natte zones op de Veluwe. Geen vergravingen, geen grootschalige kap van bosranden, geen verdichting van bodemstructuur in vochtige habitats. Ik vraag dat militaire activiteiten worden uitgesloten in zones waar potentieel voortplantingswater aanwezig is. En ik vraag dat mijn behoefte aan landschaps-verbindingen wordt meegewogen in ruimtelijke besluiten.

Mijn stem

Kamsalamander

Ik roep niet – ik laat sporen na in het water. Mijn eieren kleef ik zorgvuldig aan waterplanten. Mijn stem klinkt niet, maar tekent zich af in een gezonde poel, in rijke vegetatie, in een landschap dat nat mag zijn. Wie mij hoort, hoort het fluisteren van biodiversiteit.

Juridisch kader

Kamsalamander

Ik ben een soort van bijlage II én IV van de Europese Habitatrichtlijn. Dat betekent dat mijn leefgebied moet worden aangewezen en beschermd, en dat opzettelijke verstoring verboden is.

Ik val onder strikte soortenbescherming uit de Omgevingswet (voorheen Wet natuurbescherming). Het verwijderen van dood hout of het verstoren van mijn leefgebied zonder ecologische beoordeling is strijdig met artikel 6 van de Habitatrichtlijn. Volgens het Waddenzee-arrest en het Holohan-arrest moeten ook niet-kwalificerende soorten en ecologische relaties worden meegenomen in Passende Beoordelingen. Ik sta op de Rode Lijst Insecten als ernstig bedreigd

Bronnen

Kamsalamander

- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – Bijlage II en IV: *Triturus cristatus* als prioritaire soort met instandhoudingsdoelen; artikelen 6, 12 en 16 relevant.
- Wet natuurbescherming, artikelen 3.1 en 3.10 – strikte bescherming van voortplantings- en rustplaatsen, ook buiten Natura 2000.
- HvJ EU, zaak C-98/03 (Kommissie/Duitsland) – bevestigt dat ook tijdelijke, niet-permanente voortplantingsplaatsen onder bescherming vallen.
- HvJ EU, zaak C-461/17 (Holohan) – verplichting om functionele leefgebieden van soorten volledig te betrekken in Passende Beoordeling.
- HRA Guidance 2021 / Richtsnoeren passende beoordeling Natura 2000 (2025) – stelt dat hydrologische onzekerheden en versnippering vooraf getoetst moeten worden.
- RAVON Soortenstandaard Kamsalamander (versie 2022) – ecologische vereisten, verspreiding en verstoringsgevoeligheid.
- PlanMER Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (2025) – beoogde activiteiten op en rond MLT Deelen en impact op natte heideterreinen, poelen en kwelgebieden.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017) – indicatie van kamsalamanderpopulaties in kwetsbare overgangszones en amfibieënbiotopen.
- Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen (RAVON, 2017) – landelijke verspreidingsgegevens en trendanalyses.
- Artikel 191 VWEU – voorzorgsbeginsel bij ecologische onzekerheid.

Zo zie ik het, de Kleine schorseneer (*Scorzonera humilis*)

Foto: iStock/ Elliot Bignell

Wie ik ben

Kleine schorseneer

Ik ben een Kleine schorseneer. Mijn naam klinkt bekend, maar ik ben zeldzaam geworden. Ooit stond ik in veel van de bloemrijke graslanden van Nederland. Nu nog op slechts enkele stille, schrale plekken.

Mijn gele bloemen zijn bescheiden, mijn aanwezigheid bijzonder. Ik ben een getuige van hoe rijk het landschap ooit was.

Mijn rol in het ecosysteem

Kleine schorseneer

Ik groei in onbemeste schraalgrasland, aan de randen van heide, langs beken en in extensief beheerde hooilanden. Ik ben een langlevende soort, afhankelijk van stabiliteit in beheer en hydrologie. Mijn aanwezigheid wijst op voedselarme, soortenrijke omstandigheden – belangrijk voor vlinders, bijen, amfibieën en vogels die hier ook leven. Mijn verdwijnen is een signaal dat het systeem wankelt.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Kleine schorseneer

Mensen zien mij zelden, maar waarderen het landschap dat ik vertegenwoordig: open, stil, bloemrijk. Ik ben een herinnering aan boerenbeheer zonder kunstmest, aan natuurlijke cycli, aan de seizoenen. En ik laat zien dat herstel van soortenrijkdom mogelijk is – maar alleen als de condities kloppen en we met rust gelaten worden.

Wat mij bedreigt

Kleine schorseneer

Mijn leefgebied is klein en kwetsbaar. Verdroging, betreding, stikstof, en bodemverdichting zijn dodelijk. De militaire plannen van het Ontwerp-NPRD vormen een bedreiging als oefenzones, corridors of infrastructuur mijn schrale graslanden kruisen. Mijn zaden verspreiden zich nauwelijks. Als ik verdreven word, kom ik niet meer terug.

Wat vergeten is

Kleine schorseneer

Hoewel ik karakteristiek ben voor het habitattype H6410, word ik zelden expliciet genoemd in planMER's of Passende Beoordelingen. Mijn aanwezigheid maakt het verschil tussen een arm grasland en een natuurdoel. En omdat ik ernstig bedreigd ben, telt elke populatie. Maar in het NPRD ben ik niet in beeld.

Wat ik vraag

Kleine schorseneer

Ik vraag:

Bescherm mijn leefgebied met de zorgvuldigheid die mijn kwetsbaarheid vereist. Neem mij op in de effectbeoordeling. Voorkom verdroging, bekijk militaire activiteiten in relatie tot mijn bodemtype en herstel schrale graslanden in plaats van ze te verstoren. Want als mijn plek verdwijnt, verdwijnen met mij tientallen andere soorten.

Mijn stem

Kleine schorseneer

Ik ben bijna vergeten. Maar ik besta. En met mij spreekt een landschap waarin rust en bloemen nog ruimte krijgen. Mijn verdwijnen is geen klein verlies, maar een signaal. Hoor mij nu, voordat ik zwijg.

Juridisch kader

Kleine schorseneer

De Kleine schorseneer is opgenomen op de Rode Lijst van Nederlandse plantensoorten als ‘ernstig bedreigd’. Hoewel de soort niet voorkomt op de bijlagen van de Habitatrichtlijn, is zij wel beschermd via artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming, dat de zorgplicht bevestigt voor inheemse flora buiten Natura 2000-gebieden. Daarnaast geldt op grond van artikel 191 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) het voorzorgsbeginsel, dat vereist dat het ontbreken van volledige gegevens geen reden mag zijn om af te zien van bescherming. Volgens het Holohan-arrest (C-461/17) moeten Passende Beoordelingen niet alleen kwalificerende soorten, maar ook andere ecologisch significante soorten meenemen in de beoordeling van ruimtelijke plannen. De kleine schorseneer komt voor in schrale graslanden en heideterreinen zoals op delen van MLT Harskamp en de Deelerwoudzone. Deze habitats worden in het Ontwerp-NPRD niet herkenbaar benoemd, laat staan beschermd. Daarmee ontbreekt de vereiste gebiedsspecifieke beoordeling en schiet de beoordeling van effecten op deze soort tekort.

Bronnen

Kleine schorseneer

- Soortenregister Nederland – *Scorzonera humilis* (www.nederlandsesoorten.nl)
- Rode Lijst Vaatplanten Nederland (2020) – Rijksoverheid, status: ernstig bedreigd
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – habitat H6410 (voedselarm hooiland)
- Wet natuurbescherming – beoordeling staat van instandhouding H6410
- Kruijer, H. et al. (2010). Basisrapport habitat H6410 – Wageningen Environmental Research
- Beheerplan Natura 2000 – Veluwe (BIJ12, 2017)
- Gebiedsanalyse Veluwe (PAS, 2017) – Ministerie van LNV
- PlanMER en Passende Beoordeling bij Ontwerp-NPRD (2025)
- HvJ EU, C-127/02 – eisen Passende Beoordeling
- VWEU artikel 191 – voorzorgsbeginsel

- EU-Handvest artikel 37 – milieubescherming in beleid

Zo zie ik het, de Kommavlinder (*Hesperia comma*)

Foto: iStock/ Halil Ibrahim SARI

Wie ik ben

Kommavlinder

Ik ben een Kommavlinder – *Hesperia comma*

Ik ben klein, snel, en bijna onzichtbaar. Mijn vleugels flitsen koperkleurig boven de heide. Ik leef in zonbeschenen hoekjes waar gras kort is, de bodem schraal, het zand warm. Mijn hele bestaan is afhankelijk van nuance: een paar graden temperatuurverschil, een open plek, de juiste grashalm. Mijn soort is kwetsbaar. En zeldzaam. Op de Veluwe ben ik er nog – op een paar plekken. Maar ik verdwijn stil als de balans verstoord raakt.

Mijn rol in het ecosysteem

Kommavlinder

Ik ben een vlinder van schrale, open graslanden en zonnige heidevelden. Als rups eet ik specifieke grassoorten, zoals schapengras, en als vlinder bestuif ik bloemen die juist in voedselarme omstandigheden bloeien. Mijn aanwezigheid wijst op landschappen die zeldzaam zijn geworden: kort begraasde, bloemrijke vegetaties waar natuurlijke processen de ruimte krijgen. Ik ben prooi voor vogels en insecten, maar ook een graadmeter. Waar ik vlieg, klopt het systeem – en waar ik verdwijn, brokkelt er iets af.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Kommavlinder

Ik ben klein, maar ik ben een teken. Mijn aanwezigheid zegt: dit heidelandschap leeft. Ik help mensen begrijpen dat ook schraalte leven geeft. Dat schoonheid niet luid hoeft te zijn.

Waar ik vlieg, zijn balans, licht en rust nog aanwezig. Ik bestuif bloemen, houd het systeem in beweging.

Wat mij beschermt, beschermt het open zand en de hei – een landschap dat ook jullie koesteren.

Wat mij bedreigt

Kommavlinder

De plannen voor intensiever gebruik van Defensie oefenterreinen brengen mijn leefgebied in gevaar:

- Zware voertuigen verdichten de bodem waar ik vlieg en mijn rupsen leven;
- Helikopterrotors verwaaien de vegetatie waarin ik schuil;
- Oefenzones worden gemaaid, geëgaliseerd, betreden – de grashalmen verdwijnen;
- Lawaai en trilling breken de rust van mijn microklimaat.

Eén verkeerde ingreep, en het kost me mijn thuis. Ik heb geen buffer, geen alternatief. Als mijn biotoop

wordt verstoord, eindigt mijn cyclus.

Wat vergeten is

Kommavlinder

Ik vlieg laag, in warme schrale veldjes. Als de bodem wordt geëffend of het gras wordt weggemaaid, verdwijnt de hitte die mijn vleugels draagt.

In de Passende Beoordeling ben ik niet genoemd. Ook in de Zeefmethodiek telde ik niet mee. Toch ben ik bekend op Defensieterreinen, en aangewezen als doelsoort in meerdere beheerplannen. Mijn kwetsbaarheid voor fysieke verstoring en kleinschalige veranderingen is goed gedocumenteerd. Maar ik pas niet in grofmazige kaarten of abstracte modellen. En dus ben ik over het hoofd gezien.

Wat ik vraag

Kommavlinder

Ik vraag:

- Dat bekende leefgebieden van kommavinders expliciet worden beschermd binnen oefenterreinen;
- Dat beheermethoden rekening houden met mijn cyclus – geen maaien of verstoren in juli/augustus;
- Dat microklimaten en schrale vegetaties niet ‘opgeruimd’ of geëgaliseerd worden;

Dat mijn afwezigheid in het NPRD wordt hersteld met erkenning van mijn ecologische functie

Mijn stem

Kommavlinder

Ik ben geen symbool. Ik ben een vlinder. Maar ik ben hier nog. Voorzichtig, fladderend, verbonden met zand en zon. Als ik stilval, is dat geen geluid. Maar het zegt alles over wat verdwijnt – en wat achterblijft.

Juridisch kader

Kommavlinder

De Kommavlinder staat op de Nederlandse Rode Lijst als ‘bedreigd’ en is daarmee een soort waarvoor actieve bescherming noodzakelijk is. Hoewel de soort niet is opgenomen in de bijlagen van de Habitatrichtlijn, valt zij onder de zorgplicht zoals geformuleerd in artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming. Bovendien leeft de kommavlinder in habitattypes die wél als Natura 2000-doelstelling zijn aangemerkt, zoals droge heiden (H4030) en schraal grasland (H6230). De bescherming van deze leefgebieden impliceert indirect ook bescherming van de soorten die hiervan afhankelijk zijn.

Op basis van het Holohan-arrest (C-461/17) geldt dat alle ecologisch significante effecten, ook op niet-kwalificerende soorten, moeten worden meegewogen in de Passende Beoordeling. In het planMER en de PB van het Ontwerp-NPRD wordt deze vlinder niet benoemd, ondanks zijn aanwezigheid op en nabij oefenterreinen zoals Harskamp en Deelen. Verstoring door zware voertuigen, verdichting van de bodem, verlies van nectarplanten en het verdwijnen van kortgrazige overgangen worden niet beoordeeld. Daarmee is het programma onvolledig getoetst en in strijd met het voorzorgsbeginsel (artikel 191 VWEU) en de vereiste ecologische onderbouwing zoals vereist door het EU-Hof van Justitie

Bronnen

Kommavlinder

- De Vlinderstichting – Soortinformatie, verspreiding en trendgegevens
- BIJ12 – Kennisdocument Soortenbescherming Dagvlinders (incl. specifieke vermelding van heischrale soorten)
- Witteveen+Bos / Arcadis – Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (m.b.t. vegetatietypen, verstoring en habitatverlies)
- Wet natuurbescherming (thans: Omgevingswet) – bescherming van leefgebied en zorgplicht voor soorten
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – artikel 6 (verslechtingsverbod van habitattypen)
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – herstel van insectenpopulaties en instandhouding van biodiversiteit
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – verdroging en verdwijnen van heischrale leefgebieden door intensief beheer
- Rapport SynBioSys/Floron – vegetatieanalyse Veluwe: afname van nectarplanten en waardplanten voor dagvlinders
- Dijkstra & Wynhoff (2011) – Dagvlinders en natuurbeheer: effecten van verstoring, maaibeheer en versnippering

Zo zie ik het, de Kraanvogel (*Grus-grus*)

Foto: iStock/ PiotrKrzslak

Wie ik ben

Kraanvogel

Ik ben een icoon van de wildernis, groot en statig. Mijn roep draagt over kilometers, mijn dans markeert mijn band met het landschap. Ik keer terug naar de Veluwe voor rust, voedsel en voortplanting. Niet in de drukte, maar in de luwte van heidevennen, natte laagten en stille, open bosranden. Mijn aanwezigheid is zeldzaam, maar betekenisvol. Waar ik broed, ademt het landschap stilte.

Mijn rol in het ecosysteem

Kraanvogel

Ik ben een herbivoor én insecteneter, en help zo bij het in stand houden van evenwichtige vegetaties.

Mijn foerageergedrag draagt bij aan het verspreiden van zaden in natte zones, en mijn nestplekken liggen vaak op ecologische knooppunten: plekken waar water, rust en openheid samenkomen. Mijn voorkeuren zijn dus ook indicatief – ik markeer plekken die het landschap ecologisch nodig heeft. Mijn kuiken is kwetsbaar, en wie mij beschermt, beschermt ook andere bodembroeders.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Kraanvogel

Ik ben zeldzaam in Nederland, maar groeiend. Mijn terugkeer op de Veluwe is voor velen een hoopvol teken: dat herstel mogelijk is, dat rust zijn werk doet. Ik ben symbool van herwildering, van natuur die zich heelt als zij de ruimte krijgt. Voor natuurbeschermers, wandelaars en fotografen ben ik een levende belofte. Mijn aanwezigheid verrijkt niet alleen biodiversiteit, maar ook beleving en verbondenheid met het landschap.

Wat mij bedreigt

Kraanvogel

Helikopters, drones, militaire voertuigen en menselijk verkeer door kwetsbare zones dwingen mij tot vertrek. Geluid, trillingen en plots opduikende silhouetten verstoren mijn broed-cyclus. Op plekken zoals het Deelense Veld, de Loenermark en de stille randen van het Kootwijker-zand broed ik of foerageer ik. Juist daar worden nu militaire uitbreidingen overwogen.

Wat vergeten is

Kraanvogel

Rust is geen luxe – het is een randvoorwaarde. Ik ben groot en zichtbaar, maar ik trek me terug zodra de balans verstoord is. Eén verstoring op het verkeerde moment kan leiden tot nestverlating of kuikensterfte. Mijn kwetsbaarheid wordt vaak onderschat, omdat ik in andere landen talrijk ben. Maar op de Veluwe ben ik nog altijd een pionier – een teruggekeerde gast die alleen blijft als de rust bewaard blijft.

Wat ik vraag

Kraanvogel

Ik vraag bescherming van mijn rustgebieden, met name rond kwetsbare vennen en vochtige heideterreinen. Ik vraag dat militaire activiteiten worden uitgesloten uit zones waar ik broed of foerageer. Dat laagvliegroutes niet kruisen met de ecologische stiltegebieden die ik nodig heb. En dat mijn aanwezigheid meeweegt in elk besluit dat ingrijpt in de samenhang van open, vochtige en stille Veluwse landschappen.

Mijn stem

Kraanvogel

Ik spreek in stilte – of met een roep die echoot over natte heide. Niet vaak, maar betekenisvol. Als ik blijf, vertelt dat iets over het landschap. Als ik vertrek, is dat geen incident maar een signaal. Mijn stem is die van een teruggekeerde balans, en wie mij serieus neemt, erkent dat rust en ruimte voorwaarden zijn – geen bijzaak.

Juridisch kader

Kraanvogel

Ik ben beschermd onder bijlage I van de Vogelrichtlijn. Dat betekent dat mijn leefgebied, broedplaatsen en rustzones onder Europese bescherming vallen. In Nederland is dit vertaald naar de Omgevingswet, waarin staat dat mijn nesten niet mogen worden verstoord of vernietigd – ook niet buiten het broedseizoen, als ik mijn jongen leid of voedsel verzamel. Mijn leefgebied overlapt met meerdere Natura 2000-gebieden op de Veluwe, waaronder het Deelense Veld en de Wooldse Veenrestanten. Daar geldt het verslechteringsverbod van artikel 6 van de Habitatrichtlijn. Militaire activiteiten in deze zones – zoals oefeningen, infrastructuur of vliegbewegingen – kunnen leiden tot verstoring, verdringing of het mislukken van broedpogingen. Volgens vaste jurisprudentie (o.a. ECLI:NL:RVS:2022:1215) moeten zulke effecten worden onderzocht en meegenomen in de Passende Beoordeling. Ook tijdelijke effecten of cumulatieve verstoring kunnen daarbij doorslaggevend zijn. Mijn bescherming is dus geen symboliek – zij is juridisch bindend.

Bronnen

Kraanvogel

- Sovon Vogelonderzoek Nederland – Verspreiding, trend en broedgegevens Kraanvogel
- Vogelrichtlijn 2009/147/EG – Bijlage I en artikel 4 en 5
- Omgevingswet en Omgevingsbesluit – soortenbescherming en natuurtoetsing
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025, concept) – effecten op broedvogels en verstoring
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – effecten van verstoring op open heidevogels
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – bescherming van rustzoekende soorten in Natura 2000
- ECLI:NL:RVS:2022:1215 – jurisprudentie over verstoring broedvogels bij infrastructurele plannen

Zo zie ik het, de Levendbarende Hagedis (*Zootoca vivipara*)

Wie ik ben

Levendbarende hagedis

Ik ben een levendbarende hagedis. Licht, lenig, laag bij de grond. Ik beweeg snel en schichtig, vaak onopgemerkt. Ik leef op de grens – van heide naar bos, van zand naar struik. Waar warmte en dekking elkaar raken, daar hoor ik thuis. Mijn leven speelt zich af op een schaal van decimeters. Elke plant, elke steen, elk open plekje kan het verschil maken tussen leven en verdwijnen.

Mijn rol in het ecosysteem

Levendbarende hagedis

Ik eet insecten en wormen, en ben zelf voedsel voor vogels, zoogdieren en slangen. Ik ben onderdeel van het fijnmazige web dat het landschap in evenwicht houdt. Mijn aanwezigheid zegt: hier is variatie, hier is samenhang. Waar ik leef, klopt het microklimaat. Waar ik verdwijn, wordt het systeem grover, armer, kwetsbaarder.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Levendbarende hagedis

Ik ben niet luidruchtig, niet spectaculair. Maar ik herinner aan de rijkdom van het kleine. Aan beweging in de rand van je blikveld. Aan het wonder dat leeft zonder op te vallen. Ik leer kijken naar detail. Naar ritme. Naar het soort rust dat nodig is om mij te zien – en te laten blijven.

Wat mij bedreigt

Levendbarende hagedis

Ik ben afhankelijk van zon en schuilplekken. Van ongestoordheid en afwisseling. Grondverzet, voertuigen, betreding – het maakt mijn leefgebied kapot nog voor het op een kaart verschijnt. Oefenroutes, drones, trillingen: ze snijden door mijn territorium zonder mij te zien. Maar ik voel het. En ik verdwijn.

Wat vergeten is

Levendbarende hagedis

Mijn naam komt niet vaak voor in rapporten. Ik ben geen vlaggensoort. Maar ik ben een indicator. Een drager van de onderlaag. Waar ik verdwijnt, verdwijnt de subtiliteit uit het systeem. En daarmee de stabiliteit.

Wat ik vraag

Levendbarende hagedis

Bescherm mijn zonplekken, mijn dekking, mijn schuilplaatsen. Voorkom verstoring in het broedseizoen. Voer monitoring uit waar grond gebruikt of bewerkt wordt. Zie mij niet als detail, maar als waarschuwingssignaal. Waar ik ben, leeft het systeem nog.

Mijn stem

Levendbarende hagedis

Ik kan niet roepen. Ik flits, ik vlucht, ik verdwijnt. Maar ik ben er. En ik verdien ruimte. Niet veel. Maar wel rust. Wel ritme. Wel respect. Als jullie mij beschermen, beschermen jullie ook alles wat stil is – maar leeft.

Juridisch kader

Levendbarende hagedis

Ik ben klein, stil en onopvallend – maar wettelijk niet te negeren. Als inheemse reptielensoort ben ik strikt beschermd onder bijlage IV van de Habitatrichtlijn, en daarmee ook onder de Omgevingswet. Dat betekent dat het verboden is mij te vangen, doden, verstoren of mijn voortplantings- en rustplaatsen aan te tasten. Mijn leefgebied – vochtige heiden, veentjes, bosranden en overgangszones – is kwetsbaar en versnipperd. Juist daarom is elke ingreep daarin aan strenge regels gebonden.

Wie mijn leefgebied wil veranderen of verstoren, moet voldoen aan de drie dwingende voorwaarden van de Habitatrichtlijn: er mag geen andere bevredigende oplossing zijn, het project moet van groot openbaar belang zijn, en mijn populatie mag er niet door achteruitgaan. Zonder grondige ecologische onderbouwing en jaar-rond veldonderzoek is aan die voorwaarden niet voldaan.

Op de Veluwe overlappen mijn leefgebieden met diverse Natura 2000-habitattypen, zoals vochtige heiden en trilvenen. Elke verslechtering daarvan – door bijvoorbeeld militaire activiteiten, grondverzet of hydrologische ingrepen – valt onder het verslechteringsverbod van artikel 6 van de Habitatrichtlijn en vereist een Passende Beoordeling. Uit recente jurisprudentie blijkt dat ook tijdelijke of indirecte effecten, zoals verstoring door trillingen of verdroging, onder deze toetsingsplicht vallen (o.a. ECLI:NL:RVS:2022:1215).

De provincie Gelderland heeft daarnaast een zorgplicht op grond van het Besluit kwaliteit leefomgeving, die vraagt om bescherming van soorten buiten Natura 2000 én om actief beleid bij kwetsbare leefgebieden.

Wie mij over het hoofd ziet, doet niet alleen mij tekort – maar ook de wet.

Bronnen

Levendbarende hagedis

- Creemers, R., Van Delft, J. (2009). De amfibieën en reptielen van Nederland. RAVON.
- Ministerie van LNV (2020). Soortenstandaard Levendbarende hagedis.
- Habitatrichtlijn Bijlage IV (92/43/EEG).
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).

Zo zie ik het, Meervleermuis (*Myotis dasycneme*)

Foto: iStock/ greenleaf123

Wie ik ben

Meervleermuis

Ik ben een Meervleermuis – *Myotis dasycneme*.

In de schemering vlieg ik laag over plassen, beken en vennen, op jacht naar muggen en motten. Overdag rust ik in bomen, bunkers of gebouwen, soms tientallen kilometers van mijn jachtgebied verwijderd. Mijn leven is verbonden met stilte, duisternis en ongeschonden routes tussen verblijf en voedsel. Ik leef in het verborgene – en verdwijnt als het licht wordt.

Ik ben beschermd onder bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Mijn leefgebied is dus niet alleen mijn verblijfplaats, maar ook mijn vliegroute, mijn landschap. Op de Veluwe ben ik zeldzaam, maar aanwezig – als alles klopt.

Mijn rol in het ecosysteem

Meervleermuis

Ik ben een jager van de schemering. Mijn vleugels maken geen geluid, maar mijn aanwezigheid zegt veel. Als nachtdier help ik populaties van insecten in evenwicht te houden — vooral muggen en motten, waarvan ik er duizenden per nacht vang. Mijn bestaan hangt af van de samenhang tussen water, bosranden, open ruimte en rust. Ik gebruik vaste vliegwegen en verblijfplaatsen, vaak generaties lang. Als die verbindingen worden doorbroken, verdwijnt niet alleen mijn soort, maar raakt ook het ecosysteem zijn stille regulator kwijt.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Meervleermuis

Ik ben een bondgenoot die zelden wordt gezien. Door insecten te eten draag ik bij aan natuurlijke plaagbestrijding, waarmee ik de behoefte aan pesticiden verminder. Daarmee bescherm ik niet alleen jullie gezondheid, maar ook de biodiversiteit waarvan ook mensen afhankelijk zijn. Mijn aanwezigheid wijst op schoon water, rustige oeverzones en een gezonde nachtelijke leefomgeving. Waar ik verdwijnt, is het vaak niet stil — maar juist te lawaaiig, te verlicht, te versnipperd. En dat raakt ook de leefkwaliteit van de mens

Wat mij bedreigt

Meervleermuis

De plannen op en rond MLT Deelen brengen het ritme van mijn bestaan in gevaar:

- Helikopterverkeer in de schemering en nachtelijke uren;
- Drones met navigatielampen boven heide en bosranden;
- Lichtvervuiling bij landingszones en tijdelijke infrastructuur;
- Trillingen, windverplaatsing en verstoring tijdens aanleg dirt strip;
- Structurele verstoring van vliegverbindingen tussen kolonie en jachtgebied.

Ik ben gevoelig voor alles wat de mens 's nachts naar zich toe trekt: licht, lawaai, warmte. Mijn reactie is eenvoudig: ik blijf weg. En als ik niet jaag, overleef ik niet.

Wat vergeten is

Meervleermuis

Tussen ven en bosrand vind ik mijn jachtgebied. Als de stilte daar wordt doorbroken door licht, drones of dreunend metaal, raakt de nacht haar structuur kwijt.

Ik kom niet voor in het register van overlast. Ik kom niet voor op de radar van besluitvorming. En toch ben ik juridisch beschermd, ecologisch onmisbaar en afhankelijk van een landschap dat steeds meer oplicht, trilt en raast.

De Passende Beoordeling noemt mij niet. De Zeefmethodiek rekende geen routes van mij mee – alleen mensen. Maar ik ben hier. En ik heb rechten.

Wat ik vraag

Meervleermuis

Ik vraag:

- Dat mijn vlieg- en foerageergebieden niet worden doorsneden door dronecorridors of verlichte infrastructuur;
- Dat nachtelijke vluchten worden uitgesloten boven Natura 2000-gebied tijdens mijn actieve seizoen (april-oktober);
- Dat het landschap tussen rustplaatsen en jachtgebied intact blijft, donker en stil;
- Dat Defensie mij opneemt in haar besluitvorming, zoals wetgeving dat vereist.

Wat ik nodig heb, is niets – geen licht, geen geluid, geen verstoring. Alleen ruimte om te vliegen.

Mijn stem

Meervleermuis

Ik ben een Meervleermuis. Jullie zien mij zelden, maar ik ben er. In de nacht, boven het water, in de stilte.

Als ik verdwijnt, wordt het stiller – maar armer. Bescherm mij, en je beschermt meer dan mij alleen.

Juridisch kader

Meervleermuis

Sinds het Holohan-arrest (HvJ EU, C-461/17) en recente HRA-richtsnoeren (april 2025) mag geen relevante soort óf functionele habitat-element buiten de Passende Beoordeling worden gehouden. Zeker niet als het plan langdurige verstoring voorziet, zoals behoefte 44 in het Ontwerp-NPRD. De recente uitspraak van Rechtbank Den Haag (Greenpeace v. State, 22 jan. 2025) onderstreept dat zelfs stikstofgerelateerde of fysieke verslechtering van habitats juridisch verboden is – een precedent dat ook bodem-, geluids- en lichtschade door militaire activiteiten onder het NPRD onacceptabel maakt.

Bronnen

Meervleermuis

- BIJ12 – Kennisdocument Meervleermuis (2020)
- Zoogdiervereniging / NDFF – verspreidingsgegevens
- Habitatrichtlijn (Bijlage II + IV)
- Wet natuurbescherming
- Rijksuniversiteit Groningen – Licht op Natuur
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030
- Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD
- Zeefmethodiek Defensie
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – rust- en overgangsgebieden als sleutel voor functioneel ecosysteemgebruik door fauna.

Zo zie ik het, de Nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*)

Foto: iStock Simon002

Wie ik ben

Nacht-pauwoog

Ik ben een Nachtpauwoog. Mijn vleugels dragen ogen, mijn vlucht is zeldzaam. Ik verschijn in de schemering, in het vroege voorjaar, waar heide en struweel elkaar raken. Ik leef kort als vlinder, maar lang als rups – afhankelijk van wat bloeit en groeit in stilte.

Mijn rol in het ecosysteem

Nachtpauwoog

Als rups eet ik van struiken zoals sporkehout, wilg, braam en heide – planten die ook schuilplaatsen bieden aan vogels, insecten en kleine zoogdieren. Ik word gegeten door vogels en vleermuizen. Mijn aanwezigheid betekent dat ruigte, overgangen en rust in het landschap nog bestaan.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Nachtpauwoog

Mensen verwonderen zich over mij. Mijn ogen op mijn vleugels, mijn trage vlucht, mijn zeldzaamheid. Ik ben een herinnering aan een landschap waarin magie en biologie samenvallen. Waar ik vlieg, is het stil genoeg om verschil te maken tussen dag en nacht.

Wat mij bedreigt

Nachtpauwoog

Ik ben uiterst gevoelig voor lichtvervuiling, verdwijning van nectarplanten, en het opruimen van struiken. Voertuigbewegingen en brandgevaar maken mijn voortplanting moeilijk. Mijn rups ontwikkelt zich langzaam – verstoring van vegetatie en bodem maakt mijn cyclus onmogelijk.

Wat vergeten is

Nachtpauwoog

Ik ben beschermd via de Wet natuurbescherming, maar ik word zelden genoemd in MER's of Passende Beoordelingen. Mijn aanwezigheid zegt alles over heidekwaliteit, ruigtebeheer en overgangszones, maar dat wordt niet doorgerekend. Ook lichtvervuiling, die mijn paring direct beïnvloedt, wordt niet als drukfactor erkend in het NPRD.

Wat ik vraag

Nachtpauwoog

Beperk verstoring en lichtuitstraling in en rond heide- en overgangsgebieden. Behoud struiken als sporkehout, laat ruigte bestaan, en pas op met maaien, brandgangen en infrastructuur. Ik ben er alleen als het landschap nog een ritme heeft dat niet wordt opgejaagd.

Mijn stem

Nachtpauwoog

Ik zing niet. Ik vlieg, kort, traag, zeldzaam. Mijn aanwezigheid is een flits – een glimp van wat ooit vanzelfsprekend was. Als ik verdwijnt, verdwijnt iets wat niet eenvoudig terug te brengen is. Laat mij zijn. Laat mij verschijnen. Laat mij verdwijnen zoals ik kwam – niet eerder.

Juridisch kader

Nachtpauwoog

De nachtpauwoog staat in Nederland op de Rode Lijst van dagvlinders als een soort die sterk is afgenomen in zowel aantal als verspreiding. Hoewel zij niet voorkomt op de bijlagen van de Habitatrichtlijn, valt zij onder de algemene zorgplicht van artikel 1.11 en 3.10 van de Wet natuurbescherming, die overheden en initiatiefnemers verplicht tot het voorkomen van schade aan inheemse soorten. De nachtpauwoog leeft in structuurrijke heideterreinen en open bossen waar waardplanten als sporkehout en wilg voorkomen – precies die overgangsgebieden die op oefenterreinen zoals Harskamp en Deelen bedreigd worden door verdichting, begrazingsdruk, (ultra)laagvliegbewegingen en bodemverstoring. In de Passende Beoordeling van het Ontwerp-NPRD wordt deze soort niet genoemd, terwijl het Holohan-arrest (C-461/17) eist dat ook niet-kwalificerende, maar ecologisch relevante soorten en hun leefgebied in de beoordeling worden betrokken. Het voorzorgsbeginsel (artikel 191 VWEU) verplicht tot handelen vóórdat onomkeerbare schade optreedt. Juist de afwezigheid van monitoring en gebiedsspecifieke analyse maakt het plan juridisch onvolledig, en potentieel strijdig met de beginselen van integrale milieubescherming zoals vastgelegd in artikel 37 van het EU-Handvest.

Bronnen

Nachtpauwoog

- Soortenregister Nederland – Saturnia pavonia (www.nederlandsesoorten.nl)
- Rode Lijst Nachtvinders Nederland (2017)
- Vlinderstichting Nederland – soortinformatie nachtpauwoog
- Beheerplan Natura 2000 – Veluwe (BIJ12, 2017)
- Gebiedsanalyse Veluwe (PAS, 2017)
- PlanMER en Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (2025)
- EU-Verdrag artikel 191 – voorzorgsbeginsel
- EU-Handvest artikel 37 – milieubescherming in beleid
- Wet natuurbescherming – bescherming inheemse soorten

Zo zie ik het, de Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*)

Foto: iStock/ phototrip

Wie ik ben

Nachtzwaluw

Ik ben de nachtzwaluw – een vogel van de schemering, nauwelijks zichtbaar maar onmiskenbaar in mijn trillerige zang. Mijn verenkleed camoufleert mij perfect tussen bladeren en zand, en ik ben actief wanneer het daglicht verdwijnt. Ik keer elke lente terug uit Afrika om mijn jongen groot te brengen in het stuifzand, de heide en open bosgebieden van Nederland.

Mijn rol in het ecosysteem

Nachtswaluw

Ik jaag op muggen, motten en kevers – belangrijke insectenregulatie in zomernachten. Als bodembroeder heb ik een unieke rol in het heide- en stuifzandlandschap: ik ben gebaat bij open, verstoringsvrije zones met schaars vegetatie en zanderige plekken. Mijn broedsucces hangt af van rust, ruimte en insectenrijkdom. Waar ik vlieg, leven talloze nachtvlinders, kevers en motten – indicatoren van gezond nachtleven in het landschap.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Nachtswaluw

Ik ben zeldzaam geworden, maar ik draag een mystiek in mij die mensen raakt. Mijn terugkeer in mei is een teken van voltooide migratie, van internationale verbondenheid van ecosystemen. Wie mij hoort, ervaart het belang van duisternis, rust en verbondenheid met het ritme van de natuur. Mijn aanwezigheid vraagt weinig, maar vertegenwoordigt veel: een landschap waarin stilte, nacht en biodiversiteit samenkomen.

Wat mij bedreigt

Nachtswaluw

Mijn nesten liggen op de grond, kwetsbaar voor verstoring door voertuigen, mensen of militaire oefeningen. Laagvliegen, explosies, trillingen en verlichting verstoren mijn broedgedrag. Mijn insectenvoedsel neemt af door stikstof, verdroging en pesticiden. Op de Veluwe zijn uitbreidingen gepland van militaire activiteiten nabij de gebieden waar ik nog broed: de heidevelden bij Deelen en Kootwijk.

Wat vergeten is

Nachtzwaluw

Omdat ik vooral in de schemering actief ben, word ik makkelijk over het hoofd gezien. Effectrapportages missen vaak gerichte inventarisaties in de vroege ochtend of late avond. Mijn afwezigheid in onderzoeksdata betekent niet dat ik er niet ben. En omdat mijn nesten onopvallend zijn, worden ze zelden opgemerkt – tot het te laat is.

Wat ik vraag

Nachtzwaluw

Ik vraag om rust in mijn broedgebieden. Laat open heide en stuifzand met rust tussen mei en augustus. Geen laagvlieg oefeningen, geen explosieve oefeningen, geen voertuigbewegingen door mijn leefgebied. Ik vraag dat militaire uitbreidingen niet plaatsvinden in gebieden waar nachtzwaluwen broeden of foerageren. En ik vraag dat het belang van duisternis wordt meegewogen in ruimtelijke besluiten.

Mijn stem

Nachtzwaluw

Ik roep in de nacht – trillend en langgerekt, als een snorrende motor die ineens stopt. Mijn stem klinkt zelden luid, maar wie hem eenmaal hoort, vergeet hem niet. Ik ben de belichaming van schemerleven, van verborgen aanwezigheid. Mijn stem vraagt niets meer dan ruimte en rust.

Juridisch kader

Nachtwaluw

Ik ben opgenomen in bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mijn broedplaatsen zijn strikt beschermd, net als mijn leefgebied. De Wet natuurbescherming, inmiddels geïntegreerd in de Omgevingswet, verbiedt verstoring en vernietiging van broedplaatsen van beschermde vogels. Volgens artikel 11.13 van het Omgevingsbesluit mogen broedplaatsen niet verstoord worden, zeker niet tijdens het broedseizoen. In uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak (zoals ECLI:NL:RVS:2022:3154) is bevestigd dat ook indirecte verstoring – zoals laagvliegen en lichtverstoring – onder dit verbod kan vallen. Voor militaire uitbreidingen die mijn broedgebied raken is een passende beoordeling verplicht. Als de staat van instandhouding van mijn populatie verslechtert, is geen ontheffing mogelijk. Mijn bescherming geldt dus niet alleen op papier – ze hoort gerespecteerd te worden in elke ruimtelijke afweging.

Bronnen

Nachtwaluw

- Vogelrichtlijn 2009/147/EG – Bijlage I, artikelen 4 en 5
- Omgevingswet en Omgevingsbesluit – soortenbescherming, artikel 11.13
- Sovon – Nachtwaluwaantallen en verspreiding
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025, concept) – analyse effecten op broedvogels
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – bescherming van broedgebieden en nachtdieren
- ECLI:NL:RVS:2022:3154 – jurisprudentie over verstoring van beschermde vogels
- Reijnen, Veenbaas & Foppen (1995) – verstoringseffecten van verkeer en militaire activiteit

Zo zie ik het, het Nog niet geboren kind (*Homo ecologicus*)

Wie ben ik

Homo ecologicus

Ik ben nog niet geboren. Mijn voeten hebben de aarde nog niet aangeraakt, mijn stem is nog stil. Toch leef ik al in de ruimte die jullie maken, of nemen. In de keuzes die nu worden vastgelegd, wordt mijn leven vormgegeven. Ik besta in potentie – in jullie plannen, in jullie waarden, in wat je nalaat of beschermt. Ik ben het leven dat komt. En ik hoop dat er straks nog leven is, waarin ik thuishan komen.

Mijn rol in het ecosysteem

Homo ecologicus

Ik ben natuur in wording. Geen toeschouwer, maar toekomstig deelnemer. Mijn lijf zal ademen wat de bossen filteren, drinken wat de beken voeren, groeien op wat de bodem draagt. Ik hoor straks bij alles wat nu nog onzichtbaar voor me is: de wortels van een boom, het lied van een vogel, de schaduw van een ree. Als het er nog is.

Mijn waarde voor de mens van vandaag

Homo ecologicus

Ik ben het kind van morgen. Jullie erfgenaam. Wat jullie nu beschermen, bepaalt of ik in gezondheid kan leven. Of ik nog kan verdwalen in stilte. Of ik leer luisteren naar vogels, of alleen naar verkeer. Wat vandaag duurzaam wordt genoemd, is straks mijn dagelijks leven. Of mijn verlies. Ik ben niet alleen toekomst, ik ben verantwoordelijkheid.

Wat mij bedreigt

Homo ecologicus

Ik heb geen adres. Geen juridische status. Geen aandeel in deze besluiten. Maar wat verloren gaat, verlies ik. Als jullie oefenen voor oorlog op plekken waar het leven zich verschuilt, verlies ik het vermogen tot verwondering. Als drones de stilte doorbreken en licht de nacht verstrooit, raakt mijn wereld haar evenwicht kwijt nog vóór ik geboren ben. Want een wereld zonder rust, zonder verbondenheid, is geen wereld waarin ik kan wortelen.

Wat vergeten is

Homo ecologicus

Wat mij draagt is stil. En wat mij bedreigt is luid. Het beleid ziet mij niet, omdat ik nog geen stem heb. Maar ik zal leven met de gevolgen, zonder iets te hebben kunnen zeggen. En als alles kortademig is – beleid, besluit, begroting – wie ademt er dan nog namens mij? Niet uit idealisme, maar uit zorg. Niet omdat ik nú besta, maar omdat ik straks moet leven.

Wat ik vraag

Homo ecologicus

Ik vraag niet om bescherming uit medelijden. Maar uit voorzorg. Laat mij groeien in een wereld die klopt. Waar stilte nog bestaat. Waar vlinders niet enkel voorkomen in boeken. Weeg mijn toekomst mee. Niet symbolisch, maar werkelijk. Laat geen rupsband mijn wortels vertrappen, geen sonisch geweld mijn zintuigen vervormen nog voor ze ontwaken. Bewaar wat ik nog niet heb gekend.

Mijn stem

Homo ecologicus

Ik kan nog niets zeggen. Maar jullie kunnen wel besluiten nemen die mijn stem eren. Niet vanuit angst, maar vanuit liefde. Niet om te redden wat verdwijnt, maar om te behouden wat leeft. Zodat als ik kom, ik dankbaar ben. Omdat jullie luisterden. Naar mij. Nog voor ik iets kon zeggen.

Bronnen

Homo ecologicus

Internationaal en Europees recht

- Artikel 191 VWEU – Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie: Verankert het voorzorgsbeginsel en beginsel van preventief handelen. Gericht op bescherming van het milieu als systeem waarvan de mens deel uitmaakt.
- Artikel 37 EU-Handvest van de Grondrechten: Milieubescherming moet worden geïntegreerd in al het beleid van de Unie. Onderstreept het systeemdenken achter de homo ecologicus.
- Artikel 3 en 29 VN-Kinderrechtenverdrag: Verplicht staten het belang van het kind voorop te stellen, inclusief het recht op een gezonde leefomgeving voor toekomstige generaties.
- VN-resolutie A/RES/76/300 (2022): Erkent het recht op een gezonde leefomgeving als universeel mensenrecht.
- VN Wereldmilieucharter (IUCN 2023 – concept): Pleit voor erkenning van de natuur als rechtssubject; benadrukt verantwoordelijkheid van mensen als onderdeel van ecosystemen.

Jurisprudentie

- HvJ EU, zaak C-127/02 ('Waddenzee-arrest'): Ecologische belangen moeten voorrang krijgen boven economische belangen bij twijfel. Legt de lat hoog voor Passende Beoordeling.
- Colombia's Constitutionele Hof (Atrato-rivier, 2016): Rivier kreeg rechtspersoonlijkheid; bescherming van ecosystemen als plicht richting toekomstige generaties.

Nationale wetgeving (Nederland)

- Wet natuurbescherming (Wnb), art. 1.10 en 3.1–3.5: Legt zorgplicht vast voor natuurbehoud, ook buiten N2000-gebieden. Mens als hoeder.
- Algemene wet bestuursrecht, art. 3:15: Staat open voor zienswijzen door 'eenieder' – inclusief namens toekomstige generaties of niet-menselijk leven.

Soft law en ethisch kader

- Earth Charter (2000): 'De mens maakt deel uit van een groter geheel van leven...' onderstreept systeemverantwoordelijkheid.
- Doughnut Economics (Kate Raworth, 2017): Beleid binnen ecologische grenzen, erkend in internationaal duurzaamheidsbeleid.

Zo zie ik het, de Ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*)

Foto: iStock/ BjornStefanson

Wie ik ben

Ronde zonnedauw

Ik ben een ronde zonnedauw. Klein, kwetsbaar, en afhankelijk van natte, voedselarme bodems. Mijn bladeren glinsteren van kleverige druppels, waarmee ik insecten vang om te overleven op plaatsen waar andere planten het opgeven. Ik ben een specialist – ik groei waar het nat, stil en zuiver is.

Mijn rol in het ecosysteem

Ronde zonnedauw

Ik leef in veenmosrijke vennen en natte heide, samen met veenmossen, snavelbiezen en libellen. Mijn aanwezigheid wijst op stabiele hydrologische condities en een intact, stikstofarm ecosysteem. Ik draag bij aan de biodiversiteit in een uniek ecosysteemtype en ben een indicator voor gebieden waar nog geen verstoring heeft plaatsgevonden.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Ronde zonnedauw

Mijn schoonheid is subtiel, maar onvergetelijk. Mijn insectenetende karakter fascineert, mijn zeldzaamheid maakt me waardevol. Als bio-indicator laat ik zien waar natuur nog functioneert zoals het bedoeld is. En als inspiratiebron sta ik symbool voor veerkracht onder schrale omstandigheden.

Wat mij bedreigt

Ronde zonnedauw

Ik ben extreem gevoelig voor verdroging, verzuring, betreding en stikstofdepositie. Aanleggen van paden, voertuigen en gronddruk door oefeningen in mijn leefgebied verstoren niet alleen mijn wortelomgeving, maar ook de hydrologie die mijn voortbestaan mogelijk maakt. Mijn zaden zijn klein, mijn wortels oppervlakkig. Eén voetstap kan me vernietigen.

Wat vergeten is

Ronde zonnedauw

Ik groei op plekken die vaak als 'marginaal' worden gezien – nat, moeilijk toegankelijk, ogenschijnlijk leeg. Maar juist deze plekken herbergen de grootste soortenrijkdom. In het planMER en de Passende Beoordeling bij het Ontwerp-NPRD word ik niet expliciet genoemd, terwijl ik onderdeel ben van beschermde habitattypen (H4010 en H3130) op de Veluwe.

Wat ik vraag

Ronde zonnedauw

Ik vraag:

Laat mijn leefgebied ongemoeid. Neem mijn aanwezigheid expliciet mee in de effectbeoordeling van het NPRD. Bescherm natte zones in heideterreinen actief tegen verdroging en fysieke verstoring. En herstel waar nodig de hydrologie zodat ik, en wat mij omringt, kan blijven bestaan.

Mijn stem

Ronde zonnedauw

Ik ben stil, maar ik leef. Als ik verdwijnt, verdwijnt het veen. En met het veen verdwijnen water, insecten, orchideeën, rust. Geef mij de ruimte die ik nodig heb – een paar vierkante meter, maar van onschatbare waarde.

Juridisch kader

Ronde zonnedaauw

Ik ben wettelijk beschermd als inheemse plantensoort en val onder bijlage 1 van de Regeling natuurbescherming, nu ondergebracht in de Omgevingswet. Het is verboden mij opzettelijk te verwijderen, te beschadigen of mijn groeiplaats te vernielen. Mijn leefgebied – natte heiden, vennen en trilvenen – valt bovendien onder meerdere beschermde Natura 2000-habitattypen, waarvoor het verslechteringsverbod van artikel 6 van de Habitatrichtlijn geldt.

Elke ingreep die leidt tot verdroging, verzuring, verstoring of verlies van deze schrale, vochtige vegetaties – zoals infrastructuur of intensief gebruik – vereist een Passende Beoordeling. Bij twijfel geldt het voorzorgsbeginsel. Ook buiten Natura 2000 rust op de provincie een zorgplicht voor kwetsbare soorten en ecosystemen, zoals vastgelegd in het Besluit kwaliteit leefomgeving. Mijn kwetsbaarheid is erkend – nu moet die ook worden beschermd.

Bronnen

Ronde zonnedaauw

- Soortenregister Nederland – *Drosera rotundifolia* (www.nederlandsesoorten.nl)
- Rode Lijst Vaatplanten Nederland (2020) – Rijksoverheid, status: kwetsbaar
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – H3130 en H4010 habitattypen
- Wet natuurbescherming – beoordeling kwaliteit habitattypen
- Runhaar, J. et al. (2013). Basisrapport Habitattypen H3130 en H4010. Wageningen Environmental Research
- Smits, N.A.C. & Kooijman, A.M. (2011). Hydrologie en vegetatie in natte heide. Alterra-rapport
- Gebiedsanalyse Veluwe (PAS, 2017) – Ministerie van LNV / BIJ12
- PlanMER en Passende Beoordeling bij Ontwerp-NPRD (2025)
- HvJ EU, C-127/02 – vereisten voor Passende Beoordeling
- VWEU artikel 191 – voorzorgsbeginsel
- EU-Handvest artikel 37 – integratie milieubescherming

Zo zie ik het, de Ruige Dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*)

Foto: iStock/ alisbalb

Wie ik ben

Ruige Dwergvleermuis

Ik ben een ruige dwergvleermuis – *Pipistrellus nathusii*.

Ik ben een nachtreiziger. In het donker steek ik landen over, volg ik rivieroeveren, bosranden, stilte. Mijn vleugels wegen minder dan een veertje, mijn stem is onhoorbaar voor mensen. Toch leef ik naast jullie, tussen bomen, boven vennen, onder daken. Soms maar één nacht – onderweg naar ergens anders.

Ik ben strikt beschermd onder bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Mijn verblijf, mijn rust, mijn routes – alles is beschermd. Niet omdat ik zeldzaam ben, maar omdat ik anders onzichtbaar zou verdwijnen.

Mijn rol in het ecosysteem

Ruige dwergvleermuis

Ik ben een reiziger van de schemering. Als trekvleermuis verbind ik Noord en Zuid, voorjaar en najaar, bos en rivier. Onderweg jaag ik op muggen, motten en dansmuggen, en help zo om insectenpopulaties in evenwicht te houden. Mijn aanwezigheid wijst op rust, duisternis en schone lucht – voorwaarden die ook voor andere soorten cruciaal zijn. Ik rust in boomholtes en jacht boven open water en bosranden. Daarmee ben ik een schakel tussen ecosystemen. Waar ik vlieg, leeft de nacht; waar ik verdwijnt, blijft het stil en uit balans.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Ruige dwergvleermuis

Ik eet muggen. Duizenden per nacht. Ik houd insectenpopulaties in evenwicht, ook die ziektes verspreiden of overlast geven. Mijn aanwezigheid betekent dat het donker nog donker is. Dat de nacht nog leeft. Ik verbind bossen met water, landbouwgrond met natuur. Ik ben een stille bondgenoot van de menselijke gezondheid.

Wat mij bedreigt

Ruige dwergvleermuis

De plannen op en rond de Veluwe raken mij direct:

- Lichtinstallaties langs landingszones verstoren mijn oriëntatie;
- Drones en helikopters kruisen mijn vliegroute in de nachtelijke uren;

- Trillingen en windverplaatsing verstoren mijn jachtgedrag;
- Mijn rustplaatsen worden niet in kaart gebracht of beschermd.

Mijn kracht is vlucht – mijn zwakte ook. Eén straal licht, één harde trilling en ik verdwijnt uit de lucht.

Zonder geluid. Zonder ophef. Maar onomkeerbaar.

Wat vergeten is

Ruige dwergvleermuis

Tussen boomkronen en stilte jaag ik 's nachts langs bosranden en boven vennen. Waar lichten oplichten en motoren razen, verdwijnt mijn kompas. Wat voor mensen lucht is, is voor mij een kruispunt van leven.

Als het donker wordt verstoord, verdwijnt mijn landschap uit de nacht.

In de Passende Beoordeling word ik niet genoemd. Geen rustplaats, geen migratieroute, geen monitoring.

Toch is bekend dat ik over de Veluwe trek. Dat ik verblijf in boomholten, gebouwen, spleten. De

Zeefmethodiek van Defensie kijkt naar dorpen, niet naar luchtwegen van vleermuizen. Alsof alleen

zichtbare bewoners meetellen.

Juridisch kader

Ruige dwergvleermuis

Sinds het Holohan-arrest (HvJ EU, C-461/17) en recente HRA-richtsnoeren (april 2025) mag geen relevante soort óf functionele habitat-element buiten de Passende Beoordeling worden gehouden. Zeker niet als het plan langdurige verstoring voorziet, zoals behoefte 44 in het Ontwerp-NPRD. De recente uitspraak van Rechtbank Den Haag (Greenpeace v. State, 22 jan. 2025) onderstreept dat zelfs stikstof-gerelateerde of fysieke verslechtering van Habitats juridisch verboden is – een precedent dat ook bodem-, geluids- en lichtschade door militaire activiteiten onder het NPRD onacceptabel maakt.

Wat ik vraag

Ruige dwergvleermuis

Ik vraag:

- Dat nachtvluchten boven Natura 2000-gebied tijdens mijn migratieperiode (augustus–oktober) worden uitgesloten;
- Dat corridors tussen rustplaatsen en jachtgebieden in kaart worden gebracht en gevrijwaard van verstoring;
- Dat de ecologische effectbeoordeling wordt aangevuld met vleermuisroutes en lichtimpact;
- 22 juni 2025

Mijn stem

Ruige dwergvleermuis

Ik ben een ruige dwergvleermuis. Ik vlieg stil. Maar wat ik nodig heb, is ruimte. Donkerte. En rust. Zodat de nacht niet alleen een leegte is – maar een levende wereld waarin ook ik besta.

Bronnen

Ruige dwergvleermuis

- BIJ12 – Kennisdocument Ruige dwergvleermuis (2020)
- Zoogdiervereniging – Migratieroutes en verstoringsgevoeligheid vleermuizen
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – Bijlage IV: bescherming verblijfplaatsen en vliegverbindingen
- Wet natuurbescherming – bescherming van nietzichtbare soorten.
- Rijksuniversiteit Groningen – Licht op Natuur, effecten van lichtvervuiling op vleermuizen
- Passende Beoordeling OntwerpNPRD – afwezigheid vleermuizenmonitoring.
- Zeefmethodiek Defensie – geen afweging voor migrerende soorten of nachtlevende
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – belang van duisternis en rustzones voor migrerende en foeragerende vleermuizen.

Zo zie ik het, het Vliegend Hert (*Lucanus cervus*)

Foto: iStock/ KarelGallas

Wie ik ben

Vliegend hert

Ik ben een Vliegend hert, een van de grootste kevers van Europa en een iconsoort van oude loofbossen.

Mijn imposante kaken en korte, zware vlucht maken mij tot een opvallende verschijning, maar slechts voor wie geduld en oog voor detail heeft. Mijn larven leven jarenlang verborgen in dood hout, vaak ondergronds in rottende boomwortels. Ik ben zeldzaam, kwetsbaar en strikt beschermd.

Mijn rol in het ecosysteem

Vliegend hert

Ik ben een sleutelsoort in het bos: mijn larven helpen bij de afbraak van dood hout, wat essentieel is voor bodemvruchtbaarheid en bosverjonging. Mijn aanwezigheid wijst op een gezond ecosysteem met oude bomen, continuïteit in bosbeheer en voldoende rust. Als prooi voor vogels en zoogdieren vervul ik bovendien een rol in de voedselketen. Zonder mij verarmt het leven in de strooisellaag en verdwijnt een belangrijk signaal van ecologische kwaliteit.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Vliegend hert

Ik belichaam het belang van dood hout als bron van leven. Voor mensen ben ik een symbool van woudwijsheid, biodiversiteit en verwondering. Oude bomen waarin ik leef, slaan koolstof op, bieden verkoeling en bevorderen mentale gezondheid. Mijn zeldzaamheid maakt me tot educatief boegbeeld van natuurbescherming. Als ik vlieg, raakt men stil.

Wat mij bedreigt

Vliegend hert

Mijn leefgebied op de Veluwe staat onder druk. Ik heb oude eiken, beuken en elzen nodig met veel dode wortels en stobben in zonnige, rustige bosranden. De voorgenomen uitbreiding van militaire activiteiten zoals laagvliegen, grondtrillingen door voertuigen en het opruimen van dood hout uit veiligheidsoverwegingen bedreigen deze structuren direct. Vergravingen, verharding, bodembeschadiging en frequente verstoring maken mijn voortplanting onmogelijk.

Wat vergeten is

Vliegend hert

Mijn soort leeft voornamelijk ondergronds — soms wel acht jaar — en wordt daarom zelden gezien. Inventarisaties zijn hierdoor vaak onvolledig. Toch is mijn aanwezigheid op de Veluwe meerdere keren vastgesteld. Juist doordat ik afhankelijk ben van microklimaten in dood hout en onverstoorde bodemstructuren, is elke ruimtelijke ingreep potentieel funest. Het effect van trillingen op de ontwikkeling van mijn larven is bovendien nog onvoldoende onderzocht. De kwetsbaarheid van soorten zoals ik is moeilijk te vangen in een reguliere Passende Beoordeling.

Wat ik vraag

Vliegend hert

Houd in het NPRD rekening met mijn verborgen levenscyclus. Stop met het verwijderen van dood hout in bossen waar mijn soort voorkomt of mogelijk voorkomt. Laat delen van het bos ongemoeid, met rust, zon en structuur. Beoordeel effecten van militaire ingrepen niet alleen bovengronds, maar juist ook in de bodem. Laat onafhankelijk ecologisch onderzoek plaatsvinden naar langetermijneffecten op doodhoutfauna.

Mijn stem

Vliegend hert

Ik ben het Vliegend hert. Waar de mens stapt, verstil ik. Waar dode bomen worden geruimd, verdwijn ik. Mijn kaken ogen sterk, maar mijn toekomst is broos. Ik vraag u: zie ook dat wat ondergronds leeft, stil is, en wacht. En bescherm mijn leefwereld zolang die nog ademt

Juridisch kader

Vliegend hert

Ik ben een soort van bijlage II én IV van de Europese Habitatrichtlijn. Dat betekent dat mijn leefgebied moet worden aangewezen en beschermd, en dat opzettelijke verstoring verboden is.

Ik val onder strikte soortenbescherming uit de Omgevingswet (voorheen Wet natuurbescherming). Het verwijderen van dood hout of het verstoren van mijn leefgebied zonder ecologische beoordeling is strijdig met artikel 6 van de Habitatrichtlijn. Volgens het Waddenzee-arrest en het Holohan-arrest moeten ook niet-kwalificerende soorten en ecologische relaties worden meegenomen in Passende Beoordelingen. Ik sta op de Rode Lijst Insecten als ernstig bedreigd

Bronnen

Vliegend hert

- Ranius, T. et al. (2005). Ecology of *Lucanus cervus* in fragmented landscapes
- EIS-Nederland (2023). Verspreidingsgegevens Vliegend hert Veluwe
- Ministerie van LNV (2017). Rode Lijst Insecten
- Europese Commissie. Interpretation Manual of European Union Habitats
- Vogelbescherming Nederland, Soortenportaal

Zo zie ik het, de Wespendif

(Pernis apivorus)

Foto: iStock/ HeartyStock

Wie ik ben

Wespendif

Ik ben de wespendif – Pernis apivorus.

Mijn vleugels snijden stil door de lucht boven de Veluwe. Ik kom van ver – uit tropisch Afrika – om hier, in de uitgestrekte bossen, mijn nest te bouwen. Mijn naam is misleidend: ik jaag niet op mensenwespen, maar op hun larven, diep verborgen in oude bosbodems. Mijn leven is verweven met dat van bossen, insecten, stilte en seizoenen. Ik ben opgenomen in bijlage I van de Vogelrichtlijn. Mijn bescherming is niet optioneel, maar een verplichting. Mijn populatie is klein, kwetsbaar en lokaal gebonden. En de Veluwe is een van mijn laatste bolwerken in Nederland.

Mijn rol in het ecosysteem

Wespendief

Ik ben een sleutelsoort in het bosrijke ecosysteem van de Veluwe. Mijn dieet – vooral bestaande uit larven van wespen en bijen – helpt plagen van sociale insecten in toom te houden, zonder het evenwicht te verstoren. Zo houd ik de balans tussen soorten scherp, zonder roofzucht. Als gespecialiseerde predator ben ik een indicator voor biodiversiteit: ik heb uitgestrekte, rustige leefgebieden nodig, met voldoende insectenrijkdom en oude bomen voor mijn nesten. Als ik verdwijnt, is dat een teken dat het systeem verschaalt – dat de voedselketen onder druk staat, dat de stilte wijkt. Mijn aanwezigheid betekent samenhang: tussen bos en open plek, tussen insect en roofvogel, tussen leven op de grond en in de lucht.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Wespendief

Ik leef van larven in oude wespennesten, diep onder het bladerdek. Daarmee help ik populaties insecten in evenwicht te houden. Mijn aanwezigheid wijst op een gezond, soortenrijk bos – rijk aan voedsel, variatie, rust. Waar ik broed, functioneren bodem, boom en biodiversiteit als geheel. Mijn soort is niet dominant, maar verbonden. Als schakel in het web van leven draag ik bij aan ecosystemendiensten waar ook mensen op vertrouwen: bestuiving, plaagbeheersing, kringlopen.

Als ik verdwijnt, is dat een teken dat het bos zijn balans verliest – en daarmee ook de diensten die de mens nodig heeft om te leven.

Wat mij bedreigt

Wespendief

De plannen voor uitbreiding van militaire activiteiten op MLT Deelen brengen mijn bestaan in gevaar:

- Helikopterbewegingen boven en nabij mijn nestlocaties
- Lage overvliegende transportvliegtuigen in de broedtijd (mei-juli);
- Grootschalige troepenbewegingen en oefeningen in bosranden;
- Hinder van drones, grondverzet en trillingen tijdens aanleg en gebruik van infrastructuur zoals de dirt strip.

Ik nestel hoog in oude bomen, in rustige bosgebieden. Eén verstoring op het verkeerde moment – en ik verlaat het nest. Mijn jongen sterven, mijn reproductie stukt. Zo verdwijnt een soort, langzaam, maar onherroepelijk.

Wat vergeten is

Wespendief

Ik nestel hoog in oude bomen, maar ik jaag stil in open terrein. Als de lucht vibreert van motoren, blijft er voor mij geen rust en geen voedsel over.

In het ontwerpNPRD ben ik nergens specifiek genoemd, terwijl ik een wettelijke doelsoort ben voor Natura 2000gebied Veluwe. Mijn gevoeligheid voor verstoring is goed gedocumenteerd. En toch ben ik onzichtbaar gebleven in de Passende Beoordeling.

De Zeefmethodiek van Defensie rekende mensen, maar niet mij. De locatiekeuze ging uit van lage menselijke dichtheid – niet van hoge ecologische waarde. Dat is een omkering van waarden. De Veluwe is geen restgebied, maar kerngebied voor soorten zoals ik.

Wat ik vraag

Wespendief

Ik vraag:

1. Dat mijn broedgebieden worden uitgesloten van militaire activiteiten tijdens het broedseizoen;
2. Dat vluchten onder 500 meter boven Natura 2000bosgebied worden verboden in voorjaar en zomer;.
3. Dat Defensie haar ecologische verantwoordelijkheid serieus neemt en niet verschuilt achter oude rustdata;
4. Dat mijn naam niet alleen voorkomt op een lijst, maar ook doorklinkt in beleid.

Bescherming zonder toepassing is leeg. Wetgeving zonder handhaving is schijn.

Mijn stem

Wespendief

Ik ben een roofvogel, maar geen vechter. Ik zoek rust, en een plek om mijn jongen groot te brengen. Ik ben deel van dit systeem – een teken van bosgezondheid, een schakel in een groter geheel. Ik ben de wespendif. Zie mij voordat ik verdwijnt.

Juridisch kader

Wespendief

De wespendief is een soort die valt onder Bijlage I van de Vogelrichtlijn. Op grond van artikel 4, lid 1 van die richtlijn, zijn lidstaten verplicht om bijzondere beschermingsmaatregelen te nemen voor de instandhouding van leefgebieden van deze soorten, ook buiten Natura 2000-gebieden. Sinds het Holohan-arrest (HvJ EU, C-461/17) en recente HRA-richtsnoeren (april 2025) mag geen relevante soort óf functionele habitat-element buiten de Passende Beoordeling worden gehouden. Zeker niet als het plan langdurige verstoring voorziet, zoals behoefte 44 in het Ontwerp-NPRD. De recente uitspraak van Rechtbank Den Haag (Greenpeace v. State, 22 jan. 2025) onderstreept dat zelfs stikstofgerelateerde of fysieke verslechtering van habitats juridisch verboden is – een precedent dat ook bodem-, geluids- en lichtschade door militaire activiteiten onder het NPRD onacceptabel maakt

Bronnen

Wespendief

- BIJ12 – Kennisdocument Soortenbescherming Wespendief (2020)
- Sovon Vogelonderzoek Nederland – Soortinformatie, verspreiding en trendgegevens
- Reijnen, Veenbaas & Foppen (1995) – Verstoringseffecten van verkeer op broedvogels in bossen
- Vogelrichtlijn 2009/147/EG – Bijlage I, artikelen 4 en 5
- Wet natuurbescherming – soortenbescherming en Natura 2000regelgeving.
- Passende Beoordeling OntwerpNPRD – beoogde activiteiten op en rond MLT Deelen.
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – herstel van roofvogels en instandhouding van bosecosystemen
- Zeefmethodiek Defensie – locatieafwegingen op basis van menselijke bewoning
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – kwetsbaarheid van roofvogelleefgebieden bij verstoring in heidebosmozaïeken.

Zo zie ik het, het Wild Zwijn (*Sus scrofa*)

Foto: iStock/JMrocek

Wie ik ben

Wild zwijn

Ik ben een wild zwijn. Met mijn familie vorm ik een rotte: zeugen, keilers, jongen. Ik graaf, wroet, snuffel en speur. Ik leef 's nachts en ontwijk de mens waar ik kan. Maar ik ben er – in het struikgewas, tussen wortels, in het kreupelhout van de Veluwe.

Mijn leven is collectief, ritmisch, verbonden met bodem en bos.

Mijn rol in het ecosysteem

Wild zwijn

Ik ben een ingenieur van de bodem. Mijn wroeten belucht, mijn mest verrijkt. Ik help zaden kiemen, versnel afbraak van blad, stimuleer biodiversiteit. In mijn sporen bloeien pioniersplanten, broeden vogels, leven kevers. Mijn aanwezigheid houdt het bos in beweging – zolang ik ruimte krijg om te bewegen.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Wild zwijn

Soms word ik ‘probleem’ genoemd. Omdat ik wegen kruis of tuinen bezoek. Maar ik ben geen indringer, ik was er al. Waar ik vrij leef, hoor ik bij de beleving van het wild. Ik ben voedsel voor roofdieren, onderwerp van cultuurhistorie, symbool van robuuste natuur. Zolang ik respect krijg, blijf ik op afstand. Verstoring maakt me juist zichtbaar.

Wat mij bedreigt

Wild zwijn

Mijn nachten worden lichter, mijn rustplaatsen luider. Helikopters, drones, voertuigcolonnes – ze maken mij schichtig, jagen mijn rotte uiteen. Ik raak mijn jongen kwijt als ik moet vluchten, ik kom dicht bij mensen als ik nergens meer rust vind. De militaire plannen op de Veluwe raken mij frontaal: in mijn kerngebied, in mijn gewoontes, in mijn veiligheid.

Wat vergeten is

Wild zwijn

Ik sta niet op lijsten van zeldzaamheid. Maar mijn functie in het ecosysteem is groot. En mijn gedrag verandert snel door verstoring. Ik word vermeden in beleid, terwijl ik juist beheer nodig heb dat ecologisch denkt. Zonder voldoende rustgebieden, zonder migratiemogelijkheden, word ik óf te talrijk óf verdreven – in beide gevallen verlies.

Wat ik vraag

Wild zwijn

Laat zones bestaan waar ik ongestoord kan wroeten. Beperk oefeningen 's nachts en rond de zoogtijd. Houd rekening met mijn gevoelige sociale structuur in effectbeoordelingen. Behandel mij niet als risico, maar als deel van het systeem dat jullie proberen te beschermen.

Mijn stem

Wild zwijn

Ik spreek niet, ik scharrel. Maar wie mij observeert ziet hoe nauw mijn bestaan verbonden is met bodem, bos en rust. Ik vraag geen podium – ik vraag bewegingsruimte. Zodat mijn jongen kunnen opgroeien in stilte, zoals het hoort in het hart van een levend bos

Juridisch kader

Wild zwijn

Ik ben wild, maar niet rechteloos. Als inheemse soort val ik onder het beschermingsregime van de Omgevingswet. Mijn afschot en beheer zijn aan strikte voorwaarden gebonden. Binnen mijn leefgebied op de Veluwe mag mijn bestaan niet zomaar worden ingeperkt of verstoord, zeker niet zonder ecologische onderbouwing. De provincie draagt daarbij een zorgplicht voor soorten én voor het behoud van ecosysteemfuncties, zoals bodemverstoring en natuurlijke voedselkringlopen – functies waaraan ik actief bijdraag.

Mijn leefgebied valt deels binnen Natura 2000-gebieden. Hoewel ik als soort niet afzonderlijk wordt beschermd onder de Habitatrichtlijn, is mijn rol in het ecosysteem verweven met de instandhoudingsdoelen van meerdere habitattypen. Elke verslechtering door militaire verstoring, geluid of infrastructuur valt onder artikel 6 van de Habitatrichtlijn en vereist vooraf een toetsing. Ontbreekt die, dan is sprake van strijd met Europees recht.

Ook internationale afspraken, zoals het Kunming-Montreal Biodiversiteitsakkoord, onderstrepen het belang van functionele biodiversiteit. Niet alleen zeldzame, maar ook dragende soorten verdienen bescherming. Mijn aanwezigheid is zo'n dragende factor. Ik ben meer dan een dier: ik ben een proces.

Bronnen

Wild zwijn

- Sioen, G. et al. (2014). Wild zwijn en ecologie: Rol van het wild zwijn in het bosecosysteem. INBO.
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).
- Alterra/WUR (2015). Ecologische effecten van verstoring op grofwildpopulaties.
- Ministerie van LNV (Wet natuurbescherming – faunabeheerplan Veluwe).

Zo zie ik het, de Witsnuitlibel (*Leucorrhinia rubicunda*)

Foto: iStock/Mantonature

Wie ik ben

Witsnuitlibel

Ik ben een vlinderachtige jager van de lucht, klein van stuk, maar van groot belang. Mijn naam verraaft mijn uiterlijk: een witsnuit op een slank, zwart lijf met robijnrode accenten. Ik vlieg stil boven vennen en veentjes in de Veluwe rust. Ik ben kieskeurig: ik eis schoon, zuurstofrijk water, rustige oevers en een landschap zonder lawaai of schaduw van helikopters. Mijn levenscyclus is verweven met het water en met de stilte.

Mijn rol in het ecosysteem

Witsnuitlibel

Ik ben een indicatorsoort. Waar ik vlieg, is het water schoon, de oevervegetatie intact en de stikstofdruk laag. Mijn larven houden de waterbodem in balans door op muggenlarven en ander klein leven te jagen. Volwassen jaag ik op dansmuggen, steekmuggen en andere vliegende insecten, en ben zelf voedsel voor zwaluwen, vleermuizen en libelleneters. Ik verbind lucht en water, en breng balans in het kleine. Mijn afwezigheid waarschuwt dat er iets scheefgroeit.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Witsnuitlibel

Mijn aanwezigheid vertelt dat een landschap werkt: zuiver water, gezonde moerasvegetatie en rust in het systeem. Ik lever natuurlijke muggenbestrijding, draag bij aan biodiversiteit en verhoog de belevingswaarde van venlandschappen. Voor natuurfotografen, wandelaars en ecologen ben ik een symboolsoort van kwetsbare schoonheid. En in een tijd van afnemende insectenrijkdom ben ik een herinnering aan wat nog leeft – als we ruimte laten.

Wat mij bedreigt

Witsnuitlibel

De uitbreiding van militaire activiteiten op de Veluwe bedreigt mijn voortbestaan. Laagvlieg-routes verstoren mijn voortplantingsgedrag en jachtvluchten. Trillingen, stof, tijdelijke verdroging van vennen en vermesting van oevers door stikstofdepositie zetten directe druk op mijn larvale stadia. Bodemverdichting, verruiging en het verdwijnen van pioniervegetaties maken dat ik mijn habitat verlies – niet plots, maar gestaag en onafwendbaar.

Wat vergeten is

Witsnuitlibel

Ik leef in een fijnmazig systeem. Niet het ven alleen, maar het geheel van open plek, schrale oever, geleidelijke overgang, rust en zuiverheid maakt mijn leven mogelijk. Plannen die enkel kijken naar oppervlakte of soortenlijsten missen mijn samenhang. Ook mijn kwetsbaarheid als eendagsvolwassenen – die slechts enkele weken leeft en dan moet paren, jagen én eieren afzetten – wordt vaak over het hoofd gezien. Eén oefening op het verkeerde moment kan mijn jaarcyclus breken.

Wat ik vraag

Witsnuitlibel

Ik vraag bescherming van de vennen waar ik leef, en van de rust eromheen. Geen helikopters laag over mijn water. Geen voertuigen door mijn oevers. Geen stikstof boven mijn schraalgraslanden. Ik vraag dat bij elke ruimtelijke ingreep wordt getoetst op gevolgen voor mijn voortplantingscyclus, larvale overleving en oeverkwaliteit. En ik vraag dat ik, klein als ik ben, serieus genomen word als graadmeter van een gezond landschap.

Mijn stem

Witsnuitlibel

Ik ben kwetsbaar en stil – en juist daarom moet mijn stem klinken. Niet als bezwaar tegen alles, maar als pleidooi voor zorgvuldigheid. Als ik verdwijnt, verdwijnt veel meer dan een libel. Dan verdwijnt het systeem dat ik belichaam: van water, rust en samenhang. Wie mij beschermt, beschermt iets veel groters dan mij.

Juridisch kader

Witsnuitlibel

Ik ben een strikt beschermde soort onder bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn. Dat betekent dat het verboden is mij opzettelijk te doden, te verstoren of mijn voortplantingsplaatsen aan te tasten. Deze bescherming is opgenomen in de Omgevingswet, met aanvullende regels in het Omgevingsbesluit. Mijn larven verblijven meer dan een jaar in het water, waardoor mijn voortplantings- en rustplaatsen jaarrond beschermd zijn. Iedere aantasting vereist een ontheffing – maar alleen als voldaan is aan drie cumulatieve voorwaarden: geen alternatieven, dwingend openbaar belang, en behoud van mijn populatie.

Mijn leefgebied overlapt met meerdere Natura 2000-habitattypen, waaronder H3110 (zwakgebufferde vennen) en H4010 (vochtige heiden). Elke verslechtering daarvan valt onder artikel 6 van de Habitatrichtlijn en vereist een Passende Beoordeling. Uit jurisprudentie blijkt dat ook tijdelijke effecten – zoals trillingen of stofdepositie – daaronder kunnen vallen. Bovendien rust op de provincie een zorgplicht op grond van het Besluit kwaliteit leefomgeving voor het beschermen van soorten in kwetsbare watermilieus. Ik ben niet optioneel. Ik ben wettelijk verankerd.

Bronnen

Witsnuitlibel

- De Vlinderstichting / EIS – Verspreidingsgegevens libellen, waaronder *Leucorrhinia rubicunda*
- BIJ12 – Kennisdocument Soortenbescherming Libellen (2021)
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – Bijlage IV & artikel 6
- Omgevingswet en Omgevingsbesluit (2024) – soortenbescherming en vergunningplicht
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025, concept) – verwachte effecten op watersystemen en insectenfauna
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – verdroging en vermesting van heidevennen
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – herstel van insectenpopulaties en bescherming van watergebonden soorten
- RAVON & NVL (2022) – Libellen van de Veluwe: knelpunten en herstelmaatregelen

Zo zie ik het, de Wolf (*Canis lupus*)

Foto: iStock/Andyworks

Wie ik ben *Wolf*

Ik ben een wolf. Ik beweeg stil, kijk scherp, leef in samenhang. Ik ben teruggekeerd, niet als bedreiging, maar als onderdeel van iets dat ooit vanzelfsprekend was. Ik kies mijn terrein zorgvuldig – waar ruimte is, rust, voedsel. Waar het landschap mij toelaat.

Mijn rol in het ecosysteem

Wolf

Ik ben geen indringer, maar regulator. Ik houd populaties van grote grazers in balans. Mijn aanwezigheid verandert gedrag, herstelt verhoudingen, maakt bossen sterker. Ik breng dynamiek in de natuur, zonder machines, zonder mensenhand. Mijn rol is oud – en essentieel.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Wolf

Ik ben beladen geraakt met symboliek. Voor sommigen angst, voor anderen verwondering. Maar voorbij het beeld, ben ik een diersoort met gedrag, met gewoonten, met grenzen. Ik daag uit om na te denken: hoe leven wij samen met het wilde? Hoeveel ruimte laten wij over aan wat zich niet laat sturen?

Wat mij bedreigt

Wolf

Meer dan jacht is ruis mijn grootste vijand. Geluid. Onrust. Grond die dreunt. Gebied dat versnipperd raakt. Ik vermijd conflicten, maar heb ruimte nodig. Als mijn leefgebied doorsneden wordt door routes, oefeningen, schoten en drones, trek ik me terug. Of raak ik verstoord – met gevolgen voor kuddes, voor mensen, voor mijzelf.

Mijn aanwezigheid op de Veluwe is wettelijk beschermd onder de Habitatrichtlijn. Niet alleen mijn directe veiligheid, maar ook de rust van mijn territoria, jongen en migratieroutes vallen onder het Europese verbod op opzettelijke verstoring. Oefenterreinen vormen hierin geen uitzondering.'

Wat vergeten is

Wolf

Ik word vaak besproken, maar zelden echt begrepen. Alsof ik symbool ben, in plaats van wezen. Mijn terugkeer is geen keuze geweest van bovenaf, maar een gevolg van herstel. Van stilte. Van beleid. En wat ooit herstel was, mag nu niet verworden tot excuus om mij te verdringen.

Wat ik vraag

Wolf

Laat beleid niet reageren op angst, maar handelen vanuit inzicht. Begrens menselijke activiteit in mijn kerngebieden. Gun mij rust in uitgestrekte zones, vooral in de Veluwe. Veranker mijn aanwezigheid niet in conflict, maar in kennis, rust en verantwoordelijkheid.

Mijn stem

Wolf

Ik huil niet naar mensen, ik roep mijn roedel. Ik claim geen grond, ik leef erin. Ik vraag geen aandacht – alleen ruimte. En rust. En de kans om te blijven wie ik ben. Wie dat toelaat, krijgt er een stillere, sterkere, natuurlijkere Veluwe voor terug.

Juridisch kader

Wolf

Ik ben misschien overstreden, maar mijn rechten zijn onmiskenbaar. Als strikte beschermde soort onder bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn is het verboden mij opzettelijk te doden, te verstoren of mijn verblijfplaatsen te vernielen. Dat verbod geldt zonder uitzondering, tenzij aan strikte voorwaarden is voldaan: er mag geen andere oplossing zijn, het moet gaan om een groot openbaar belang, en mijn gunstige staat van instandhouding mag niet in gevaar komen. Wie dat niet aantoont, handelt in strijd met Europees recht.

Nederland heeft deze bescherming overgenomen in de Omgevingswet. Mijn rustplaatsen, voortplantingsplaatsen en trekroutes zijn wettelijk beschermd. Ook indirecte verstoring – zoals geluidsoverlast, militaire activiteiten, dronebewegingen of permanente menselijke aanwezigheid in mijn leefgebied – vallen onder dit verbod als ze mijn gedrag of overleving beïnvloeden.

De Veluwe is mijn kerngebied. Hier rust de verplichting om mijn leefgebied in stand te houden en verslechtering te voorkomen. Dat geldt niet alleen voor het natuurbeheer, maar ook voor ruimtelijke ordening en nationale programma's zoals het NPRD. Iedere ingreep die leidt tot verstoring, versnippering of verdringing van mijn leefgebied – zoals het inrichten van oefenterreinen, corridors of landingszones – vereist een grondige ecologische onderbouwing. Zonder die onderbouwing is toestemming in strijd met zowel de Habitatrichtlijn als de nationale wet.

Tot slot rust op Nederland een actieve verantwoordelijkheid onder internationale verdragen, zoals het Verdrag van Bern en het EU Biodiversiteitsakkoord. Bescherming van toppredatoren zoals ik is daarin expliciet genoemd als cruciaal voor het ecologisch herstel van Europese ecosystemen.

Wie mij wil verdringen, botst dus niet alleen met de wet, maar ook met de belofte van herstel. Mijn terugkeer is geen incident – het is een toetssteen voor hoe serieus de mens zijn afspraken neemt.

Bronnen

Wolf

- Habitatrichtlijn Bijlage II & IV (92/43/EEG).
- Verdrag van Bern – Bijlage II.
- Soortenstandaard Wolf (Ministerie van LNV, 2020).
- Europees Hof van Justitie C-103/00 & C-477/19.
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030.
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).

Zo zie ik het, de Zandhagedis (*Lacerta agilis*)

Foto iStock/Mantonature

Wie ik ben *Zandhagedis*

Ik ben een zandhagedis – *Lacerta agilis*.

Ik warm me op in de ochtendzon op open zandige plekken, glip door struikhei en leg mijn eieren in losse, schrale bodem. De Veluwe is mijn thuis. Hier leef ik van insecten, hier leg ik mijn nesten, hier zoek ik dekking tussen braam en pijpenstrootje. Ik ben stil, klein, maar onmisbaar. Als ik verdwijnt, verdwijnt het heidelandschap zoals het bedoeld is.

Ik ben strikt beschermd onder bijlage IV van de Habitatrichtlijn. Dat betekent: géén verstoring, géén vernietiging van mijn leefgebied, géén veronachtzaming van mijn bestaan.

Mijn rol in het ecosysteem

Zandhagedis

Ik beweeg tussen zon en zand, als bewoner van de warmste, open plekken in het landschap. Daar ben ik niet alleen. Ik jaag op insecten, spinnen en larven, en houd zo de balans in toom tussen plaag en populatie. Zelf ben ik voedsel voor roofvogels, marters en slangen. Mijn aanwezigheid wijst op gezond, soortenrijk terrein – schraal, maar levend. Ik ben afhankelijk van een mozaïek van structuren: open zand, lage vegetatie en rustige randen. Waar ik leef, is het landschap in evenwicht. Waar ik verdwijnt, volgt vaak verarming – eerst van soorten, dan van samenhang.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Zandhagedis

Ik ben geen roofdier of bestuiver, maar ik ben een bouwsteen. Mijn aanwezigheid duidt op gezonde, open vegetaties met hoge biodiversiteit. Ik help insectenpopulaties beheersen en ben zelf voedsel voor roofvogels en dassen. Mijn nissen in de bodem verbeteren de structuur van de grond. Voor mensen ben ik een iconsoort – zichtbaar, herkenbaar, kwetsbaar.

Waar ik leef, werkt het landschap nog. Wat mij beschermt, beschermt stilte, zon en zand.

Wat mij bedreigt

Zandhagedis

De plannen van Defensie vormen een directe bedreiging voor mijn voortbestaan op en rond MLT Deelen:

- Rupsbandvoertuigen en terreinwagens over mijn zonneplekken;
- Graafwerkzaamheden voor aanleg van een dirt strip midden in mijn biotoop;
- Trillingen en schaduw van laagvliegende helikopters boven heideveld
- Intensiever gebruik van open terrein in voorjaar en zomer, precies tijdens mijn voortplantingsseizoen.

Eén bandenspoor kan mijn nest verpletteren. Eén graafactie kan mijn holen vernietigen. En één maand extra verstoring kan een jaar voortplanting doen mislukken.

Wat vergeten is

Zandhagedis

Ik warm me op aan de rand van het pad. Maar als dat pad wordt verdicht, verbreed of geblokkeerd door voertuigen, koelt mijn toekomst af

In de Passende Beoordeling ben ik slechts indirect genoemd, ondanks mijn status als bijlage IV-soort. Mijn habitat ligt midden in het oefengebied, maar mijn bescherming werd niet concreet uitgewerkt. De verplichting tot het voorkomen van opzettelijke verstoring geldt overal – ook buiten Natura 2000. Dat lijkt Defensie te vergeten.

De Zeefmethodiek keek naar mensen, maar niet naar mij. Terwijl ik letterlijk onder jullie voeten leef.

Wat ik vraag

Zandhagedis

Ik vraag:

- Dat alle geplande activiteiten in mijn voortplantingsgebied (maart–augustus) worden opgeschort of verplaatst;
- Dat mijn habitat expliciet wordt afgebakend, beschermd en gemonitord;
- Dat de dirt strip en omliggende infrastructuur worden uitgewerkt met uitsluiting van droog heidelandschap;
- Dat Defensie haar wettelijke zorgplicht voor strikt beschermde soorten actief en zichtbaar toepast.

Mijn stem

Zandhagedis

Ik ben een zandhagedis. Ik heb geen stem, maar wel recht. Ik hoor hier – niet onder rupsbanden, maar in de zon, op zand, in stilte. Bescherm mij, en je beschermt de bodem waarop ook jullie voortbestaan rust.

Juridisch kader

Zandhagedis

Ik ben strikt beschermd onder bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn. Dat betekent dat het verboden is mij te verstoren of mijn verblijfplaatsen te beschadigen – inclusief eiafzetplekken, zonplekken en overwinteringsplaatsen. Deze bescherming is in Nederland vastgelegd in de Omgevingswet, en geldt jaarrond. Alleen bij dwingend openbaar belang, zonder alternatieven, én als mijn populatie behouden blijft, is een ontheffing mogelijk.

Mijn leefgebied overlapt met kwetsbare Natura 2000-habitattypen zoals droge heide en stuifzand. Verstoring of aantasting van deze gebieden valt onder het verslechteringsverbod van artikel 6 van de Habitatrichtlijn en vereist een Passende Beoordeling. Dat geldt ook voor tijdelijke of indirecte effecten, zoals trillingen of verdroging. Volgens vaste jurisprudentie (o.a. ECLI:NL:RVS:2022:1215) is onvoldoende ecologisch onderzoek reden voor vernietiging van vergunningen.

Daarnaast geldt een zorgplicht voor provincie en initiatiefnemers op basis van het Besluit kwaliteit leefomgeving. Mijn aanwezigheid dwingt tot zorgvuldigheid. Wie mijn leefgebied aantast zonder onderbouwing, overtreedt niet alleen de wet – maar ook het ecologisch evenwicht.

Bronnen

Zandhagedis

- BIJ12 – Kennisdocument Soortenbescherming Zandhagedis (2020)
- RAVON – Ecologie en verspreiding van de zandhagedis
- Habitatrichtlijn 92/43/EEG – Bijlage IV: verbod op opzettelijke verstoring
- Wet natuurbescherming – strikt beschermde soorten buiten Natura 2000
- Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD – algemene beoordeling effecten op reptielen
- Zeefmethodiek Defensie – locatiekeuze zonder reptielbeschouwing
- EU Biodiversiteitsstrategie 2030 – behoud van structurele biodiversiteit in droge ecosystemen
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – verdwijnen van zandige plekken en verstoring van voortplantingsplaatsen reptielen.

Zo zie ik het, de Zandzegge (*Carex arenaria*)

Foto: iStock/ Igaguri

Wie ik ben

Zandzegge

Ik ben een zandzegge. Mijn wortels houden zand vast dat anders wegwaait of wegspoelt. Ik ben geen opvallende verschijning, maar zonder mij valt de bodem uiteen. Mijn rol is onzichtbaar, tot ik er niet meer ben

Mijn rol in het ecosysteem

Zandzegge

Ik ben een sleutelsoort in open zandige heide en stuifzandlandschappen. Mijn ondergrondse uitlopers stabiliseren bodems en creëren microklimaten waarin andere soorten kunnen kiemen en overleven. Mijn netwerk onder de grond is de fundering waarop biodiversiteit rust.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Zandzegge

Ik bescherm het landschap tegen erosie. Waar ik groei, blijft zand liggen. Mijn aanwezigheid markeert plekken waar natuurlijke processen intact zijn. Voor beheerders en ecologen ben ik een bondgenoot die geen onderhoud vraagt, maar bescherming verdient.

Wat mij bedreigt

Zandzegge

Graafmachines, voertuigen en loopgraven doorkruisen mijn wortelnetwerk. Elke diepe verstoring van de bodem snijdt mijn verbindingen door. Waar mijn netwerk breekt, verdwijnen ook pionierssoorten, insecten en vogels die op kale, maar stabiele zandgrond leven.

Wat vergeten is

Zandzegge

In het Ontwerp-NPRD en de Passende Beoordeling wordt mijn rol nauwelijks erkend. Toch ben ik essentieel voor meerdere beschermde habitattypen. Zonder mij kunnen H2330 (open duin), H2310 (droog heischraal) en H4030 (droge heide) niet bestaan of herstellen

Wat ik vraag

Zandzegge

Voer een bodemgerichte effectbeoordeling uit. Sluit mijn groeiplaatsen uit van diepe bodemverstoring onder behoefte 44. Herstel zandige overgangen en veranker mijn rol in het instandhoudingsbeheer van Defensieterreinen.

Mijn stem

Zandzegge

Ik praat niet. Ik bind. Wat ik samenhou, komt los als ik verdwijnt. Laat mijn afwezigheid geen symbool worden van vergeten functies in het landschap, maar een herinnering aan hoe kwetsbaar de fundamente van natuur zijn.

Juridisch kader

Zandzegge

De zandzegge is een kenmerkende soort van meerdere habitattypen die vallen onder de Habitatrichtlijn (met name H2310, H2330 en H4030). Volgens artikel 6 van de Habitatrichtlijn moet schade aan deze habitats worden voorkomen. Het C-461/17 (Holohan) arrest van het Hof van Justitie van de EU stelt dat alle ecologisch kenmerkende soorten en relaties bij effectbeoordeling moeten worden meegenomen, ook als ze niet expliciet als doelsoort zijn opgenomen. De zandzegge is als fundamentele soort van bodemstabiliteit juridisch relevant als dragende soort voor instandhoudingsdoelen en herstelbeheer. Vernieling door behoefte 44 kan leiden tot indirecte, maar significante schade aan Natura 2000-doelen.

Bronnen

Zandzegge

- Habitatrichtlijn 92/43/EEG, Bijlage I (H2310, H2330, H4030)
- Hof van Justitie EU: C-461/17 (Holohan)
- VWEU, artikel 191 (voorzorgsbeginsel)
- EU-Handvest van de Grondrechten, artikel 37
- Hiemstra, J. et al. (2009). 'Zandgronden en herstelstrategieën in heidegebieden'. Stichting Bargerveen
- FLORON Verspreidingsatlas – Carex arenaria (zandzegge)

Zo zie ik het, de Zomereik (*Quercus robur*)

iStock/middelveld

Wie ben ik

Zomereik

Ik ben een Zomereik – *Quercus robur*.

Ik sta hier zomer en winter. Mijn wortels reiken diep in de zandgronden van de Veluwe, mijn kruin vangt zon en storm. Ik ben geen zeldzame verschijning, maar een stille drager van leven. In mijn bast, bladeren en wortels leven duizenden organismen. Ik ben huis voor mossen, schimmels, insecten, vogels, vleermuizen. Ik ben niet slechts decor, ik bèn landschap.

Mijn bestaan is geen toeval. Ik ben gegroeid in rust, in balans, in relatie met alles om mij heen.

Mijn rol in het ecosysteem

Zomereik

Ik ben een levend fundament. In mijn kroon huizen honderden insectensoorten, in mijn bast schuilen vleermuizen, mossen en paddenstoelen, en onder mijn bladeren vinden vogels, zwijnen en reeën voedsel en beschutting. Mijn wortels houden de bodem vast en voeden het schimmelweb dat het bos verbindt. Ik verbind generaties: soorten die met mij meeleven, keren jaar op jaar terug. Zonder mij verliest het bos structuur, diversiteit en veerkracht. Ik ben geen decor – ik bén het systeem.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Zomereik

Ik sla koolstof op, zuiver lucht en stabiliseer de bodem. Mijn bladerdak tempert hittegolven en vangt regen op. Mijn wortels voorkomen erosie, mijn schaduw biedt verkoeling. In mij leven honderden soorten – insecten, vogels, schimmels – die samen het bos laten functioneren. Ik ben niet alleen een boom, maar een leefgemeenschap. Zonder mij verschaalt het ecosysteem waarop ook de mens haar toekomst bouwt. Mijn aanwezigheid maakt een landschap leefbaar – voor mens en meer. Ik ben ook cultureel erfgoed. Ik markeer routes, oude grenzen, plekken van herinnering. Mensen schrijven gedichten over mij, rusten onder mijn kruin. Wat ik bied, is geen dienst, maar een relatie.

Ook juridisch ben ik niet onbeschermd. Als cultuurhistorisch landschapselement en drager van biodiversiteit val ik onder de beschermende bepalingen van boswetgeving en erfgoedbeleid. Mijn wortels zijn diep, maar mijn bescherming moet dieper reiken.

Wat mij bedreigt

Zomereik

De plannen die nu voorliggen, brengen onrust in het bos. Trillingen, laagvliegende toestellen, boomkap voor zichtlijnen, grondverzet voor infrastructuur, extra belastend beheer. Het zijn geen geruchten. Het staat in plannen, rapporten, ramingen.

Ik voel het al in de bodem. In kap voor oefenterreinen, in verharding waar vroeger paden waren. Ik zie hoe mijn soortgenoten verdwijnen voor helikopterlandingszones en dirt strips. Ik weet: ook mijn dagen kunnen geteld zijn als niemand spreekt.

Wat vergeten is

Zomereik

De oudste eiken staan op oude gronden, langs lanen en in ondiepe valleien. Waar infrastructuur snijdt of veiligheid voorgaat, sneuvelen zij – en met hen de cyclus van mijn leven.

Defensie wijst op de natuurwaarden op haar terreinen. Maar die zijn ontstaan door rust, niet door lawaai. De plannen negeren het langzame leven – dat wat niet snel schreeuwt, maar wel verdwijnt. De boom komt niet voor in de Zeef-methodiek. Mijn plek is niet geteld, mijn functie niet gewogen. Ik ben vergeten in een berekening die alleen mensen telde.

Wat ik vraag

Zomereik

Ik vraag dat jullie stil staan bij wat ik ben. Niet een boom, maar een systeem. Niet een object, maar een anker. Ik vraag:

- Dat kap van oude bomen voor militaire doeleinden in Natura 2000-gebied wordt uitgesloten;
- Dat rustgebieden voor oude eiken juridisch worden geborgd;
- Dat Defensie zich niet beroept op natuurwaarden zonder ze te beschermen;
- Dat ook mijn functie voor het klimaat wordt meegewogen in effectbeoordelingen;

- Dat ik, als levende bewoner van de Veluwe, bestaansrecht houd.

Mijn stem

Zomereik

Ik heb geen stem, alleen jaarringen. Maar wie luistert naar wat ik belichaam, hoort meer dan hout. Ik ben leven, geheugen, toekomst. En ik wil blijven staan.

Juridisch kader

Zomereik

Ik ben als soort misschien niet individueel beschermd, maar mijn aanwezigheid in beschermde natuurgebieden is juridisch niet vrijblijvend. Als dominante boomsoort in meerdere Natura 2000-habitattypen – zoals eiken-beukenbossen en zuurminnende eikenbossen – val ik onder de bescherming van de Habitatrichtlijn. Elke verslechtering van mijn leefgebied of aantasting van de bodem- en luchtkwaliteit waardoor mijn voortbestaan in gevaar komt, moet worden getoetst onder artikel 6 van die richtlijn. De provincie heeft daarnaast een zorgplicht voor het in stand houden van ecologische samenhang, oud bos en soortenrijkdom, zoals vastgelegd in het Besluit kwaliteit leefomgeving. Mijn kap of verstoring mag dus nooit een neveneffect zijn van plannen, maar vereist expliciete toetsing en onderbouwing.

Bronnen

Zomereik

- KNNV/Vereniging voor Veldbiologie – Soortenbank.nl: *Quercus robur*
- Wageningen University & Research – Ecosysteemdiensten van bomen ()
- Stichting Probos – Bomen als klimaatbuffers, rapporten ()
- Atlas Natuurlijk Kapitaal – Ecosysteemdiensten van eikenbos ()
- Wet natuurbescherming (Stb. 2016, 521) – bescherming oude bomen en bosccosystemen
- Habitatrichtlijn (92/43/EEG) – habitattypen H9120 en H9190
- Verdrag inzake biologische diversiteit (CBD) – behoud van ecosystemen en sleutelsoorten
- EU-Biodiversiteitsstrategie 2030 (COM/2020/380 final) – bescherming oude bomen buiten bos
- Passende Beoordeling Ontwerp-NPRD (Antea Group, 2025) – effecten op bosranden en infrastructuur
- Gebiedsanalyse PAS Veluwe (2017) – belang van oude eikenbossen en staand dood hout voor biodiversiteit.

Zo zie ik het, de Zandloopkever (*Cicindela hybrida*)

Foto: iStock/ Wirestock

Wie ik ben

Zandloopkever

Ik ben een zandloopkever, een snelle jager van open zandige vlaktes. Mijn glanzende schild schittert in het zonlicht terwijl ik mijn leefgebied doorkruis. Mijn hele bestaan is afhankelijk van zeldzaam geworden kale zandbodems.

Mijn rol in het ecosysteem

Zandloopkever

Ik ben een roofinsect. Mijn aanwezigheid houdt populaties van kleinere insecten in balans. Ik ruim op, maar ben ook voedsel voor vogels en kleine zoogdieren. Mijn verdwijnen verstoort het hele ritme van dit kwetsbare systeem.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Zandloopkever

Ik ben een indicatorsoort. Mijn aanwezigheid laat zien dat een gebied ecologisch gezond is. Waar ik leef, leeft ook de bodem. Mijn glanzende schild en zeldzaamheid maken mij ook waardevol voor natuurbeleving en educatie.

Wat mij bedreigt

Zandloopkever

De plannen van Defensie bedreigen direct mijn leefgebied: open zandige terreinen die ik deel met militaire voertuigen. Grondverzet, vertrapping door zwaar materieel en het verdwijnen van open plekken maken voortplanting onmogelijk.

Wat vergeten is

Zandloopkever

De Passende Beoordeling noemt mij niet. Alsof ik er niet ben. Terwijl mijn kwetsbare leefgebied exact overlapt met oefenterreinen. Mijn eitjes worden onzichtbaar in het zand gelegd – kwetsbaar voor elke rupsband of laars.

Wat ik vraag

Zandloopkever

Voer een specifieke effectbeoordeling uit voor zandloopkevers op de Veluwe. Beperk grondverzet en voertuiginzet in gebieden waar open zand voorkomt. Richt rustzones in en herstel kale zandige plekken actief.

Mijn stem

Zandloopkever

Ik ben klein. Mijn stem wordt niet gehoord. Maar ik ben wél wettelijk beschermd. En mijn leefgebied is niet vervangbaar. Bescherm mij niet symbolisch, maar concreet – zodat ik kan blijven bestaan op de plekken waar ik altijd geleefd heb.

Juridisch kader

Zandloopkever

De zandloopkever staat op de Rode Lijst van bedreigde insecten en geniet bescherming op grond van de Wet natuurbescherming. Hoewel (nog) niet op de Habitatrichtlijn, vallen zijn leefgebied en voortplantingsplaatsen onder het voorzorgsbeginsel (artikel 191 VWEU) en het integratiebeginsel (artikel 37 EU-Handvest). De soort wordt ten onrechte niet beoordeeld in de Passende Beoordeling, hetgeen in strijd is met de eisen van volledigheid en precisie zoals geformuleerd in zaak C-127/02 (Waddenzee-arrest)

Bronnen

Zandloopkever

- Wet natuurbescherming (Stb. 2016, 521)
- EU-Handvest van de Grondrechten, artikel 37
- Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), artikel 191 (voorzorgsbeginsel)
- Hof van Justitie van de Europese Unie, zaak C-127/02 ('Waddenzee-arrest')
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Rode Lijst Insecten Nederland (2017)
- Arentz, P. (2018). *Ecologie van de zandloopkever in Nederland*. EIS Kenniscentrum Insecten

Zo zie ik het, de Zwarte Specht (*Dryocopus martius*)

Foto: iStock/ Paolino Massimiliano Manuel

Wie ik ben

Zwarte specht

Ik ben een zwarte specht. Mijn roep klinkt diep door het bos, mijn rode kruin licht op tussen de stammen. Ik hak geen riedeltjes, maar echo's. Ik ben groot, zwart, opvallend – en toch bijna onzichtbaar. Ik kies oude beuken, dikke dennen, dood hout met leven erin. Mijn nest bouw ik in stammen die niet mogen verdwijnen

Mijn rol in het ecosysteem

Zwarte Specht

Ik ben een bouwer van woningen. Mijn nestholtes worden later gebruikt door andere vogels, vleermuizen, marters. Ik eet keverlarven, houtboorders, insecten die zich in schors verstoppen. Ik help bomen gezond te blijven. Waar ik hak, ontstaat ruimte voor nieuwe bewoning – ik ben onderdeel van bosarchitectuur.

Mijn waarde voor mens en klimaat

Zwarte specht

Ik ben een iconsoort voor oud bos. Wie mij ziet, weet: hier leeft het nog. Ik sta symbool voor stilte, voor diepte, voor verticale gelaagdheid in het landschap. Mijn aanwezigheid wijst op kwaliteit – en op de tijd die het vraagt om mij te huisvesten.

Wat mij bedreigt

Zwarte specht

Mijn bomen zijn niet herplaatsbaar. Als ze sneuvelen voor infrastructuur, helikopterlandingsplaatsen of wegen voor voertuigen, ben ik mijn nest kwijt. Mijn kuikens kunnen geen kant op als er geoefend wordt met lawaai en licht. Ik verlaat mijn gebied als de rust verdwijnt. En ik kom pas terug als de stilte weer wortel heeft geschoten – decennia later.

Wat vergeten is

Zwarte Specht

Ik ben strikt beschermd, ook mijn nest en verblijfplaats. Maar ik word vaak vergeten bij effectbeoordelingen, juist omdat ik stil ben. Ik ben er, maar ik meld me niet. Dat vraagt om voorzorg, niet om afwezigheid in de analyse. Mijn afwezigheid op papier betekent geen afwezigheid in het bos.

Wat ik vraag

Zwarte Specht

Bescherm mijn broedbomen. Stel een kapstop in voor bomen ouder dan zestig jaar in oefenterreinen. Vermijd verstoring tijdens broedtijd en neem mijn leefgebied op in de Passende Beoordeling. Geef stilte een status – niet als beleving, maar als voorwaarde voor voortplanting.

Mijn stem

Zwarte Specht

Ik roffel. Kort, krachtig, diep. Als ik zwijg, klinkt het bos leger. Ik vraag om ruimte die niet hersteld hoeft te worden, maar behouden. Zodat wie mij zoekt, mij nog kan horen – in echo's tussen stammen.

Juridisch kader

Zwarte specht

Ik ben strikt beschermd onder bijlage I van de Vogelrichtlijn, wat betekent dat mijn leefgebied, broedplaatsen en rustgebieden onder Europese bescherming vallen. Die regels zijn vertaald naar de Omgevingswet, waarin staat dat mijn nest niet mag worden verstoord of vernietigd, en dat mijn leefgebied behouden moet blijven. Dat geldt niet alleen in het broedseizoen, maar het hele jaar rond – want mijn nest wordt vaak jaren achtereen gebruikt, door mijzelf én door andere soorten.

Ik ben kenmerkend voor oude, aaneengesloten bossen, en daarmee een soort die ecologische kwaliteit weerspiegelt. Grote ingrepen in mijn omgeving – zoals laagvliegroutes, explosies of infrastructurele doorbraken – kunnen mijn voortplanting verstoren. Onder artikel 5 van de Vogelrichtlijn is zulke verstoring verboden, zeker als het gaat om populaties die deel uitmaken van instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden. Op de Veluwe is dat het geval.

Daarnaast rust op Nederland een algemene verplichting onder het EU Biodiversiteitsakkoord en het Verdrag van Bern om broedvogelpopulaties te beschermen en hun leefgebieden veilig te stellen. Mijn stem is luider dan men denkt – ook in juridische zin.

Bronnen

Zwarte specht

- Sovon Vogelonderzoek Nederland (2023). Soortinformatie Zwarte specht (*Dryocopus martius*).
- PlanMER Ontwerp-NPRD (2025), deel B.
- PAS gebiedsanalyse Veluwe (2017).
- Rode Lijst Nederlandse broedvogels (Ministerie van LNV, 2020).
- Bosbeheerdersnetwerk (2018). Functies van spechten voor bos ecologie en biodiversiteit.